

Golden State Realty **JASSI GILL**
Broker/Owner

Listing and Selling Homes
From San Jose to Sacramento

Ph:510-304-9292
Refinance Now
@ZERO COST
Call Sukhi Gill:510-207-9067
CA DRE Lic.#01180969

CA DRE# 00966763

Moving to Indiana?

Contact Ray Dhaliwal @ 317-993-4987

for Free Consultation!!!
Listing and Selling Homes
in Indianapolis Area.
Good relations with all the well reputed
leading Builders in the Area.
CENTURY 21 SCHEETZ
RAYD@C21Scheetz.com

Ray Dhaliwal
Real Estate Broker

Certified Insurance Agent **Global Green INSURANCE AGENCY**

ਰੈਲਬ ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ
ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ
ਫੋਨ:510-487-1000
MANN@GGIABA.COM
Mann Insurance Brokers Inc.
4123 Dyer St., #230, Union City, CA 94587

Twenty First Year of Publication ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਐਡੀਸ਼ਨ Price 50¢
ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਫਤਾਵਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

Punjab Times, Vol 21, Issue 33, August 15, 2020 20451 N. Plum Grove Rd., Palatine, IL 60074 Ph:847-359-0746, Fax:847-705-9388

Email:punjabtimes1@gmail.com
www.punjabtimesusa.com

ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਗੋਵਿੰਦ ਰਮਾਇਣ' ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਵਾਦ ਭਖਿਆ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਭੂਮੀ ਪੂਜਨ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ 'ਗੋਵਿੰਦ ਰਮਾਇਣ' ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਿਨ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਖ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਚੁੱਪ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਮੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਕਿ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤ। ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 'ਗੋਵਿੰਦ ਰਮਾਇਣ' ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਅਸਲੀਅਤ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਖੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਗੱਲ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲਾ ਬਣੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਇਹ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਭੂਮੀ ਮਸਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂ ਪੱਖ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਯੁੱਧਿਆ ਫੇਰੀ ਤੇ ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ

ਵਿਵਾਦਤ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਧਰ, ਮੋਦੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਾਦਤ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾ ਧਿਰ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਮਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਆਸੀ ਮਾਹਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ

ਹਨ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤੈਅ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ (ਬਾਕੀ ਸਫਾ 6 ਉੱਤੇ)

ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਉੱਠੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਟਕਸਾਲੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਤੇ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਆਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ। ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਖਿਲਾਫ ਤੁਰਤ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਚ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਤਲਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਨੇ ਹਿਲਾਈ ਕੈਪਟਨ ਦੀ ਕੁਰਸੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਉਠੀਆਂ ਬਾਗੀ ਸੁਰਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਡੇਗਣ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਸਮੇਤ ਧਰਨੇ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ 'ਆਪਣਿਆਂ' ਨੇ ਵੀ ਕੈਪਟਨ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਨਾਲਾਇਕੀਆਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਲਿਸਟ ਚੁੱਕ ਲਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਉਠੇ ਸਿਆਸੀ ਉਬਾਲ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੁਲੇ ਦੇ ਬਗਾਵਤੀ ਸੁਰਾਂ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਪੈਂਤੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਰਣਨੀਤੀ ਵਜੋਂ ਕੈਪਟਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਇੰਚਾਰਜ ਆਸ਼ਾ ਕੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਸੱਦਿਆ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੁਲੇ ਦੇ ਬਗਾਵਤੀ ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਸੂਤਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਨ ਨੇ ਆਸ਼ਾ ਕੁਮਾਰੀ ਤੋਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਰਿਪੋਰਟ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਜਵਾ-ਦੁਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੱਧ

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਬਣੇ ਸੰਕਟ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਢਾਹ ਲਾਈ ਹੈ। ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸੁਈ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਸਨਅਤਾਂ ਵਲ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਘਬਰਾਹਟ ਵੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੱਸ ਦਈਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ ਸਾਲ 3 ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਚਲਾ ਰਹੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਵਾਦਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਅਕਸਰ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਗਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉੱਠਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਧਾ-ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੀ ਹੈ।

ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਬਣ ਗਏ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਵਿਰੋਧ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਨੀਲ ਜਾਖੜ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਹੁਣ ਇਹ ਯੁਧ ਦਾ ਧੁੰਮਾਂ ਹੋਰ ਤੀਬਰ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹੋਏ ਦੁਖਦਾਈ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੁਲੇ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਸੌਂਪੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

Harmit Toor
Your Realtor® For Life!

Help you Buy or Sell:
◆ Residential Property
◆ Commercial property
◆ Business Opportunity

Financing:
◆ Residential Loans
◆ Commercial Loans
◆ SBA Loans

Commercial Leasing

Broker Associate
BRE Lic.# 01462579
NMLS ID 358820

2015-19 Awarded
Grand Master
Achievement
Club Certificate

BEB
BAY EAST
BROKERS

Equal Housing Opportunity

Ph: 925-202-7027
HDtoor@gmail.com
WWW.BayEastBrokers.Com

Raja SWEETS & CATERING
AUTHORIZED CATERER FOR MAJOR 5-STAR HOTELS
ਬੰਦੋਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੇਟਰਿੰਗ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ

ਹਰ ਮੌਕੇ ਜਿਵੇਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਜਨਮ ਦਿਨ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਪਰਟੀ ਲਈ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੋਬੰਦੀਆਂ ਤੱਕ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

Follow us on: **Toll Free 1-866-FOR-RAJA**
www.rajasweets.com
msbains@rajasweets.com

Fresh Sweets, Snacks & Food
Catering with Portable Tandoor
for up to 10000 guests
Lunch - Dinner - Take Out - Banquets

Items Serving:	Catering Services:	Additional Services:
• All kinds of Sweets	• Wedding Ceremonies	• Warmers
• Snacks & Food	• Receptions	• Chaffing Dishes
• Chaat & Tikki Stall	• Birthday Parties	• China & Silverware
• Pani Puri Stall	• Religious Gatherings	• Linen Rental
• Bhel Puri / Pav Bhaji	• Corporate Events	• Waiters & Bartenders
• Falooda Kullfi	• Picnics / Bar-b-que	

Raja Sweets & Indian Cuisine 31853 Alvarado Blvd, Union City CA 94587 Ph. (510) 489-9100 Fax (510) 489-9111

Raja Indian Cuisine & Bar 1275 W Wilton Ave, Hayward CA 94545 Ph. (510) 254-4300 Fax (510) 254-0345

Call Makhan Bains or Ravinder Singh For Your Next Party
1-866-FOR-RAJA (367-7252)
www.RajaSweets.com

Law Office of Manpreet S. Gahra

> ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਸੇਵਾਵਾਂ
> ਫੈਮਿਲੀ ਲਾਅ
> ਬਿਜਨਸ ਲਾਅ

Criminal Defense
(DUI, simple battery, domestic violence, immigration post-conviction relief)

Manpreet S. Gahra
Attorney At Law

Berkeley Office
2161 Shattuck Ave., 304, Berkeley
Ph:510-841-4582
Fax:510-217-6847
Email: manpreet@gahralaw.com

ਪਿੰਡ ਕਲਿਆਣ ਵਿਚ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਚੋਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਖਿਆ

ਪਟਿਆਲਾ: ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਅਰਦਾਸ ਪੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਫ਼ਰੀ ਸਰੂਪ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਖਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਵੀ

ਹੋ ਕੇ ਲੜੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰੂਪ ਚੋਰੀ ਹੋਏ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਸਮਾਂ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ

ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਨਿੱਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਧਰਨੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਖਬੀਰ ਬਾਦਲ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁੰਮ ਹੋਇਆ ਸਰੂਪ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਸਿਆਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੰਤਰਪਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਪੰਥਕ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਹਰ ਮੁਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਅੱਗੇ

ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਨੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਧਾਰੀ ਚੁੱਪ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਸੰਗਤਾਂ 'ਚ ਰੋਸ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਧਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।

ਉਧਰ, ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਰਦਾਸਪੁਰਾ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਪਿੱਛੇ ਗਹਿਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ੱਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਵਿਧਾਇਕ ਕੁਲਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਵਾਂ, ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡੋਰੀ, ਜੈ ਸਿੰਘ

ਰੋੜੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ 100 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚੋਰੀ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ, ਉਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਲੱਗਾ ਸੀ ਤੇ ਕੈਮਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਸੰਧਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 267 ਸਰੂਪ ਗੁੰਮ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਗਾਇਬ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਿਆਣ ਵਿਚ ਸਰੂਪ ਚੋਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੱਕਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Moving to Indiana?

Contact Ray Dhaliwal @ 317-993-4987

Ray Dhaliwal
Real Estate Broker

for Free Consultation!!!

Listing and Selling Homes
in Indianapolis Area.

Good relations with all the well reputed
leading Builders in the Area.

Specialized in Pre-Sale homes for Investment
and Residential purposes.

Helpful in Easy and Accessible Home Loans
at low Interest Rates.

CENTURY 21 SCHEETZ RAYD@C21Scheetz.com

Homeopathicvibes

Harminder Singh Gill

Homeopathic Consultant and Practitioner

D.H.M.S.; B.C.I.H

(Ex Homeopathic Medical officer Punjab Govt.)

Now we have two locations:

940 E. El Camino Real, Sunnyvale, CA 94087

39039 Paseo Padre Pkwy, Suite# 209 (upstairs),
Fremont, CA 94538

Ph: (408) 737-7100

Fax: (408)737-7102 www.homeopathicvibes.com

We sell and ship homeopathic remedies through out North America.

LEAF XPRESS

INDIANAPOLIS, IN

Now Hiring!

We are looking for professional CDL A drivers.

*Newer Model well maintained Trucks and Trailers.

*COMPETITIVE PAY!! HOME EVERY WEEKEND!!

*Atleast 2 years of experience required.

Call, ISHAN: 317-688-9222

28-

ਗਲੋਬਲ ਮਲਟੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼, ਲੈਬਰੋਪ

ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ

ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਇੱਕੋ ਛੱਤ ਥੱਲੇ

SAME DAY

ਲਾਇਸੰਸ ਪਲੇਟ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ
ਸਾਨੂੰ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ

DPF Cleaning ਅਤੇ Baking
ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

STOCKTON ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ

ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ALIGNMENT SHOP

• 3 Axle Alignment \$199
• Trailer Alignment \$150

Grand Opening

Special Price for Truck Wash

ਗਲੋਬਲ ਮਲਟੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੀ
ਨਵੀਂ ਲੋਕੇਸ਼ਨ STOCKTON ਵਿਚ
HIGHWAY 4 ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ
1950 E Miner Ave.
Stockton, CA 95205

Ph: 209.982.9996

FAX: 209.982.9997

www.globalmultiservices.com info@globalmultiservices.com

REPAIR SHOP

ਟਰੱਕ ਤੇ ਟਰੇਲਰ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਾਇਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ Oil Change, Brakes, Engine Work, Tune Up, Transmission & Clutch ਆਦਿ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ Truck Alignment ਦਾ ਕੰਮ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 500+ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਭੁੱਲ੍ਹੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ, ਟਰੱਕ-ਟਰੇਲਰ Wash ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

TEL: 209.547.9210

FAX: 209.547.9211

REGISTRATION SERVICES

ਟਰੱਕਿੰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਜਿਵੇਂ IFTA, CA#, MCP, 2290, ICC, BOC III, NM & Kentucky Permit, DOT Fuel Tax, Corporation Filling ਅਤੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਸੰਸ ਪਲੇਟਾਂ Same Day Service ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪਲੇਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਤੁਰੰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ DOT Compliance, DOT Audit ਵਿਚ ਵੀ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

TEL: 209.982.9996

FAX: 209.982.9997

ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦ 'ਤੇ ਅੜੇ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਧ ਜਲ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰੇਨਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਅਟਾਰੀ ਚੈੱਕ ਪੋਸਟ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿੰਧ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਮਰੁਤਬਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਕਾਰਨ ਅਟਾਰੀ ਚੈੱਕ ਪੋਸਟ ਉੱਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਮਾਰਚ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਫਤੇ ਸਿੰਧ ਜਲ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰੋਨਾ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਾਲਾਤ ਬਿਹਤਰ

ਸਿੰਧ ਜਲ ਸੰਧੀ

ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਆਵਾਜਾਈ ਬਹਾਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਫਤੇ ਭੇਜੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਅਟਾਰੀ ਚੈੱਕ ਪੋਸਟ ਉੱਤੇ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਵਫਦ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਲਈ ਅਟਾਰੀ ਚੈੱਕ ਪੋਸਟ ਉੱਤੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ

ਵਰਚੁਅਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲ ਕੂਟਨੀਤਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਵਰਚੁਅਲ ਮੀਟਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੰਧ ਜਲ ਬਾਰੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵੀ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਮੁੱਦਾ, ਰਾਟੋਲ ਹਾਈਡਰੋਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਨਗੰਗਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਾਬਲੇਗੌਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਧ ਜਲ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ 1960 ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਸਿੰਧ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਮਝੌਤੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਮਝੌਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਦੋਵਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਭਾਰਤ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਤੰਜਲੀ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਸਪਾਂਸਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਦੌੜ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਦੀ ਪਤੰਜਲੀ ਆਯੂਰਵੈਦ ਅਗਾਮੀ ਇੰਡੀਅਨ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਲੀਗ (ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ.) ਦੀ ਟਾਈਟਲ ਸਪਾਂਸਰਸ਼ਿਪ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਲੱਦਾਖ ਵਿਚ ਐਲ.ਏ.ਸੀ. ਉੱਤੇ ਚੀਨ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਤਲਖੀ ਮਗਰੋਂ ਚੀਨੀ ਮੌਬਾਈਲ ਕੰਪਨੀ ਵੀਵੋ ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਸਪਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਲਾਭੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਥਾਂ ਲਈ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕਈ ਨਾਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਹਨ। ਪਤੰਜਲੀ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਐਸ.ਕੇ.ਤਿਜਾਰਾਵਾਲਾ ਨੇ ਇਸ ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਇਸ

ਪੇਸ਼ਕਦਮੀ ਨਾਲ ਹਰਿਦੁਆਰ ਅਧਾਰਿਤ ਫਰਮ ਨੂੰ ਆਲਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਮੰਚ ਮਿਲੇਗਾ।

ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੇਕਲ ਫਾਰ ਲੋਕਲ ਤੇ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਬਰਾਂਡ ਨੂੰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪਛਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹੀ ਮੰਚ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੱਖ ਉੱਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।"

ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਕਾਬਲੇਗੌਰ ਹੈ ਕਿ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦੀ ਟਾਈਟਲ ਸਪਾਂਸਰਸ਼ਿਪ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਜੀਓ, ਐਮਾਜ਼ੋਨ ਆਦਿ ਕਈ ਕੰਪਨੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਕੁਕ ਤੇ ਤੰਦੂਰੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਮਿਲਵਾਕੀ, ਵਿਸਕਾਸਿਨ ਵਿਚ ਨਾਰਥ ਇੰਡੀਅਨ ਕੁਕ ਅਤੇ ਤੰਦੂਰੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਫਰੀ

ਕਾਲ ਕਰੋ, ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ

ਫੋਨ: 414-581-3784

bsingh1350@me.com

ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਜੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਫੋਨ (408) 687-1899

Gurdip Singh Sandhu

Homeopathic Practitioner/Consultant Since 1973
DHMS-Gold Medalist, BAMS, MDEh.- India

Well Experienced as:
Director, Principal, Professor and Chief Medical Officer in Medical Colleges and Hospitals of Punjab (India)
Practice Under State of California Act SB 577
EX Member: The California Homeopathic Society
National Center For Homeopathy- USA

Live on Jas TV
Saturday 9:30AM and Sunday 4PM (Pacific Time)

7021 Village Park Way, Dublin, CA 94568

Gurdip Singh Sandhu

Email: Homeomedicine@yahoo.com

INSTALL YOUR SECURITY CAMERAS TODAY

Trusted Name In **4K Technology**

VISTA HD Surveillance Systems

20 YEARS OF EXPERIENCE
HIGH QUALITY VIDEO IMAGES
COMMERCIAL GRADE PRODUCT

www.vistacctv.net

We Instal All Over California
Call Sukhpal
1-661-586-5080

PERSONAL INJURY ATTORNEYS

LAW OFFICES OF MANPREET S. BAINS
LAW OFFICES OF WILLIAM E. WEISS
AN ASSOCIATION OF LAW FIRMS

Offering Joint Representation at No Additional Cost
No Fees Unless Recovery for Your Injuries is Made

Car Accidents • Motorcycle and Bicycle Accidents • Bus and Truck Accidents
Injured Pedestrian • Wrongful Death • Brain and Head Injuries • Burn Injuries
Spinal Cord Injuries • Fractures and Joint Injuries • Construction Injuries • Civil Rights

RECENT RECOVERIES OBTAINED:*

\$4,000,000 Settlement for Motor Vehicle Accident
\$10,100,000 Confidential Settlement for Motorcycle/Truck Accident
\$4,200,000 Judgment for Premises Liability/Assault
*Past Performance Not a Guarantee of Future Results

Personal Injury matters are time sensitive!

For a free consultation, please call (510) 474-0028
E-mail: **BainsWeiss@gmail.com**

Serving the Bay Area and Beyond • Offices in San Francisco and Union City

ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਬੁਰੇ ਫਸੇ ਸੁਖਦੇਵ ਢੀਂਡਸਾ

ਬਟਾਲਾ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ) ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ (ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ.) ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸਣੇ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਢੀਂਡਸਾ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਉਤੇ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਹੈ।

ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਵਿਖਾ ਕੇ

ਅਖਬਾਰੀ ਸੁਰਖੀਆਂ 'ਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਲੱਗੇਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਆਮ ਚਰਚਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਢੀਂਡਸਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਪਾਰਟੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿਸੇ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਢੀਂਡਸਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਹੀ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਬਾਅ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਇਜ਼ ਗੱਲ ਵੀ ਮਨਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੱਸ ਦਈਏ ਕਿ ਢੀਂਡਸਾ ਨੇ ਇਕ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਕਿਤੇ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ 'ਚ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਗਲਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਘ ਉਸ ਨੇਤਾ ਦੇ ਤੁਰਤ 'ਕੰਨ ਮਰੋਤ' ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੇਅਦਬੀ ਕਾਂਡ, ਬਹਿਬਲ ਅਤੇ ਬਰਗਾੜੀ ਕਲਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲਾਂ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਦੁਰਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਥਕ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਡੀ) ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ।

ਉਧਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜੋਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ

'ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ'

ਬਟਾਲਾ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ) ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੇ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਕਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਨਿਘਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 267 ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਅਫਸੋਸ ਵਜੋਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ 17 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਿਪਲੀ ਸਾਹਿਬ ਕਾਹਨੂਵਾਨ ਛੰਡ 'ਚ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੇ ਨਾਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਲ, ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਡ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਵੱਲੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਸਥਾ ਦੱਸਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਥ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਮਾਣਮੱਤਾ ਤੇ ਗੌਰਵਮਈ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਸਿਰਫ ਹਿੰਦੂ ਏਜੰਡੇ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੂੜ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਤੇ ਨਿਆਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰ ਪੰਜੋਲੀ ਨੇ ਪੰਥਕ ਆਗੂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਚੋਣਾ ਲੜਨ ਲਈ ਕੌਮ ਦੇ ਉਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ, ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਥ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਲੇਸ਼ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਪੁੱਜਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜੰਗ ਭਖ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਜਵਾ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਨੀਲ ਜਾਖੜ ਖਿਲਾਫ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਕਟ ਡੂੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਬਾਜਵਾ) ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕਾਰਗਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇ।

ਬੁਲਾਰੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਜਵਾ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਉਲਟ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ

ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ, ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਜਵਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਵਾਧੂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ (ਪੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਸੀ.) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੱਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਸੀ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ 19 ਮਾਰਚ ਨੂੰ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੱਦੇ ਹਾਈਕਮਾਂਡ: ਬਾਜਵਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੁਲੌ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਸਗੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਸੱਦਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ 99 ਫੀਸਦੀ ਵਿਧਾਇਕ ਕੈਪਟਨ ਅਤੇ ਜਾਖੜ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣਗੇ।

ਜਾਖੜ ਦਾ ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰੀ ਜ਼ਰੀਏ ਜਵਾਬ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਨੀਲ ਜਾਖੜ ਨੇ ਸ਼ਾਇਰੀ ਜ਼ਰੀਏ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਟਵਿਟਰ 'ਤੇ ਸ. ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਵੀਡੀਓ ਪਾਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵੀਡੀਓ ਵਿਚਲੀ ਨਜ਼ਮ ਜਰੀਏ ਸ਼ੀ ਜਾਖੜ ਨੇ ਸ. ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵੀਡੀਓ ਵਿਚਲੀ ਨਜ਼ਮ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ 'ਜੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਰਈਸ ਹੈ, ਵੇ ਮਿਜ਼ਾਜ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਨਰਮ ਅਪਨਾ, ਤੁਮ੍ਹਾਰਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਬੜਾ ਰਹਾ ਹੈ, ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਦੌਲਤ ਨਈਂ ਨਈਂ ਹੈ। ਸ਼ੀ ਜਾਖੜ ਵੱਲੋਂ ਟਵਿਟਰ 'ਤੇ ਪਾਈ ਇਸ ਵੀਡੀਓ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ੀ ਜਾਖੜ ਦਾ ਸ. ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਕਰਾਰਾ ਜਵਾਬ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਕੁਝ ਇਕ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਿੱਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਘਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਐਸਕਾਰਟ ਲਈ ਸੀ.ਆਈ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੇ 25 ਜਵਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਦੋ ਐਸਕਾਰਟ ਡਰਾਈਵਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। 23 ਮਾਰਚ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 14 ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ

ਵੀ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਕੋਵਿਡ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਾਜਵਾ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਸਮੇਤ ਇਕ ਐਸਕਾਰਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਰੋਨਾ ਵਾਇਰਸ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਗੂਸਤ ਲੋਕ ਵੱਧ ਦੁਖੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਕਰੋਨਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਫੈਸਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਗੂਸਤ ਲੋਕ ਵੱਧ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੋਲੀ ਦੇ 26 ਸਾਲਾ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਕਰੋਨਾ ਵਾਰਡ 'ਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਧਵਾ ਮਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰਦੇ 'ਚ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਕਰੋਨਾ ਵਾਰਡ 'ਚ ਦਾਖਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ।

ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਰਸਾਅ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖੂਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਘਟ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਪੱਟੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਹੇਠ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰੈਫਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਲਾਜ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਦੀ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ

ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਣਗਿਣਤ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੱਸ ਦਈਏ ਕਿ ਲੋਕਡਾਊਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਓ.ਪੀ.ਡੀ. ਸਹੂਲਤਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਡਰੋਂ ਮਰੀਜ਼ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ ਨਾਮੁਮਿਕਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਅਪਰੇਸ਼ਨ 15 ਦਿਨ ਲਈ ਰੋਕ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਧਣ ਕਰ ਕੇ ਸਿਹਤ ਅਮਲੇ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਧੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਰ ਕੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਰੋਕਣ ਦਾ ਆਰਜ਼ੀ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਔਸਤਨ 300 ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸੌ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰੀ ਅਮਲੇ ਦਾ ਤਰਕ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਜਨ ਅਤੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚਲਾ ਅਮਲਾ ਕੋਵਿਡ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਬੱਚੇਦਾਨੀ, ਅੰਤੜੀਆਂ, ਹਰਨੀਆਂ, ਬਵਾਸੀਰ, ਪਿੱਤਾ, ਗੁਦਦਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਨਰਲ ਅਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਰੀਜ਼ ਜਾਂ ਤਕਲੀਫ ਝੱਲਣਗੇ ਜਾਂ ਜਬਰੀ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕੇ

ਜਾਣਗੇ। ਕੋਵਿਡ-19 ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਲੀਲ ਕਿ ਕੋਵਿਡ-19 ਦੇ ਕੇਸ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਅਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਉਤੇ ਰੋਕ ਪੈਦਾ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਲਗਾਈ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।

ਸਿਹਤ ਮਾਹਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਾਮੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਵਾਰਡਾਂ ਉਤੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂਕਿ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਹੜੀ ਆਮ ਫਲੂ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੋਈ ਵੀ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ. ਡਾਕਟਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਵਾਰਡਾਂ 'ਤੇ ਬੋਝ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਨਰਸਾਂ, ਪੈਰਾਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

XPressCargo

Tel.: 317-426-5410

Ext 311 or 340

Cell : 317-701-4230

Fax : 317-308-6424

Pay Every Week

Single upto 42 Cent + Team Upto 50 Cent

100%
OWNER OPERATOR
COMPANY

**IN TO MI BACK TO IN OR IN TO OH TO LOUISVILLE
KY/BOWLING KY BACK TO IN (EVERYDAY HOME)**

**ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੱਕੇ ਰੀਫਰ ਅਤੇ ਡਰਾਈ ਵੈਨ ਦੇ ਲੋਡ
ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਡ Same Location ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।**

- ਫਿਊਲ ਐਡਵਾਂਸ ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ
- ਸਾਰੇ ਲੰਪਰ ਫੀਸ ਕੰਪਨੀ ਪੇ ਕਰੇਗੀ ।
- ਟਰੱਕ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸ ਪਲੇਟ
- ਟਰੱਕ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਡੈਮੋਜ ਇੰਸੂਰੈਂਸ
- ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਟਰੇਲਰ ਰੈਂਟਲ ਜਾਂ ਲੀਜ਼ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ
- ਟਾਇਰਾਂ ਅਤੇ Oil Change ਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਡਿਸਕਾਉਂਟ

ਅਸੀਂ ਵੇਅਰ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਲੋਡ ਸਟੈਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

CA >> IN, OH, KY, PA, MD, VA

IN >> KS, TN, WI, MI, KY, IL, GA

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋਕੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਤੱਕ ਪੱਕੇ ਲੋਡ ਹਨ

ਅਸੀਂ 2016 ਅਤੇ 2017 ਦੇ USED ਟਰੱਕ ਵੀ ਸੇਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

Hiring Owner Operators and Drivers

ਸਾਡੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਮਰਸ਼ੀਲ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

2330 Enterprise Park Dr., Indianapolis, IN 46218

Online Application @ www.xpresscargoinc.com

**ਸਿੰਗਲ ਅਤੇ ਟੀਮ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਲੋਡ ਹੈ
ਵੀਕਲੀ ਹੋਮ**

ਵੇਅਰ ਹਾਊਸ ਅਤੇ 24/7 ਘੰਟੇ ਰਿਪੋਅਰ ਸ਼ਾਪ ਖੁੱਲੀ ਹੈ

Punjab Times

Established in 2000
21st Year in Publication

Published every Saturday
by **A B Publication Inc.**
20451 N Plum Grove Rd.
Palatine, IL 60074-2018

Ph:847-359-0746
Fax:847-705-9388

Email:punjabtimes1@gmail.com
www.punjabtimesusa.com

Editor:

Amolak Singh Jammu

Astt. Editors:

Jaspreet Kaur

Kuljeet Singh

Our Columnists

Gurbakhsh Singh Bhandal

Baljit Basi

Ashok Bhaura

Tarlochan Singh Dupalpur

Major Kular

California:

Shiara Dhindsa

Photographer

661-703-6664

Sacramento

Gurbarinder Singh Raja

916-533-2678

Distributed in:

California, Illinois, Indiana, Ohio,
Michigan, Wisconsin, Mississippi,
Iowa, Arkansas, Massachusetts,
Texas, Virginia, Nevada, Washington,
Oregon, Arizona, Georgia, Florida,
New York, New Jersey, Connecticut,
Oklahoma, Pennsylvania, Missouri,
Kentucky, Kansas

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪਰਚਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ

ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ: 105 ਡਾਲਰ

ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ: 475 ਡਾਲਰ

ਨੋਟ: ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿੱਤ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਾਠਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਪ ਕਰ ਲੈਣ।

Disclaimer

The views expressed in the articles published in the columns of Punjab Times are that of their writers, and it is not implied that Punjab Times endorses them.

Sameway Punjab Times does not necessarily endorses the claims made in the advertisements published in Punjab Times.

All disputes subject to Chicago jurisdiction.

ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਹੱਕ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹਿੰਦੂ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ 2005 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜਸਟਿਸ ਅਰੁਣ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਜਸਟਿਸ ਐਸ ਨਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਐਮ.ਆਰ. ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਐਕਟ 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਧੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਪੁੱਤ ਵਾਂਗ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ।

ਜੋਧਪੁਰ 'ਚੋਂ 11 ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ

ਜੋਧਪੁਰ: ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਜੋਧਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲੇ ਇਕ ਫਾਰਮ ਵਿਚੋਂ 11 ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਕ ਜੀਅ ਦੇਫ਼ੂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਧਤਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੀ ਇਕ ਝੋਂਪੜੀ ਬਾਗ਼ਰੋਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਜੋ ਭੀਲ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫਾਰਮ ਖੇਤੀ ਲਈ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੁਲਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ 3 ਸੁਝਾਅ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਮੌਜੂਦਾ ਆਉਣੀ ਤੈਅ ਹੈ। ਡਾ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਨਿੱਜੀ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੰਟਰਵਿਊ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 3 ਵੱਡੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਡਾ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਗਾਰੰਟੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਰਕਮ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿੱਤੀ ਸੈਕਟਰ 'ਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਅਮਲਾ ਰਾਹੀਂ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ।

ਭਾਰਤ 'ਚ ਕਰੋਨਾ ਨੇ 196 ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲਈ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਇੰਡੀਅਨ ਮੈਡੀਕਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ (ਆਈ.ਐਮ.ਏ.) ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕੋਵਿਡ-19 ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 196 ਡਾਕਟਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਨਰਲ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਈ.ਐਮ.ਏ. ਨੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆ ਰਹੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਈ.ਐਮ.ਏ. ਵਲੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਨੇ 196 ਡਾਕਟਰ ਗੁਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 170 ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 50 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰੀਬ 40 ਫੀਸਦ ਜਨਰਲ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਆਈ.ਐਮ.ਏ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਨਰਲ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਖਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਲੱਛਣਾਂ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਰੀਜ਼ ਜਨਰਲ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਕੋਲ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਪਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਆਈ.ਐਮ.ਏ. ਨੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਜੋਖਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ ਹਨ, ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੰਭਾਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਦੇਸ਼ੀ ਕਰਾਰ

ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ: ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਦੀ ਇਕ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਿਫ ਅਲੀ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਪਾਰਕ ਲੇਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ। ਕਰਾਰੀ ਦੇ ਬਿਲਾਵਲ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਵੀਡੀਓ ਲਿੰਕ ਜ਼ਰੀਏ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। 'ਦਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈੱਸ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਨਾ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਜੱਜ ਮੁਹੰਮਦ ਅਜ਼ਮ ਖਾਨ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ 'ਚ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਮੰਨੇ ਜਾਣਗੇ।

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮੌਤ ਦਰ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰੋਨਾ ਵਾਇਰਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਮੌਤ ਦਰ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਰ ਕੌਮੀ ਔਸਤ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਹੀ, ਸਗੋਂ ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮੌਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਰੋਨਾ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ 95 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਰ 2.45, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ 1.88, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 1.68, ਹਰਿਆਣਾ 1.36 ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 0.42 ਫੀਸਦੀ ਹੈ।

ਰੂਸ ਵਲੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਟੀਕੇ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ

ਮਾਸਕੋ: ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਪੁਤਿਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਦੇ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਗਮਾਲਿਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਵਲੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਟੀਕੇ ਨੂੰ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੀ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮਾਨਵੀ ਪਰਖ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਟੀਕਾਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਟੀਕਾ ਗਮਾਲਿਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਤੋਂ ਰੂਸੀ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਇਹ ਟੀਕਾ ਲਗਵਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ।

ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਗੋਵਿੰਦ ਰਮਾਇਣ' ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਵਾਦ ਭਖਿਆ

(ਸਫ਼ਾ ਇਕ ਦੀ ਬਾਕੀ)
ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਭਗਵਾ ਪਿਰ ਦੇ ਪੈਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ। ਡੇਢ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਹਨ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਨਾਲ ਭਾਈਵਾਲੀ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਤਰੇਤਾਂ ਹੁਣ ਲੁਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉੱਜ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਨੁੱਕਰੇ ਲੱਗੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਜਾਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਪਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਭਾਜਪਾ ਵੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 'ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਆਸਤ' ਦੀ ਖੱਟੀ ਦੇ ਰਾਹਤ ਤੁਰੀ ਹੈ। ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘਾ ਖੋਲ੍ਹਣਾ, ਸਿੱਖ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਅਫਗਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਤੇ 1984 ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ 'ਨਿਆਂ' ਇਸੇ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭੂਮੀ ਪੂਜਨ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਬਾਰੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਸਾਂਝ' ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਨੇੜਿਉਂ ਜੁੜੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਹੈ। ਢੀਂਡਸਾ ਉਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਜ਼ਾ ਹਿਲਜੁਲ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਧਰ, ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਚੌਕਸ ਜਾਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਬਿਆਨ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪੰਥਕ ਤਾਲਮੇਲ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਕਨਵੀਨਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਨੇਜਰ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ 'ਗੋਵਿੰਦ ਰਮਾਇਣ' ਨਾਂ ਦੀ ਰਮਾਇਣ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਤੱਥਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਲੋਂ ਕਈ

ਉਘੇ ਸ਼ਾਇਰ ਰਾਹਤ ਇੰਦੌਰੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ

ਇੰਦੌਰ (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼): ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਾਇਰ ਰਾਹਤ ਇੰਦੌਰੀ ਦਾ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਥੋਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 70 ਸਾਲਾ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਖੁਦ ਟਵੀਟ ਕਰੇ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਦੀ ਖਿਲਾਫ ਬੜੇ ਜਾਨਦਾਰ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਬੇਖੋਭ ਸ਼ਾਇਰ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

(ਡਾ.) ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ ਬਲਵਿੰਦਰ (ਨਿੱਕੀ) ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ	ਡਾ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਸਰਾਨ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜੱਸੀ) ਗਿੱਲ	ਡਾ. ਹਰਗੁਰਮੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ ਜਗਦੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਘੁੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਰਤ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੂਰਾ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਪਰਿੰਗਫੀਲਡ ਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਲੰਗਾਹ ਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਉਠੇ ਸਵਾਲ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਲੰਗਾਹ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਭਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵੱਲੋਂ ਛੇਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ 5 ਪਿਆਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਤਨਖਾਹ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਫੋਰੀ ਐਕਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। 13 ਮਾਰਚ, 2020 ਨੂੰ ਲੰਗਾਹ ਨੇ ਖੁਦ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਮੁਆਫੀ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ।

ਉਧਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਡੈਮੋਕਰੈਟਿਕ) ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮਰਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਸਣੇ ਹੋਰ ਆਗੂ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਗੜੀ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਉਹ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ 1716 ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ 740 ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਖ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਾਰ ਗਏ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੰਘੇ ਦਿਨੀਂ ਇਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪੰਥ 'ਚੋਂ ਛੇਕੇ ਗਏ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਲੰਗਾਹ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਇਰਲ ਹੋਣ ਉਤੇ ਪੰਥਕ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੰਗਾਹ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਹੈ।

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ 2 ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਅੱਤਲ

ਬਰਵਾਨੀ: ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਰਵਾਨੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਰਾਜਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ 2 ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ

ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉਤੇ ਵਾਇਰਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੀੜਤ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਗੁੰਬੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਗੁੰਬੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹਾਇਕ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀਤਾਰਾਮ ਭਟਨਾਗਰ ਤੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਮੋਹਨ ਜਾਮਰੇ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਰਵਾਨੀ ਦੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨਿਮਿਸ਼ ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਸਬੰਧੀ ਐਸ.ਡੀ.ਓ. ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਗੁੰਬੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚਾਲੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਤਾਲੇ-ਚਾਬੀਆਂ ਦੀ ਫੜੀ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਈ। ਵਾਇਰਲ ਵੀਡੀਓ 'ਚ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਸੀਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੱਲੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗੁੰਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਪਲਸੂਦ ਨੇੜੇ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਾਲੇ-ਚਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਰਿੰਦਰ ਸਲਜਾ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਟਵੀਟ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਗੁੰਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਘਸੀਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਵੀਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਨੀਲਾ 'ਚ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਕਤਲ

ਕੋਟਕਪੂਰਾ: ਪਿੰਡ ਫਿੱਡੇ ਕਲਾਂ ਦੇ ਫਿਲਪੀਨਜ਼ (ਮਨੀਲਾ) 'ਚ ਪਿਛਲੇ 12-13 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸਵੇਰ ਸਮੇਂ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡ ਫਿੱਡੇ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (32) ਪੁੱਤਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਮਨੀਲਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਵਾਹਨ 'ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਤੜਕਸਾਰ ਕਰੀਬ 4 ਵਜੇ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਗਿਆ, ਜਦ ਉਥੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਵਾਹਨ ਦਾ ਟਾਇਰ ਪੰਕਚਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਖੁਦ ਹੀ ਸਟਿੱਪਣੀ ਬਦਲਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਆਏ ਹੈਲਮਟ ਪਹਿਨੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਦਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਨੇੜਲੇ ਇਕ ਘਰ 'ਚ ਵਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦਾ ਅਜੇ ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਉਥੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

Matrimonials

ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

Saini Sikh clean shaven handsome boy, 29, 6', M.B.A. Bio Technology doing BDS in Australia, seeks suitable well educated Saini/Jatt Sikh girl. All family well settled in USA. Cont. Mohan Saini, Ph: 516-503-9541 or email: mohan1w34@gmail.com

ਸੈਣੀ ਸਿੱਖ, 34 ਸਾਲ, ਕੱਦ 5'-9", ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਲੜਕੇ ਲਈ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਲਾਕਸੂਦਾ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ। ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਫੋਨ: 319-670-8892

Suitable match for USA citizen clean shaven Jatt Sikh boy, 35 yrs, 5'-11", Masters in Event Tourism Management. No dowry. Contact: 317-909-3287; WhatsApp+1-317-529-3886.

ਸੈਣੀ ਸਿੱਖ, 30 ਸਾਲ, ਕੱਦ 5'-7", ਬੀ. ਕਾਮ., ਲੀਕਰ ਸਟੋਰ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਲੜਕੇ ਲਈ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਸੈਣੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਫੋਨ: 309-868-7373

Wanted Suitable girl for slim, handsome Jatt Sikh boy, 29 yrs, 6 feet tall, on work permit and currently owns a liquor store. Whole family in America. Contact, Ph: 815-621-9077

Handsome Jat Sikh Johal boy, 25 yrs, 6'-2". B.Sc. Computer Science from USA. Working in Bay Area as Sr. Production Engineer, good package \$150K. Owns Rural & Urban Property. Two sisters (Elder sister married & well settled in USA & younger sister doctor). Required beautiful, tall, professionally qualified US citizen Jat Sikh girl. Please contact: +91-98141-20374 (Father, India), 775-357-4816 (Sister, USA) or Email: Simjohal174@gmail.com

Wanted Suitable girl for US Citizen Khatri Gursikh boy, 35 yrs, height 5'-10", BS & MS (USA), working as a Pharmaceutical Engineer in Chicago area. Contact, Ph: 630-290-1375 or neenakr2016@gmail.com

ਅਮਰੀਕਨ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ, ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਉਮਰ 30 ਸਾਲ, 5'-9", ਵੈਸਟ ਨੂੰ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਯੂ. ਐਸ. ਵਰਕ ਪਰਮਿਟ ਹੋਲਡਰ, ਉਮਰ 29 ਸਾਲ, 5'-9" ਵੈਸਟ ਨੂੰ ਲੜਕੇ ਲਈ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਫੋਨ: 216-235-5171

Punjab Times
 Punjabt看imes1@gmail.com
 Ph: 847-359-0746
 punjabt看imesusa.com

ਲੜਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

US born, Hindu Nai beautiful girl, 31 yrs, 5'-2, Masters in English and a JD (law) degree, divorced with one child looking for a well-settled and educated boy in America. Whole family is well-settled in New York. Please contact, Ph: 347-252-6400

Wanted suitable match in USA Born or raised and we consider student visa also for good looking Punjabi Brahmin girl, 28 yrs, 5'-4", well educated BBA, working as a HR Manager in multinational company. Please contact Hindu family only. Please email: pk-1960@hotmail.com, Ph: 216-288-1676

ਤੰਦੂਰੀਏ ਅਤੇ ਹੈਲਪਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
 'ਦੇਸੀ ਬਾਜ਼ਾਰ' ਗਰੀਨਵੁੱਡ, ਇੰਡੀਆਨਾ ਲਈ ਤੰਦੂਰੀਏ ਅਤੇ ਹੈਲਪਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
 ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ
 ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: 317-888-2040

ਵੇਟਰ, ਹੈਲਪਰ, ਤੰਦੂਰੀਏ ਤੇ ਡਿਸ਼ ਵਾਸ਼ਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
 ਮੈਡੀਸਨ, ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ ਵਿਚ ਵੇਟਰ, ਕਿਚਨ ਹੈਲਪਰ, ਤੰਦੂਰੀਏ ਅਤੇ ਡਿਸ਼ ਵਾਸ਼ਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।
 ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
 ਫੋਨ: 262-391-7666

ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਬੀਬੀ ਦੀ ਭਾਲ
 ਯੰਗਸਟਾਊਨ, ਓਹਾਇਓ, ਅਮਰੀਕਾ (Youngstown, Ohio, USA) ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਦੀ ਭਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੇ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
 ਤਨਖਾਹ \$3,000 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤ
 ਸਰਕਾਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸਿਖਲਾਈ ਨਾਲ ਤਨਖਾਹ \$4,000 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
 ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਈਮੇਲ: biji1924@gmail.com
 ਜਾਂ ਫੋਨ: 330-967-0878

Prince's Barber Shop
 37477 Fremont Blvd, suite C, Fremont, CA 94536
Men & Children's Hair Cut
 *Threading *Custom Text
 *Men's Facials *Hair Coler
 *Custom Designing *Shave & Mundan
 *Line-ups *Head Massage
ਫੁੱਲ ਟਾਈਮ ਬਾਰਬਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
 ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ 18 ਸਾਲ ਦਾ ਤਜ਼ਰਬਾ
 Business hours:
 Mon thru Thursday 9am to 6pm (Appointment only)
 Friday, Sat- Sunday- 9am to 6pm (Walk in only)
 (Tuesday Closed)

 Cell: (510)-677-9942
 Shop: (510)-505-9605
 www.princebarbershop.com

ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ: ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੁਫੇਰਿਉਂ ਘੇਰਾ ਪਿਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਤਰਨਤਾਰਨ 'ਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਉੱਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੁਫੇਰਿਉਂ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ, ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਵਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ 2017 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਚਾਰ ਹਫਤਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਲੰਬੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਨਸ਼ਾ ਮਾਫੀਆ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਫੀਆ ਹੋਰ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਕਾਰਨ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਈ ਵਿਧਾਇਕ, ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਜਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਫਦ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਬਦਨੌਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਜੱਜ ਜਾਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਕੋਲੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ

ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਵਫਦ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ (ਈ.ਡੀ.) ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਕਮਾਏ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਾਲੀਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਲੇ ਵਫਦ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪੀਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ

ਸੌਂਪਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਫਦ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੇ

ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕੁਰਕ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਡਿਸਟਿਲਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਪਰਿਟ ਤੇ ਈ.ਐਨ.ਏ. ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਰੋਕੀ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ ਹਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਖੁਫ਼ਰ ਸਾਹਿਬ ਹਲਕੇ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕ ਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਕੀ ਖਿਲਾਫ ਕਤਲ ਦਾ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ 118 ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਵਫਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪੱਤਰ

ਆਬਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਗੰਢ-ਤੁਪ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਧਰ, ਪੰਜਾਬ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਮੁੱਛਲ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਕਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਧੰਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਤਾਂ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੁਰਤ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੌਤਾਂ ਨਹੀਂ

ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇਗੀ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ: ਕੈਪਟਨ

ਤਰਨ ਤਾਰਨ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਕਾਰਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਰਾਸ਼ੀ 2 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਦੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਪਹੁੰਚੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੈਪਟਨ ਸਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਧਾਇਕਾਂ 'ਤੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਵੇ: ਮਾਨ

ਪਟਿਆਲਾ: ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਮਾਫੀਆ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਗਨ ਹਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਸਬੰਧੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 7 ਵਿਧਾਇਕ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਫੀਆ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੱਤ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਤੇ 302 ਧਾਰਾ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇ ਸਾਲ 2022 ਵਿਚ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼ਰਾਬ ਤਸਕਰੀ ਦਾ ਪੈਸਾ ਗਾਂਧੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਾ?

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਗਾਂਧੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਬਦਨੌਰ ਤੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਤਰਾਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਭਵਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਚੰਦੂਮਾਜਰਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਦੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੋਸ ਮਾਰਚ ਕੱਢਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਵਨ ਤੋਂ 200 ਮੀਟਰ ਦੂਰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਚੰਦੂਮਾਜਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਫੀਆ ਨੇ 2000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਬਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਹਨ।

ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਤਲ ਹਨ। ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਜਵਾ-ਦੂਲੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਮੰਗ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੂਲੇ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝਾ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸਭਾ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਅਤੇ ਈਡੀ ਪਾਸੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਹੁਣ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਕਾਲ ਬਣੀ

ਜਲੰਧਰ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੜੀ ਲਾਹਣ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਤਾਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਕਰੀਬ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ ਸਤਲੁਜ ਵਿਚ ਪਰਤੀਆਂ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਚੁੱਪ ਵੱਟੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੰਤ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਚੇਵਾਲ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇਸ ਵਤੀਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖਤ ਨਰਾਜ਼ ਹਨ।

ਸਤਲੁਜ 'ਚ ਸੁੱਟੀ ਲਾਹਣ ਨਾਲ ਮਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ

ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਫਿਲੋਰ, ਸਾਹਕੋਟ ਤੇ ਲੋਹੀਆਂ ਦੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ 3 ਲੱਖ 58 ਹਜ਼ਾਰ ਲੀਟਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਹਣ ਫੜੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ.

ਦਿਨਕਰ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਲਾਹਣ ਰੋੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਤਲੁਜ 'ਚ ਬੁੱਢੇ ਨਾਲੇ ਤੇ ਚਿੱਟੀ ਵੇਈਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਪਾਣੀ ਪੈਣ ਨਾਲ

ਦਰਿਆ ਵਿਚਲੇ ਜਲ ਜੀਵ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਮੱਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਦੁਰਲੱਭ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਰੋਨਾ ਕਾਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਲਾਬੰਦੀ ਤੇ ਸਤਲੁਜ 'ਚ ਛੱਡੇ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਲ ਜੀਵ ਮੁੜ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਫੀਆ ਵੱਲੋਂ ਰੋੜ੍ਹੀ ਗਈ ਲਾਹਣ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਗਰਾਨ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੰਤ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਚੇਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ 1974 ਦੇ ਵਾਟਰ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਤਲੁਜ 'ਚ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਡਾ. ਐਸ. ਡੀ. ਓਜ਼. ਨੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੈਂਪਲ ਲਏ ਹਨ।

ਸਤਲੁਜ ਵਿਚ ਮਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਫਤਿਹਪੁਰ ਭੰਗਵਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਮਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਰੁੜ੍ਹ ਵੀ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

ਕੌਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ 13 ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਕੇਂਦਰੀ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰਾਹੀਂ ਕੌਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰਾਹੀਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਮਰ ਨੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ 55,000 ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਲ 306 ਕੌਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਫੰਡ (ਐਗਰੀ-ਇੰਫ੍ਰਾ) ਤਹਿਤ ਇਕ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਖੇਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਪਰਿਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਰਿਆਇਤੀ ਕਰਜ਼ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੁਲਾਈ 'ਚ ਇਕ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦੇ ਫੰਡ ਨਾਲ 'ਐਗਰੀ ਇੰਫ੍ਰਾ ਫੰਡ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਯੂਨਿਟ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕੀਮਤ ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ ਵੇਚ ਸਕਣਗੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧੇਗੀ।

ਇਸ ਫੰਡ ਨਾਲ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਸਲ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ, ਕੁਲੈਕਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ, ਪ੍ਰਾਸੈਸਿੰਗ ਯੂਨਿਟ ਵਰਗੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਖੇਤੀ ਸੰਪਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ 'ਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਕੀਮਤ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ, ਕੁਲੈਕਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸ 'ਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ-ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਹਤਰ ਭੰਡਾਰਨ, ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਦੀ ਚੋਣ ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ। ਬਲਰਾਮ ਜੈਅੰਤੀ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਉਤਪਾਦਨ 'ਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਪਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋ ਰਹੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਨਰੇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਮਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸ

'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਾਰੋਬਾਰ

ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣਗੇ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀ-ਇੰਫ੍ਰਾ ਫੰਡ ਕਰੋਨਾ ਵਾਇਰਸ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ 20 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਭਾਰਤ ਪੈਕੇਜ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਐਗਰੀ-ਇੰਫ੍ਰਾ ਫੰਡ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਾਲ 2029 ਤੱਕ 10 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਟੀਚਾ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ 'ਚ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ 10000 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਸਾਲ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀ ਇੰਫ੍ਰਾ ਫੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਆਨਲਾਈਨ ਸੇਨੇਜਮੈਂਟ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ (ਐਮ.ਆਈ.ਐਸ.) ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਫੰਡ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵੀ ਕਰੇਗਾ।

ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ 'ਦਸਤਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ' ਕਰਵਾਇਆ

ਫਰਿਜ਼ਨੋ (ਬਿਊਰੋ): ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਦਸਤਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰੁਝਾਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰਧਾਰੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰੋਡਕਸਨਜ਼ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਵੱਲੋਂ ਆਨਲਾਈਨ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ 'ਦਸਤਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ'

ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪੂਰੀ ਟੀਮ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਉਪਰੰਤ ਦਸਤਾਰ ਕੋਚ ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਜੇਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਜਸਕਰਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾ,

(ਉਪਰ) ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਲੜੀਵਾਰ ਜੇਤੂ ਬੱਚੇ ਅਤੇ (ਹੇਠਾਂ) ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪੂਰਾ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਦੇ ਯੂਟਿਊਬ ਚੈਨਲ 'ਤੇ ਚੱਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰੋਡਕਸਨਜ਼ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਦੀ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਬਾਰ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਨਤੀਜੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਨਿੱਜਰ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰੋਡਕਸਨਜ਼ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੰਡਾ ਅਤੇ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ ਵੱਲੋਂ ਮੁਕਾਬਲਾ

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੂਜਾ, ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੀਜਾ, ਹਰਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੌਥਾ ਅਤੇ ਸਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਵਾਂ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ 500 ਡਾਲਰ, ਦੂਜਾ 400 ਡਾਲਰ, ਤੀਜਾ 300 ਡਾਲਰ, ਚੌਥਾ 200 ਡਾਲਰ ਅਤੇ ਪੰਜਵਾਂ 100 ਡਾਲਰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੰਡਾ, ਜਤਿੰਦਰ ਸੇਨੂੰ ਹੁੰਦਲ, ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਤੁੰਗ, ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ, ਸਰਪੰਚ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ, ਟੀ. ਜੇ. ਹੁੰਦਲ, ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਮਨਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਪ ਗਿੱਲ, ਹਰਵੀ ਕਾਹਲੋਂ ਤੇ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਨਿੱਜਰ ਆਦਿ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਸਟਾਕਟਨ ਨੇ ਮਨਾਇਆ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਮਾਰੋਹ

ਸਟਾਕਟਨ (ਬਿਊਰੋ): ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ, ਸਟਾਕਟਨ ਵਲੋਂ 31 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਸਿਕ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਯੋਧੇ 'ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਅਜ਼ਾਦ' ਅਤੇ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਦੇ ਸੁਪਰ ਸਟਾਰ ਗਾਇਕ ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ ਨੂੰ ਭਾਵ-ਭਿੰਨੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੋਰ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 'ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ' ਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇਕ ਯਤੀਮ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦਰਦ ਦੀ ਚੀਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਿਆ। ਅੰਤ ਲੰਡਨ ਪਹੁੰਚ ਕੇ 13 ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕੈਕਸਟਨ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੱਥੀ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਮਾਈਕਲ ਓਡਵਾਇਰ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਿਆ। ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਰੱਖੀ ਗਈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਸਤਾਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਜੋਂ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂਰ ਪੁਰੀ ਦਾ ਗੀਤ, 'ਓਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਓ ਪੂਜੇ, ਪੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਵਾਰ ਗਏ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਪਿਆਰੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ' ਵੈਰਾਗ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ। ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਸ਼ੇਅਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ, "ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੀ ਇੰਨੀ ਕੁ ਹੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਹੈ, ਚਿਰਾਗ ਬੁਝ ਗਿਆ ਹੈ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਲਾਮਤ ਹੈ।"

ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਇਕਬਾਲ ਬਰਾੜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਰੀਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਰੱਜ ਕੇ ਗਾਇਆ ਹੈ, ਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਖਰੀ ਬੋਲਾਂ,

'ਤੇਰੇ ਆਨੇ ਕੀ ਆਸ ਹੈ ਦੋਸਤ, ਸ਼ਾਮ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਉਦਾਸ ਹੈ ਦੋਸਤ, ਮਹਿਕੀ ਮਹਿਕੀ ਫਿਜ਼ਾ ਕਹਿਤੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਹੀਂ ਆਸ ਪਾਸ ਹੈ ਦੋਸਤ' ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪੀਐਚ. ਡੀ. ਰਿਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਕਠਿਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਧਰਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਾ ਪੱਖੋਂ ਜੋ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੌਲਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚਾਨਣ' (ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੋਰ) ਅਤੇ 'ਸ਼ੀਸ਼ੇ' 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ' (ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ) ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਬਣਾਇਆ।

ਸਭਾ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿਚ ਰੰਗ ਭਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗ ਮੰਚ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੀਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ, 'ਕੁੰਡਾ ਜਿੰਦਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੂਹਾ ਵੋਇਆ ਸੀ, ਉਤੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ' ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਲਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੋਰ ਨੇ 'ਰਲ ਮਿਲ ਲੰਘਣਾ ਪਊ, ਮਾਰੂਥਲ ਕਰੋਨਾ ਦਾ; ਅੱਥਰਾ ਉਠ ਬਲੋਚਾਂ ਦਾ, ਅੱਧ ਵਾਟੇ ਹਾਰ ਰਿਹੈ' ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਈ। ਤਾਰਾ ਸਾਗਰ ਨੇ 'ਚਿੱਤਾ ਨਾ ਕਰ ਔਖੇ ਪਲ ਤਾਂ ਲੰਘ ਹੀ ਜਾਣੇ ਨੇ, ਬੰਦੇ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤਾਂ ਆਖਰ ਟੁੱਟ ਹੀ ਜਾਣੈ' ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਖੱਟੀ।

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ ਨੇ 'ਬਦਲੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਤਨਹਾ ਤਨਹਾ ਹੋਈ ਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ' ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵਪੂਰਤ ਗੀਤ 'ਮੈਨੂੰ ਅੱਬਰਾਂ 'ਚ ਉਚਾ ਉਚਾ ਉਡ ਲੈਣ ਦੇ, ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਨਾ ਬੰਨ ਹਾਣੀਆਂ' ਸੁਣਾਇਆ। ਤ੍ਰਿਪਤ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ ਨੇ ਰੱਖੜੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਭਰਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮੁਘ ਹੋਈ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਦਿਲੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਗੀਤ 'ਤਲੀ' 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਕੱਖ, ਹੋ ਜਾਏ ਲੱਖ, ਭੈਣ ਦੀ ਅੱਖ, ਵੀਰ ਜੇ ਆ ਜਾਵੇ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੁੱਖ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ। ਡਾ. ਰਵੀ ਸ਼ੇਰ ਗਿੱਲ, ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸੰਧੂ, ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰਪਾਲ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੈਦੋਕੇ ਅਤੇ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਘੁਮਣ ਨੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਈ।

ਟੋਰਾਂਟੋ ਤੋਂ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਬਰਾੜ ਸਭਾ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਸਭਾ ਦਾ ਵਿਧੀਵਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਚਾਲਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾਅ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਅਗਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ 'ਕੂਲ ਵਿਰਸਾ ਗਰੁਪ' ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸਤੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਹੋਵੇਗੀ।

ਬੀਬੀ ਰੇਨੂੰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਸ਼ੇਅਰ 'ਕਾਮ ਕਰੋ ਐਸਾ ਕਿ ਪਹਿਚਾਨ ਬਨੇ, ਹਰ ਕਦਮ ਚਲੋ ਐਸਾ ਕਿ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਨੇ' ਸੁਣਾਇਆ। ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸੰਧੂ ਨੇ ਸਭਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰੋਨਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਉਪਾਅ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੋਰ ਨਾਲ ਫੋਨ: 209-610-5055 ਰਾਹੀਂ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Midway Business Broker

For All Your Commercial Real Estate Needs

We Help You To

- *Gas Station
- *Commercial
- *Liquor Store
- *Hotel/Motel
- *Miscellaneous Store

We will assist you to provide funding from \$25K to \$500K in 48 hrs.

List your business at: WWW.MBBBIZ.COM

Ajeet Singh: 847-529-9778

Nick Verma: 630-664-1435

ਜਥੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਸਿੱਖ ਸੈਂਟਰ, ਸੈਨ ਐਨਟੋਨੀਓ (ਟੈਕਸਸ) ਲਈ ਤਿੰਨ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਥੇ ਦਾ ਕਾਰਜ ਜੋੜਮੇਲ ਮੌਕੇ ਜੋੜਮੇਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ, ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਜਰਬਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਯੋਗਤਾਵਾਂ

- *ਜਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਕੁਝ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ।
- *ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਰਾਗ, ਤਬਲਾ ਤਾਲ ਤੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ।
- *ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਣ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੁਣ ਵੀ ਹੋਣ।
- *ਡਿਊਟੀ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਵੀ ਹੋਵੇ।

ਡਿਊਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ, ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ, ਵਿਆਹ ਤੇ ਮੰਗਣੀ ਸਮਾਗਮ, ਸਸਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ/ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਉਣੇ।

ਤਨਖਾਹ: 4000 ਡਾਲਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟਾ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਅਦਾਇਗੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ
ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸਿੱਖ ਸੈਂਟਰ, ਸੈਨ ਐਨਟੋਨੀਓ (ਟੈਕਸਸ)

ਫੋਨ: 210-573-3017

ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ 'ਵਿਕਾਸ' ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਖਜਾਨੇ ਦਾ ਮੂੰਹ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਖਜਾਨੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਤਹਿਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ 1.73 ਲੱਖ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਵੀ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ। ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੂਰਾਂ ਠੱਲ੍ਹਣ ਲਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ 167 ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਧਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ-ਫੇਜ਼ 2 ਤਹਿਤ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਭਾਗ ਵਾਸਤੇ 1046 ਕਰੋੜ ਦੇ ਫੰਡ ਜਾਰੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾਰਕਾਂ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਕੂੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਕੀੜੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੁਢਲੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੱਝਵੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸੌਚ ਤੋਂ ਮੁਕਤ (ਓ.ਡੀ.ਐਫ.), ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ, ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੁੜ ਵਰਤੋਂ ਉਤੇ ਖਰਚੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰਾਂਟਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਖਾਤਾ, ਦੂਜਾ ਬੱਝਵੀ ਫੰਡ (ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਓ.ਡੀ.ਐਫ.) ਤੇ ਤੀਜਾ ਬੱਝਵੀ ਖਾਤਾ (ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ, ਜਲ ਸੰਭਾਲ ਆਦਿ)। ਇਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ 'ਚ ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਡਿਡ ਐਸ. ਬੀ. ਏ. ਸੀ. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਜਟ ਵਾਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਸਕੂਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਉਤਪਤੀ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਮਿਲਟਰੀ ਅਕੈਡਮੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਖਾਤਰ ਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਐਂਤਕੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇਣ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਜੁਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜ਼ਰੀਏ ਹੋਈ ਕੈਬਨਿਟ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਸੂਬੇ ਦੇ 167 ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਧਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ-ਫੇਜ਼ 2 ਤਹਿਤ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਭਾਗ ਲਈ 1046 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 1388 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਕੋਵਿਡ ਕਰ ਕੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਨਾਲ 12ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਬੋਰਡ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ 1,73,823 ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਵੰਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

ਸਟਰੀਟ ਲਾਈਟਾਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ 298.75 ਕਰੋੜ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ 15ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ 1388 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ 971.6 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਨੂੰ 277.6 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ 138.8 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ। ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ੀ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀਆਂ ਤੇ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੰਡ

ਕੀੜੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੁਢਲੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੱਝਵੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸੌਚ ਤੋਂ ਮੁਕਤ (ਓ.ਡੀ.ਐਫ.), ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ, ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੁੜ ਵਰਤੋਂ ਉਤੇ ਖਰਚੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰਾਂਟਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਖਾਤਾ, ਦੂਜਾ ਬੱਝਵੀ ਫੰਡ (ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਓ.ਡੀ.ਐਫ.) ਤੇ ਤੀਜਾ ਬੱਝਵੀ ਖਾਤਾ (ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ, ਜਲ ਸੰਭਾਲ ਆਦਿ)। ਇਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ 'ਚ ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਡਿਡ ਐਸ. ਬੀ. ਏ. ਸੀ. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਜਟ ਵਾਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਸਕੂਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਉਤਪਤੀ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਮਿਲਟਰੀ ਅਕੈਡਮੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖਰਚੇ 501.07 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 76.07 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸਿਹਤ ਖੇਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੇ ਖਰੀਦ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਰਾਹਤ 'ਤੇ ਖਰਚੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦਕਿ 425 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਟੇਟ ਡਿਜ਼ਾਸਟਰ ਰਿਸਪਾਂਸ ਫੰਡ ਅਤੇ ਬਜਟ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਖਰਚੇ ਗਏ।

ਵਾਧੂ ਕਰਜ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਰਤ ਪ੍ਰਵਾਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਕਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਦਯੋਗਾਂ ਬਾਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2020-21 ਦੌਰਾਨ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ 2 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵਾਧੂ ਕਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਨ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੌਖਿਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਲਈ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨਵਿਆਉਣ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ/ਡਿਜੀਟਲ ਮਾਰਿਅਮ ਜ਼ਰੀਏ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਲਈ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਸਹੂਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1948 ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਫੈਕਟਰੀ ਨਿਯਮ 1952 ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਫੈਸਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ 2020-21 ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ ਦੇ 2 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵਾਧੂ ਕਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਖਾਤਰ ਜਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਸੂਬੇ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ 31 ਜਨਵਰੀ, 2021 ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 131.99 ਕਰੋੜ, ਮੈਡੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਖੋਜ ਵੱਲੋਂ 36.16 ਕਰੋੜ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵੱਲੋਂ 3.77 ਕਰੋੜ, ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 10.12 ਕਰੋੜ, ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲੋਂ 10.11 ਕਰੋੜ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਮਹਿਲਾ ਤੇ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲੋਂ 14.04 ਕਰੋੜ, ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 45.05 ਕਰੋੜ, ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 0.11 ਕਰੋੜ,

ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈਜ਼ ਵੱਲੋਂ 78.2 ਕਰੋੜ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੋਵਿਡ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਸੰਚਾਲਨ ਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਲਈ 12.65 ਕਰੋੜ, ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਤੇ ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ 4.86 ਕਰੋੜ, ਗ੍ਰੀਨ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 3.62 ਕਰੋੜ, ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 8.79 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਵੱਲੋਂ 65.22 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਗਏ ਹਨ।

'ਆਪ' ਨੇ ਮਿਸ਼ਨ-2022 ਲਈ ਖਿੱਚੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਮਿਸ਼ਨ-2022 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਅਧੀਨ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਢਾਂਚਾ, ਕੋਰ ਕਮੇਟੀ, ਸਾਰੇ ਵਿੰਗ ਤੇ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਆਪ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਤੋਂ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਸਮੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ, ਹਲਕਾ ਪੱਧਰ, ਵਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਬੁਝ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਫੀਡਬੈਕ ਲਈ ਗਈ। ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਤਹਿਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰੀ ਢਾਂਚਾ (ਸੰਗਠਨ), ਸੂਬਾ ਕੋਰ ਕਮੇਟੀ, ਸਾਰੇ ਵਿੰਗ, ਹਲਕਾ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹਿਯੋਗੀ ਇਕਾਈਆਂ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦਾ

ਅਹੁਦਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋਈ ਫੀਡ ਬੈਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਵਿਚ ਫੇਰਬਦਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂਕਿ 'ਆਪ' ਮਜ਼ਬੂਤ ਟੀਮ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ ਅਤੇ ਮਾਫੀਆ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾ ਸਕੇ।

ਢੀਂਡਸਾ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਫੜਿਆ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਸਤੂਆਣਾ ਦੀ ਦਿੱਖ ਬਦਲਣ ਲਈ ਸਾਲ 2009 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਫੱਗਵਾਲਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਚ ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਸਤੂਆਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਬਣੇ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ ਵਰਾਂਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਚੁਫੇਰਿਉਂ ਕਵਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉਤੇ ਬਣੀ ਇਮਾਰਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸੇ ਮੰਗ ਸਬੰਧੀ ਜੂਨ 2016 ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਨਵਰੀ 2018 ਵਿਚ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਧਰਨਾ ਦਿੱਤਾ

ਸੀ। ਨਵੰਬਰ 2019 ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਿਆਣਾ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਵੰਬਰ 2019 ਵਿਚ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 26 ਜਨਵਰੀ 2020 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪਹਿਲੀ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰੋਨਾ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਉਤੇ ਉਠੇ ਸਵਾਲ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰੋਨਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਉਤੇ ਸਵਾਲ ਉੱਠਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਭੇਜੀ ਮਦਦ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਪੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰੀ ਰਾਮ ਵਿਲਾਸ ਪਾਸਵਾਨ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸਣੇ 11 ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗਰੀਬ ਕਲਿਆਣ ਅਨਾਜ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਜੁਲਾਈ 'ਚ ਮੁਫਤ ਅਨਾਜ ਦੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਰਾਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਫਤ

ਅਨਾਜ 81 ਕਰੋੜ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸਿਰਫ 62% ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਵੰਡ 'ਚ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕਰੋਨਾ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਦਿਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਧਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਖਿਲਾਫ ਲਾਮਬੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਰੋਨਾ ਉਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਖਰਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਾਈਟ

ਪੇਪਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਅੰਦਰ ਵਧ ਰਹੇ ਕਰੋਨਾ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਜਤਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ 4 ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਕਰੋਨਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ 'ਚ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਫਲਾਪ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਨਵੇਂ ਕਰੋਨਾ ਪਾਜ਼ੇਟਿਵ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਿਥੇ ਵੱਡੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹਨ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰੋਨਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ ਪੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਚੀਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ (ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ) 300 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ

ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਸ਼ੀ ਕਰੋਨਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਖਰਚੇ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰੀ ਭਰਕਮ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਰੋਨਾ ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਲ ਤੇ ਕਿੱਥੇ, ਕਿੰਨਾ-ਕਿੰਨਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਰੰਤ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਇਕ ਕਰੋਨਾ ਪੀੜਤ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ 11 ਘੰਟੇ ਫਰਸ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹਿਣਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ 'ਚ ਇਕ ਕਰੋਨਾ ਪੀੜਤ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦੀ ਬੈੱਡ ਦੀ ਭਾਲ ਦੌਰਾਨ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣੀ, ਤਰਨਤਾਰਨ 'ਚ ਕਰੋਨਾ ਪੀੜਤ ਮਰੀਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਖਟਾਰਾ ਐਂਬੂਲੈਂਸ 'ਚ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਤੇ ਬਠਿੰਡਾ, ਬਰਨਾਲਾ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਕਰੋਨਾ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਹੋਣ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਉਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ 450 ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਰੋਨਾ ਪਾਜ਼ੇਟਿਵ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਵੱਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਰੋਨਾ ਟੈਸਟ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਮੰਦਭਾਗਾ ਕਦਮ ਹੈ।

ਰਿਵਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਮੌਤ

ਫਰਿਜ਼ਨੋ (ਬਿਊਰੋ): ਸਥਾਨਕ ਨਿਵਾਸੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਮੈਕਸੀਕਨ ਮੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦੇ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਬਚਾਓ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿੰਗਜ਼ ਰਿਵਰ ਵਿਚ ਤਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਡੁੱਬੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਤੀਜੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਤੇਜ

ਵਹਾਅ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਸਕੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਫਰਿਜ਼ਨੋ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਸੋਗ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਵੀ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਆਇਆਂ ਅਜੇ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਜਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਫੀਨਾ ਰੇਲ ਵਾਲਾ

ਤੋਂ ਸੀ। ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਯੂਥ ਦੇ ਯੂਨਿਟ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਲ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਇਕਾਈ ਨੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਘੜੀ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗੇ ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨਾਲ ਫੋਨ: 559-840-7325 ਰਾਹੀਂ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਤਰੰਜੀ ਘੋੜੇ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਰਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਭਾਜਪਾ

ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪਿਤਾ

ਜਤਿੰਦਰ ਪਲੂ
ਫੋਨ: 91-98140-68455

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਇਸ ਵਕਤ ਬੜਾ ਅਣ-ਕਿਆਸਿਆ ਮੋੜਾ ਕੱਟਦੀ ਜਾਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਤੇ ਦਿਨੀਂ ਮਾੜਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਤੌਰ ਹੋਰ ਤਿੱਖੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੁਕਸ ਲੱਭ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੇ ਅੱਜ ਇਥੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅੱਜ ਸਾਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪਿਰ ਕਰਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਝੇ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਵੱਜਦਾ ਹੈ। ਹਰਿਆਣਾ ਬਾਰਡਰ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਹੋਰ ਗੰਦੇ ਪੈਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁੱਚੇਆਮ ਲੋਕ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਖੜੇ ਪੈਰ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਂਡ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ

ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਹਿ ਗਈ ਗੱਲ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਂਡ ਹੋਣ ਦੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਰਿਕਾਰਡ ਬੋਲਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ 1991 ਵਿਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ 93 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਪਰ 2015 ਵਿਚ ਫਿਰ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਵਾਪਰ ਗਿਆ ਤੇ 102 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇਵੇਂਦਰ ਫਤਨਵੀਸ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਸਾਲ 1991 ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ 199 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨੇੜਿਉਂ

ਉੱਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਧਾਇਕ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਲ 2011 ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ 172 ਲੋਕ ਮਮਤਾ ਬੈਨਰਜੀ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਫਰਵਰੀ 2019 ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਵਿਚ 99 ਤੇ ਆਸਾਮ ਵਿਚ 168 ਮਰੇ ਜੋੜ ਕੇ ਇੱਕੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 267 ਲੋਕ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਕਾਂਡ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੰਡਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਲਿਸਟ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇ, ਭਾਜਪਾ ਦਾ, ਮਮਤਾ ਬੈਨਰਜੀ ਦਾ ਜਾਂ ਡੀ. ਐੱਮ. ਕੇ. ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਇਸ ਲਈ ਬਿਨਾ ਰੋਕ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਤਸਕਰਾਂ ਦੀ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ਾ ਕਾਂਡ ਚਾਰ ਦਿਨ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜਿਹਾ ਜਾਂ ਏਦੂੰ ਵੱਡਾ ਕਾਂਡ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਰ ਗਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਡਿਸਾਈ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸੀ ਤੇ ਤਲਵੰਡੀ-ਟੋਹੜਾ ਜੋੜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਬਾਦਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਜਨਰਲ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਏਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਉਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਫਤਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲੀ ਤਾਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲਾਏ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਬਾਦਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਏਦਾਂ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਚੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੱਤਰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰ ਸੋ ਰੋਸੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੋਈ ਉਦੋਂ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਪਿਰ ਤੋਂ ਆਸ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਆਸ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਆਸ ਸਿਰਫ ਬਾਜਵਾ-ਦੂਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਏ ਜਿਸ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਲੋਕ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਬਾਦਲ ਬਾਪ-ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਮਝ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਆਗੂ ਏਦਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣੀ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਵਕਤ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁੱਝੀਆਂ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਵਜੋਤ ਕੌਰ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹਿਵਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖੀ, ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ

ਵਾਲੇ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ। ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਭਾਜਪਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਧਾਇਕ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਨੇੜਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਫੋਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਿਆਉਣ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਏਦਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਏਜੰਡੇ ਉੱਤੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਤਰੰਜੀ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਟੀਆਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਤਿਰਛੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕੋ ਸੋਧ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਘੋੜਾ ਜਦੋਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਢਾਈ ਘਰਾਂ ਦਾ ਛੱਤੜਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਢਾਈ ਘਰਾਂ ਵਾਲਾ ਛੱਤੜਾ ਅੱਗੇ, ਪਿੱਛੇ, ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਸੱਜੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਵੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਇਸ ਵਕਤ ਉਸ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਇੱਕੋ ਵਕਤ ਕਈ ਪਾਸੀਂ ਅੱਖਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਘੋੜਾ ਕਿਸੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਕਾਲੀ ਜਾਂ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਆਗੂ ਲਈ ਵੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਵਾਸਤੇ ਵੀ, ਜੋ ਅਗਲੇ ਦਿਨੀਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਤਰੰਜੀ ਘੋੜਾ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਦਾਅ ਉੱਤੇ ਹੈ।

ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਗਾਂਧੀਆਬਾਦ ਜਿਲੇ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ 2008 ਦੌਰਾਨ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜਿਲਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਇੱਕ ਜਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੁੱਲ ਜੋੜ ਕੇ 180 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਕਰਨਾਟਕ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਚ ਡੀ. ਐੱਮ. ਕੇ. ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਕਰੁਣਾਨਿਧੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਇਹੋ ਕਹਿਰ ਵਾਪਰਿਆ ਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਵਾਲੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ 136 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ

ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਂਡ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦੋ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰਾਂ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੂਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀ ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮਾ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਆਗੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਚਿੰਠੀ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਭੇਜਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ

Indianapolis, Indiana ਵਿਚ ਬਣਾਓ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਘਰ

One of the Fastest Growing City in America and Best School System...

Manjit Singh Nagra
Realtor/Broker

Cell: 317-750-1900
6979 Hillsdale Court
Indianapolis, Indiana 46250

- ਨਵੇਂ ਨਕੋਰ ਘਰਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ \$200,000 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
- 1500 ਵਰਗ ਗਜ ਤੋਂ 5000 ਵਰਗ ਗਜ ਦੇ ਘਰ
- 4-6 ਬੈਡ ਰੂਮ, 3-4 ਬਾਥ ਰੂਮ
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ
- ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਸੂਰੈਂਸ ਸਸਤੀ

ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਨਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮਨਜ਼ੂਰੀ (Approval) ਉਸੇ ਦਿਨ

Gurdeep (Garry) Chhokar
Realtor/Broker

Cell: 317-500-1247

We do all type of Home and Commercial Loan. Same day loan approval...

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 15 ਅਗਸਤ 2020

ਏਜੰਡਾ-ਦਰ-ਏਜੰਡਾ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ.) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿੰਗ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਏਜੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। 5 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਮੁਲਕ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ, ਜੋ ਖੁਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਵਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸੇ ਦਿਨ, ਭਾਵ 5 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 370 ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਤੀਜਾ ਮਸਲਾ ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਕਸਮਾਨ ਸਿਵਲ ਕੋਡ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਵੀ ਤਿੰਨ-ਤਲਾਕ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਅੱਧ-ਪੱਥਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਹੁਣ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਤਿੰਨ ਮੁੱਦੇ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੇ ਖਾਸ ਮੁੱਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਸਲੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਣਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਇਹ ਮਸਲੇ ਸਦਾ ਹੀ ਭਖਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 370 ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਤਾਰੀਕ 5 ਅਗਸਤ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਰਤ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਚੱਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਨਾ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿੰਗ ਜਨਸੰਘ (ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਾਂ ਜਨਸੰਘ ਸੀ) ਨੇ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਗਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮੀ ਵਗੈਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਗੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁਗਤੇਗਾ। ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਕਾਰਨ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀ ਜੇ ਦੁਰਗਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧੋਣ ਲਈ ਹੀ ਹੁਣ 15 ਅਗਸਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ 5 ਅਗਸਤ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਹਰ ਸਾਲ 5 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਰਾਮ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਹੈ, ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਆਪਣਾ ਏਜੰਡਾ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਤਿਆ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹਜ਼ੂਮੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ, ਖਾਸਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਲ 2019 ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਮਾਹੌਲ ਐਨ ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਮੁਤਾਬਕ ਕਰੀਬ ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਹੁਮਤ ਮਿਲੀ। ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀ ਵੋਟ-ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਇਹ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟਾਂ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਉਂ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਅੱਜ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਮਨ-ਆਈ ਸਿਆਸਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸਿਫਰ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਮੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਫੈਲੇ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਈ-ਭਤੀਜਾਵਾਦ ਨੇ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਘਪਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਹੋਏ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਪਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਨੇ ਕੁਝ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। 2014 ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ ਐਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਭੁਗਤਾਇਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨੀ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਰਤ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਰਗੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਜੋ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੁਣ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਕੇਂਦਰਵਾਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਨਦਾਰ ਧਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੱਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ

ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਉਪਰੋ-ਉਪਰੋ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੀਂ ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਾਬਰਾਬਰੀ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਹਿਰ ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਪੁਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਨਵੀਂ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਟਿਕਾਉ-ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਲੋਂ 2015 ਵਿਚ ਅਪਣਾਏ ਏਜੰਡਾ-2030 ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੇ ਬਣਾਈ ਇਹ ਨੀਤੀ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਬਾਲਪਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਹਾਈ ਅਤੇ ਦੂਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਲੁਕੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮਝ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਪੁਰੀ
ਫੋਨ: +91-98729-44552

ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਵੀ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਰਬ ਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਦਾ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਵਲੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੀਸਰੀ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਪਰਿਪੱਕ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਲ ਦੇਣਾ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਲਈ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਕੁਝ ਤੱਥਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਸਾਰ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਅੰਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੌਮੀ ਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਸਮਾਂ ਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਅੰਕ ਗਿਆਨ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੋਰ ਵਿਹਾਰਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਵਿਹਾਰਕ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਥਾ-ਕਥਿਤ ਵਿਹਾਰਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਥੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ-ਸਿਖਾਉਣਾ, ਸਥਾਨਕ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਵੈਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਅਸਾਨ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਖਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਖਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਹ ਤਰੀਕੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਅਤੇ ਗੈਰ ਵਾਜਿਬ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹ-ਭਿਜੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਅੰਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁਨ ਬਣਾਉਣ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਤਾਂ ਰੀਝ ਨਾਲ ਸਵਾਰੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਹਾਰਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ

ਕੇ ਉਪਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਿਹਤਰ ਸਕੂਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਢਾਂਚੇ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ, ਉਥੇ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣੇ ਮਿਆਰਾਂ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਨੀਤੀਗਤ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ।

ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਗਲੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਾ ਅਤੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਬਲ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਹ ਨੀਤੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ- ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਢੁੱਕਵੇਂ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ, ਪਖਾਨੇ, ਪੀਣ ਲਈ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਣੀ, ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਾਫ ਤੇ ਦਿਲਖਿਚਵੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਵਾਂ, ਬਿਜਲੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਸੰਬੰਧਤ ਯੰਤਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ-ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਮੰਨਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਫਿਰ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਇਲਾਕਾਈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਉਸਾਰਨ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਲੋਕ ਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸੰਕੀਰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੁਚੱਜੇ ਅਤੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਭੁੱਲ ਕੇ ਗਰੀਬ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਨ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 6-14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ -2009 ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇ. ਕਸਤੂਰੀਰੰਗਨ (2019) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਕੇ 3-18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਗੀ ਟੀ.ਐਸ.ਆਰ. ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ (2016) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਰਾਇ ਸੀ; ਲੇਕਿਨ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਅਗਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਏਜੰਡਾ-2030 ਦੇ ਚੌਥੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੇ ਬਾਲਪਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ (ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਰੋਸ ਐਨਰੋਲਮੈਂਟ ਰੋਸ਼ੇ (ਜੀ.ਈ.ਆਰ.) ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮਾਪਦੰਡਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ, ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਘੰਟੇ, ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਨੁਪਾਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਲਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਯੋਗਤਾ ਇਤਿਆਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਹੋਣਗੇ।

ਨੀਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਭਿਆਸ ਆਧਾਰਿਤ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਕੰਮ-ਧੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 'ਅਨੰਦਮਈ (ਫੰਨ) ਕੋਰਸ' ਕਰੇਗਾ। ਸਾਲ ਵਿਚ ਦਸ ਦਿਨ ਬਸਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਕੜੀ, ਬਿਜਲੀ, ਧਾਤਾਂ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਰਤਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਗੇ। ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਇਹ ਤਜਰਬੇ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਹਰ ਸਾਲ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਮੁਹਈਆ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਈ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਕੋਰਸ ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਗਾਉਣ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਣਭੋਲ ਮਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 12ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ? ਦੂਜਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਮਜ਼ਾ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਪਲਦੇ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਤਾਂ 'ਅਨੰਦਮਈ ਅਤੇ ਅਦਭੁਤ ਕੋਰਸ' ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਮਾਂ-ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਇਹ ਤਜਰਬਾ 'ਅਨੰਦਮਈ ਅਤੇ ਖੇਡ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਕੋਰਸ' ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਕੰਮ ਦਾ ਹੀ ਹੋਏਗਾ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 14 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਕੋਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਵਿਕਾਸ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਇੱਕੋ ਮੋਚ ਦੀ ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਵਾਅਦਾ ਵਫਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਫਿਰਕ ਹੈ ਕਿ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਲਈ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਠਾਹ-ਸੋਟਾ -ਚਾਚਾ ਬੇਲਿਹਾਜ਼

ਸਮਾਜਿਕ ਜੋੜ ਦਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਲੱਕ ਬੇਲੀ
ਕਰੋਨਾ ਕਹਿਰ ਨੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਬਦਲੇ, ਮਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਹਨ ਫਸੇ ਪਏ ਲੋਕ ਬੇਲੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਵੀ ਕੋਈ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੱਗੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਰੋਕ ਬੇਲੀ। ਜਾਣਾ ਕਰਨ ਡਿਊਟੀ ਕੋਈ ਔਖ ਕਹਿੰਦਾ, ਲੱਗ ਜਾਏ ਰੋਗ ਦੀ ਕਿੱਤੋਂ ਨਾ ਜੋਕ ਬੇਲੀ। ਨਿਕਲਦਾ ਘਰੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਆ ਡਰੀ ਜਾਂਦਾ, ਸਕਦਾ ਪੁਲਸੀਆ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਟੋਕ ਬੇਲੀ। ਉੱਤੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੇ ਰੋਣਕ ਗਾਇਬ ਹੋਈ, ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਮਾਸਕਾਂ ਨੇ ਛੱਡੀ ਢੱਕ ਬੇਲੀ। ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਸਾਂਝ ਹੈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਸਮਾਜਿਕ ਜੋੜ ਦਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਲੱਕ ਬੇਲੀ।

ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਆਗਾਜ਼

ਇਸ 5 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੇ ਭੂਮੀ ਪੂਜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਸਵਾਲ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਐਲਾਨਾਮੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤਿੰਨ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਮੁੱਦੇ ਤਾਂ ਨਜ਼ਿਰ ਲਏ ਗਏ। ਧਾਰਾ 370 ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਵਾਅਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਬਚ ਗਿਆ ਇਕਸਮਾਨ ਸਿਵਲ ਕੋਡ, ਉਹ ਵੀ ਦੇਰ-ਸਵੇਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਬਣ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਕਰਨਗੇ ਕੀ? ਠੀਕ ਇਹੀ ਸਵਾਲ ਅੱਜ ਤੋਂ 33 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਤਕਾਲੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਮੁਖੀ ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਮਾਮ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਰਮਿਆਨ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣਨ ਦੀ ਖਬਰ 'ਪਾਂਚਜੰਨਿਆ' ਅਤੇ 'ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ' ਵਿਚ ਛਪ ਗਈ ਸੀ। 'ਪਾਂਚਜੰਨਿਆ' ਦੇ 27 ਦਸਬੰਦ 1987 ਅੰਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਮ

5 ਅਗਸਤ ਦੇ ਖਾਸ ਦਿਨ ਉਪਰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਕੀ ਅਰਥ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਮਵਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਹਿਮ ਲੇਖ ਦਾ ਉਚੇਰਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਡੇ ਕਾਲਮਨਵੀਸ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਦੇਵਰਸ ਦਾ ਸਿੰਘਲ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਮਨੋਰਥ 2014 ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ। 2019 ਵਿਚ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ 'ਪੱਕੇਪੈਰੀ' ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀ ਹੋਏ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਮੰਦਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਦੀ ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ 5 ਅਗਸਤ, ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ 1987 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਨੋਰਥ ਮੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਧਨ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਧਨ ਦੀਆਂ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਦਵਤਪੂਰਨ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬੀਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਬਦ ਖਰਚੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਤੰਦ ਉਸ ਤੱਥ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਨਾ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਤੱਥ ਕੀ ਹੈ?

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਕ ਸੰਰਚਨਾ ਉਪਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ, ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਨਰਜਿਸਟਰਡ 'ਸਭਿਆਚਾਰਕ' ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਬੇਕਰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਲੰਮੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦਾ ਇਕ ਮੰਚ ਉਪਰ

ਹੋਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਜਦ ਆਮ ਕੋਡ ਆਫ ਕੰਡਕਟ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬਦਲਾਓ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਸਤੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਦਾ ਰਸਮੀ ਰਲੇਵੇਂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਆਂਢੀ ਚੀਨ ਉਪਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਲੈਣਾ। ਉਥੇ ਸੁਪਰੀਮ ਆਗੂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਗੂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਹੈ। ਉਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੁਖੀ ਵੀ ਹੈ। ਉਹੀ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਢੁੱਕਵੀਂ ਤੁਲਨਾ ਲਈ ਚੀਫ ਆਫ ਸਟਾਫ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਵੇਂ ਅਹੁਦੇ ਉਪਰ ਗੌਰ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ਤਾਂ ਮਾਮਲਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ। ਚੀਨ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਮੁਖੀ ਦਾ ਰਲੇਵੇਂ ਕਾਫੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਰਲੇਵੇਂ/ਏਕੀਕਰਨ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਬੇਕਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹੀ ਕੰਮ ਇੱਥੇ 27 ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸ਼ੁਰੂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੀਨ ਦਾ ਮਾਡਲ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ, ਲੇਕਿਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹਵਾਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮਾਡਲ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੁਣੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਤੇਜ਼ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਅਯੁੱਧਿਆ ਤੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਸਲੇ ਉਪਰ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸੰਘ ਦੇ ਬੜੇ ਆਗੂ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਦੇ 'ਸਹਿ-ਸਰ ਕਾਰਿਆਵਾਰ') ਡਾ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਗੋਪਾਲ ਨੇ ਬੜੀ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਇਕ ਵੀਡੀਓ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਤੰਦ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਵੀ ਇਹੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਿਲੇ ਸੁਰ ਮੋਰਾ ਤੁਮਹਾਰਾ। ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਇਕਸੁਰ ਹਨ। ਇਸ ਏਕੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਪਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਦਿਲੋਂ ਤਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਵਿੱਥ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਜੈ ਸੀਆਰਾਮ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਕੰਮ ਆਵੇਗਾ। ਹੁਣ 'ਜੈ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮ' ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਠੰਢਾ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਹੋਰ ਠੰਢਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਦੁੱਧ ਉਬਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਠੰਢਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਤਹਿ ਉਪਰ ਮਲਾਈ ਜੰਮੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਜੋ ਮਲਾਈ ਲਾਹ ਕੇ ਜੁਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਉਪਰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਚ ਵਰਣ ਅਤੇ ਉਚ ਵਰਗ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰੇਗੀ। ਉਸ ਦਾ ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਹੁਣ ਖੰਡ ਘੋਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ - ਅੰਬੇਕਰ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਖੰਡ ਯਾਨੀ ਸੰਘ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਦੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਮਲ ਚੱਲੇਗਾ।

ਇਕੱਠੇ ਆਉਣਾ ਨੇੜ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕਿਹਨਾਂ ਏਕਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਬਣੇਗਾ? ਇਸ ਦੀ ਤੰਦ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਏਕੇ ਚਾਲਕਾਨੁਵ੍ਰਤਿਤਾ' ਦੇ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਹਨ ਚਾਲਕ (ਡਰਾਈਵਰ) ਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੰਡਕਟਰ, ਖਲਾਸੀ ਜਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੋਣ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਬਦਲਾਓ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਚਾਲਕ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਈਸਾਈਅਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਲਾਰਡ ਇਜ਼ ਮਾਈ ਸ਼ੈਡਰਡ' ਯਾਨੀ ਅਸੀਂ ਸਭ ਭੇਡਾਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਸਾਡਾ ਆਜ਼ੀ। ਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਬਾਂਸੂਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਦ ਚਾਹੇ ਹੁਰਰ ਕਰ ਹਿੱਕ ਸਕੇ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਚਾਲਕ ਹਨ: ਇਕ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੱਧੇਟਾ, ਯਾਨੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਵਕ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਿਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦਰਮਿਆਨ ਨੂਰਾ-ਕੁਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਟਕਰਾਓ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾ ਕੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜੋ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ। ਹੁਣ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੱਧੇਟੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁਣ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸੁੰਗੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦਾ ਇਕ ਜਨਤਕ ਮੰਚ ਉਪਰ ਇਕੱਠੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਉਣਾ ਭਾਜਪਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਦੋ ਚਾਲਕ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਚਾਲਕ ਇਕ ਹੀ

ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਅਨੁਵਾਦ: ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ

ਮੰਦਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸੰਬੰਧੀ ਛਪੀ ਖਬਰ ਦਾ ਪਤਾ ਜਦ ਦੇਵਰਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੰਘ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਸਥਿਤ ਝੰਡੇਵਾਲਾ ਦਫਤਰ ਸਿੰਘਲ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰ 'ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਇਆ'।

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਵਿਚ ਕੇ.ਐਮ. ਚੀਨੀ ਮਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਆਗੂ ਵਿਸ਼ਣੂਹਰਿ ਡਾਲਮੀਆ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਲਕਸ਼ਮੀਕਾਂਤ ਬੁਨਬੁਨਵਾਲਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸ਼ੀਤਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ ਦੇਵਰਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਵੈਮਸੇਵਕ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ?' ਸਿੰਘਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੰਦੋਲਨ ਤਾਂ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੇ ਲਈ ਸੀ, ਜੇ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਦੇਵਰਸ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਅਕਲ ਘਾਹ ਚਰਨ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਰਾਮ ਦੇ 800 ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਇਕ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ 801ਵਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹਰਮਨਪਿਆਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰ ਕੇ ਦਰਅਸਲ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਚ ਛੁਰਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ... ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਅੜਿੱਕਾ ਬਣੇਗਾ।' (ਅਯੁੱਧਿਆ: ਰਾਮਜਨਮ ਭੂਮੀ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਕਾ ਸੱਚ, ਸ਼ੀਤਲਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ 110)।

2014 ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਦੇ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਨਾਲ ਮੰਚ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੈਰਸਰਕਾਰੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਵਕ ਇਕ ਹੀ ਮੰਚ ਉਪਰ ਇਕੱਠੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਗਵਤ ਦਾ ਭਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ। ਜਾਹਿਰ ਹੈ, ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਾਲੋਂ ਬੜਾ ਸਰਸੰਘਚਾਲਕ ਹੈ। ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਤੋਂ ਬੜਾ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਸਮੇਏ ਮਾਇਨੇ ਕੀ ਹਨ? ਇਸ ਵਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਘ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਉਥੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸੁਨੀਲ ਅੰਬੇਕਰ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਉਪਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ।

ਬੀਤੇ 17 ਸਾਲ ਤੋਂ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਥੇਬੰਦੀ) ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੁਨੀਲ ਅੰਬੇਕਰ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਿਤਾਬ ਛਪੀ ਸੀ ਜਿਸ ਉਪਰ ਬਹੁਤੀ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। 'ਦਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਰੋਡਮੈਪ ਟਵੰਟੀ ਫਰਸਟ ਸੈਚਰੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਤੁਆਰਫ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅੰਬੇਕਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਖਿਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ 100 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸੰਨ 2047 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਦੂਜੇ ਹੀ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਸੰਘ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪਛਾਨਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਘ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਰਲੇਵੇਂ ਏਨਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਘੁਲੀ ਖੰਡ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਖੰਡ ਦੇ ਗੁਣ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਵਿਚ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਘ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ

ਇਕੱਠੇ ਆਉਣਾ ਨੇੜ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕਿਹਨਾਂ ਏਕਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਬਣੇਗਾ? ਇਸ ਦੀ ਤੰਦ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਏਕੇ ਚਾਲਕਾਨੁਵ੍ਰਤਿਤਾ' ਦੇ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਹਨ ਚਾਲਕ (ਡਰਾਈਵਰ) ਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੰਡਕਟਰ, ਖਲਾਸੀ ਜਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੋਣ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਬਦਲਾਓ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਚਾਲਕ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਈਸਾਈਅਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਲਾਰਡ ਇਜ਼ ਮਾਈ ਸ਼ੈਡਰਡ' ਯਾਨੀ ਅਸੀਂ ਸਭ ਭੇਡਾਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਸਾਡਾ ਆਜ਼ੀ। ਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਬਾਂਸੂਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਦ ਚਾਹੇ ਹੁਰਰ ਕਰ ਹਿੱਕ ਸਕੇ।

ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ

ਸੰਘ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਬਹੁਤ ਸਾਫ ਹੈ। ਸੰਘ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖੁਦ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਨਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ 6 ਮਈ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸੰਘ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਆ ਹੋਸਬੇਲੇ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਮਕਾਰ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਰੋਨਾ ਦਰਮਿਆਨ ਇਹ ਖਬਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ

ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸੰਘ ਹੁਣ ਐਲਾਨੀਆ ਰੂਪ 'ਚ ਆਪਣੇ ਖੋਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ (ਸਭਿਆਚਾਰਕ) ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ

ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਘ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸੰਘ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਫਨਾਹ ਹੋ ਜਾਣ 'ਚ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਫਨਾਹ ਹੋਣਾ ਦਰਅਸਲ ਦੇਹ ਬਦਲਣ ਵਰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਕਾਇਆ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਘ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਜੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗੈਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਵਾ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਹੁਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਏਕਤਾ ਖਾਤਕੂ ਰਾਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਉਦਾਰ ਰਾਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਬਣੇਗੀ। ਜਿਸ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੀ ਅਭੈ ਮੁਦਰਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੰਘ ਹੁਣ ਉਸੇ ਅਕਸ ਉਪਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਤਰਕਸ਼ ਹੁਣ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਕਦੇ ਏਨੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਿੰਨੀ 5 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਅੰਕਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਈ। ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਦੋਂ ਇਹ ਉਦਾਰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਹਾਵਰਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਦੇ ਸੌ ਰਾਮਾਇਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿ-ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੇਟ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਉਦਾਰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਕਾ ਅਚਾਨਕ ਖੋਟਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਮੁੱਚੇ ਉਦਾਰ ਲਾਣੇ ਨੇ ਪ੍ਰਿਅੰਕਾ ਅਤੇ ਰਾਹੁਲ ਉਪਰ ਕੱਢਿਆ। ਹੁਣ ਉਦਾਰ ਲਾਣੇ ਨੂੰ ਸੰਘ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸੇ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਸੰਘ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਜਾਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ?

ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

15 ਅਗਸਤ 1947 ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਨ ਹੈ। ਉਸ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਇਹਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼: ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਦੀ ਲਕੀਰ ਦਾ ਚੀਰਾ, ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ; ਲਕੀਰ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ; ਮਿਲਵਰਤੋਂ ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਸਣੇ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਝੁੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹਨੇਰੀ; ਕਾਫਲਿਆਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਉਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਹਮਲੇ; ਬੇਪਤੀ, ਲੁੱਟ-ਖੋਹ, ਕਤਲੇਆਮ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਛੇ ਢੇਰ। ਇਹੀ ਕੁਝ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਗੁੱਠ ਵਿਚ ਬੰਗਾਲ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਹੋਇਆ, ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਠਨ ਸਮੇਂ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਰੀਬ 5

ਡਾ. ਸੁਖਪਾਲ ਸੰਘੇੜਾ
dr.sukhpal.sanghera@gmail.com

ਲੱਖ ਲੋਕ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਤੇ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਣੇ।

ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਲੰਬੀ ਦੇਸੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਇਆ, ਏਹ ਉਹੀ 15 ਅਗਸਤ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਆਜ਼ਾਦੀ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕੈਸੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਉਸ ਸੱਚਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਹਦਾ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਹਿੰਮਤ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬੇਪਤੀ, ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਬਾਬਰ, ਅਬਦਾਲੀ, ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਝੁੱਲ ਗਏ 'ਲੋਕ' ਹੀ ਸਨ; ਹਨੇਰੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਚਾਹੇ ਸੱਤਾ ਭੁੱਖੇ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਖੁੱਖਾਰ ਪਸਪੁਣੇ ਦਾ ਬੂਝਾ ਭੰਨਣ ਜਾਂ ਫਿਰਕੂ ਹਨੇਰੀ ਝੁੱਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, 'ਆਜ਼ਾਦ' ਭਾਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਬਾਅਦ, ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸੌਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਪੂਰਨ ਲਈ ਫਿਰਕੂਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਖੇਲ ਖੇਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਫਿਰਕੂਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਝੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੇ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਆਖਿਰ ਮਾਜਰਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਗੁਲਾਮੀ ਸਿਰਫ ਜਿਸਮਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਕੈਦ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੁੜ ਪਿੰਜਰੇ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮੀ ਪੰਡੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮਰਾਟਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਰਹੇ। ਮੌਰਿਆ, ਭਾਰਤ, ਗੁਪਤ, ਹਰਸ਼ ਵਰਧਨ, ਰਾਜਪੂਤ ਆਦਿ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਿਮ/ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟਾਂ ਦਾ ਰਾਜ। ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਸਤਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬਣਦੇ ਰਹੇ। ਸਣੇ ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਉਪਰੋਕਤ ਸਮਰਾਟਾਂ ਦੇ, ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਪਤਨ ਦੌਰਾਨ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ, ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਰਹੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਇੱਥੇ ਅਰਬਚਾਰੇ ਜਾਂ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋ-ਟੁੱਕ ਸਿੰਧੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੂਜੇ

ਮਹਾਯੁੱਧ ਪਿਛੋਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਾਲਤ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੈਜ਼ਿਮੇ (Resume) ਵੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਜਥੇਬੰਦਕ ਲੋਕ-ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਜਰਬੇ ਸਮੇਤ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਅਮਲੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਆਈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਨੀਵੀਆਂ ਤੇ ਉਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੇ; ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ 'ਸਰ' ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 'ਸਰ' ਤੇ 'ਸਾਹਿਬ' ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਇਤਿਆਦੀ।

ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜ਼ਬਰ ਤੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਬੁਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਰੂਹਾਂ 'ਚ ਵਸ ਜਾਣਾ, ਭਾਵ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਣਾ। ਉਹਤੋਂ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁਭਾਅ, ਚੱਜ-ਆਚਾਰ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਚ ਕੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਭਾਰਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆਂ, ਅਜਿਹੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ 'ਚੋਂ ਤਿੰਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪਹਿਲੀ ਅਲਾਮਤ ਹੈ, 'ਸਾਹਿਬ' ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਖਿਤਾਬ ਦੀ ਬੋਕ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਦੁਰ-ਵਰਤੋਂ। 'ਸਾਹਿਬ' ਮੁੱਢੋਂ ਅਰਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸੁਆਮੀ ਜਾਂ ਮਾਲਕ। ਉਥੋਂ ਇਹ ਹਿੰਦ ਉਪਮਹਾਦੀਪ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬੋਲੀਆਂ-ਉਰਦੂ, ਹਿੰਦੀ, ਬੰਗਾਲੀ ਤੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਵਤਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਸਮੇਂ ਗੋਰੇ ਅਫਸਰ ਰਾਜਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਬ' ਅਖਵਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਇੱਕ ਸਦੀ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕੱਟੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਬ' ਖਿਤਾਬ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਬੁਲਾ ਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਖਿਤਾਬ ਦੀਆਂ ਕਲਗੀਆਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਸਜ ਗਈਆਂ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਲਗੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਮਿੱਤਰਾਂ-ਦੋਸਤਾਂ ਤੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੱਸ 'ਸਾਹਿਬ' 'ਸਾਹਿਬ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਕਰੀਬ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਡ ਗਏ 'ਮਾਲਕਾਂ' ਦਾ ਨਾਮ ਅੱਜ ਵੀ ਜਪ ਰਹੇ ਹੋਈਏ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗਤਬਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਧ-ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗਤਬਤੀ ਅਕਸਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਣ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਬਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ। ਮਾਮਲਾ ਨਿਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ; ਇਹ ਇੱਕ

'ਆਜ਼ਾਦ' ਭਾਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਬਾਅਦ, ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸੌਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਪੂਰਨ ਲਈ ਫਿਰਕੂਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਖੇਲ ਖੇਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਫਿਰਕੂਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਝੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੇ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਆਖਿਰ ਮਾਜਰਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਸਥਾਪਤ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲ ਜਿੱਥੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਉਥੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, "ਅਸੀਂ ਤਾਂ 'ਸਾਹਿਬ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਆਂ"; ਪਰ ਇਸ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ, ਗੁਲਾਮੀ ਕਾਰਕ (factor) ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਿੰਧੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਖਿਤਾਬ 'ਮਾਲਕਾਂ' ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਖਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਉਦਾਂ, ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸਨੀਵ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, 'ਜੀ'। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਾਹਿਬ' ਖਿਤਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ 'ਗੁੰਝ ਸਾਹਿਬ' ਆਦਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਅੰਗੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਇਹ ਖਿਤਾਬ ਵਰਤਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖੁਦ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਚੱਜ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਖਿਤਾਬ 'ਜਣੇ ਖਣੇ' ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਬਾਂਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੋ, 'ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਬੋਕ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਪਾਸਿਉਂ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਲਾਮਤ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ/ਭੂਰੇ ਰੰਗਾਂ ਉਪਰ ਗੋਰੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦੇ ਝੰਡੇ ਝੁੱਲਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗੀਤਾਂ, ਆਮ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਪਸੰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਇਹ ਸਰਦਾਰੀ ਡੁੱਲੂ ਡੁੱਲੂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਟਾਵੀਂ ਟਾਵੀਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸਿਫਤ ਮਿਲਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਚਾਅ ਜਾਂ ਸਫਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ,

"ਮੇਰਾ ਕਾਲਾ ਹੀ ਸਰਦਾਰ, ਕਾਲਾ ਸ਼ਾਹ ਕਾਲਾ।
ਮੈਂ ਆਪ ਤਿੱਲੇ ਦੀ ਤਾਰ, ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਫਾ ਕਰੋ।"
ਭਾਵ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਖਾਵੰਦ ਕਾਲਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਤਾਂ ਗੋਰੀਆਂ ਜਿਹੀ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਆਂ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਖਾਵੰਦ ਦੀ ਘੋਰ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੈ; ਪਰ

ਤ੍ਰੀਮਤ ਤੇ ਖਾਵੰਦ-ਦੋਨੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਤੇ ਮਾਣੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕਰੁਪਤਾ, ਬੁਰਾਈ, ਤੇ ਬਦਸ਼ਗਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਮਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। 'ਕਾਲਾ ਦਿਨ', 'ਕਾਲਾ ਹਫਤਾ', 'ਕਾਲੀ ਜੀਭ', 'ਕਾਲਾ ਦਿਲ', 'ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲੇ ਤੇਰਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ' ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਕਹਾਵਤਾਂ ਤੇ ਵਾਕਅੰਸ਼ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਅਗਾਂਹਵਧੂ/ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ 'ਕਾਲੇ ਦਿਨ' ਤੇ 'ਕਾਲੇ ਹਫਤੇ' ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ 'ਕਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਜਾਂ 'ਕਾਲੇ ਦਿਲ' ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਵਜੋਂ 'ਕਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼' ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਗੋਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 'ਅਸਰਦਾਰ' ਘਰੇਲੂ ਨੁਸਖਿਆਂ, ਫੇਅਰਨੈਸ ਕਰੀਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਬੜਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪੈਮਾਨਾ ਬਣ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਅਲਾਮਤ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵਤੀਰਾ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਕੇ ਉਥੇ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਣ ਵਜੋਂ ਤੇ ਉਹਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੂਜਾ ਦੇਸ਼ ਬੰਦੇ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਯਾਨਿ 'ਕੰਟਰੀ ਆਫ ਚੁਆਇਸ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਾਂਹ ਰਹਿ ਗਏ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਮੁਢਲਾ ਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਨਮ-ਦੇਸ਼ ਤੇ ਇੱਕ ਹੁਣ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਪਰਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਏ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਿਤ, ਵਾਜਬ ਤੇ ਸਹਿਜ ਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਜੋ ਹਕੀਕਤ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ; ਪਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਇਸ ਸਾਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਬਣਾ ਛੱਡਦੀ ਹੈ।

ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਦਕਾ ਇਮੀਗਰੈਂਟਾਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਆਦਿਵਾਸੀ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਟੱਬਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਮੀਗਰੈਂਟ ਹੈ, ਤੇ ਜਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਇਮੀਗਰੈਂਟ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਟੱਬਰ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਇੰਜ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਲੋਕ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਸੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਪਾਇਆ। ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੀ ਸੌਂਹ ਚੁੱਕਣ ਪਿਛੋਂ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਰਸਮੀ ਖਤ, ਜਿਸ 'ਚ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਈ ਫੈਲੋ ਅਮੈਰਿਕਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਤ ਕਰਦਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਆਪੇ ਸਿਰਜਿਆ ਸੰਤਾਪ ਰਹਿੰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੋਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ; ਉਹ ਅਕਸਰ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ 'ਗੋਰਿਆਂ' ਦਾ ਦੇਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਰੰਗਦਾਰ ਨਸਲਾਂ ਵਾਲੇ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਕਸਰ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵਤੀਰਾ ਆਮ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਤਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਸੰਗ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਦੇਸੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਲੰਬੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਸਰ, ਬਾਕੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਪਰ ਪਿਆ। ਏਸ ਅਸਰ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਸਦਕਾ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਮਿੱਥ ਕੇ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਰਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਇਹ ਅਸਰ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ, ਜੋ ਗੁਲਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੇ ਵਤੀਰੇ ਦੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ: 'ਸਾਹਿਬ' ਖਿਤਾਬ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਵਰਤੋਂ, ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਉਪਰ ਸਰਦਾਰੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਅਪਨਾਉਣਿਆਂ ਗਲਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ 'ਗੋਰਿਆਂ' ਦੇ ਦੇਸ਼ ਸਮਝੀ ਜਾਣਾ।

ਇੱਥੇ ਤਿੰਨ ਅਲਾਮਤਾਂ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ, ਉੱਜ ਸੁਭਾਵਿਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਤਾਂ ਬੇਬੇਰੀਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨ ਅੱਛਾ ਨਮੂਨਾ (Sample) ਹਨ, ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ। ਜੇ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਨਾ-ਉਚਿਤ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ 'ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ 'ਜੀ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ; ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਨਸਲਵਾਦੀ ਰਵੱਈਆ ਜਿਵੇਂ 'ਕਾਲਾ ਦਿਨ', 'ਕਾਲੀ ਜੁਬਾਨ', 'ਕਾਲਾ ਦਿਲ' ਆਦਿ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ; ਤੇ ਜੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੇਰ ਨਾਗਰਿਕ ਵਸ ਰਹੇ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਵਿੱਤ ਮੁਜਬ। ਇੰਜ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਝ ਸੁੱਟਣ ਦੀ, ਬਜਾਏ ਅਗਲੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਦੇ। ਜੇ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ! ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ 'ਚ ਅਕਸਰ ਲੋਕ (Grassroot) ਲਹਿਰ ਬਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸਮੋਈ ਰੱਖਦੀਆਂ ਨੇ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਣੇ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਪੂਰਬ, ਜੋ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨੂੰ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਪ੍ਰਬੋਧਨ (Enlightenment) ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਤੀਜਨ, ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਹੀ ਆਧਾਰ ਹਨ ਪੱਛਮ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਜਮਹੂਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ: ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਡਿਕਟੇਟਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜਮਹੂਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਸਕੂਲ/ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ, ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸੁਤੰਤਰ ਮੀਡੀਆ, ਹਸਪਤਾਲ, ਚੈਰਿਟੀ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹਿੱਤ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਆਦਿ। ਪੱਛਮ ਦੀ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ/ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਬੋਧਨ ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਹ ਤਿੰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਸਨ-ਤਰਕ, ਮਾਨਵਵਾਦ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਬੋਧਨ ਲਹਿਰ ਦਾ ਜਨਮ ਰੈਨੈਸਾਂਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ 'ਤਰਕ' ਸੀ ਤੇ ਜਿਹਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਯੂਰਪ ਦੇ ਮੱਧਯੁੱਗ ਵਿਚਲੇ ਸਮਰਾਟਾਂ, ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੇ ਚਰਚ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਥਾਂ ਮੱਧਯੁੱਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਗਰੀਕ ਫਿਲਾਸਫਰਾਂ ਦੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਯੁੱਗ ਤੇ ਉਹਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਸਨ, ਉਸੇ ਯੁੱਗ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹਦੇ ਉਲਟ ਭਾਰਤੀ ਢਾਂਚੇ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਸਮਰਾਟਾਂ, ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੇ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਮੱਧਯੁੱਗ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੂੰਹਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਤਰਕਸ਼ੀਲ, ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਸੰਗ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਚੰਡ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ।

ਮਾਣ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ

ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੀਕਰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਝੁੱਲਣਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਈ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ। ਇਹਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਿਓ ਦੇਸਤੋ ਮਾਣ ਰੱਖ ਲਿਓ ਮਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ।

ਇੱਥੇ ਯੋਧਿਆਂ ਤੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਏ ਨੇ। ਇੱਥੇ ਰਾਜਗੁਰੂ, ਸੁਖਦੇਵ, ਭਗਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਵਹਾਏ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨ ਦੀ ਨਾ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੀ ਕੀਤਾ ਫਿਕਰ ਦੇਸ਼ ਅਬਾਦੀ ਦਾ...

ਸੀ ਖੂਨ ਉਬਾਲੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਜਦ ਚੁੰਮਿਆ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਰੱਸੇ ਨੂੰ। ਸੀ ਜੱਲਾਦ ਵੀ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਿਆ

ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੱਸੇ ਨੂੰ। ਆਪਾਂ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਦੇਸਤੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਾ...

ਸੀ ਵਿਚ ਸੁਨਾਮ ਦੇ ਜਨਮਿਆ ਦੇਸਤੋ ਇੱਕ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਸੂਰਾ ਸੀ। ਕੈਕਸਟਨ ਹਾਲ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਪੂਰਾ ਸੀ। ਓਡਵਾਇਰ ਵੀ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਿਆ ਓਹਦੇ ਹੌਸਲੇ, ਜੇਰੇ ਫੌਲਾਦੀ ਦਾ...

ਏਕਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲੈ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਵਣ ਵਾਲਾ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆਨ ਕਿਤਾਬੀ ਦਾ...

ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਪਏ ਨੇ ਦੇਸਤੋ ਕਿੱਸੇ ਮਹਾ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ। ਕਈ ਰਣਭੂਮੀ 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਫੱਟ ਸਹਿ-ਸਹਿ ਕੇ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ। 'ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਉਪਲ' ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਸਤੋ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ। ਇਹਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਿਓ ਦੇਸਤੋ ਮਾਣ ਰੱਖ ਲਿਓ ਮਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ।
-ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਪਲ
ਫੋਨ: 91-98411-4500

ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਿਆਸਤ ਰੰਗਾਂ ਦੀ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਰੰਗ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਂਝੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਵਿਕੋਲਿਤਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਰੰਗ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਉਪਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਪੱਖੋਂ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਰੰਗ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਉਘੜਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਲਾ, ਲਾਲ, ਚਿੱਟਾ ਅਤੇ ਹਰਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਈ ਰੰਗ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁ-ਅਰਥੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਰੰਗ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ

ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਪੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਨੀਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਏਕਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਪੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਘਰਾਂ ਉਪਰ ਜਾਂ ਕਾਰਾਂ ਅੱਗੇ ਕੇਸਰੀ ਝੰਡੀਆਂ ਝੁਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਚ ਰੋਸ ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਗੋ ਬੈਕ' ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਾਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੰਗ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਬੇ-ਰੰਗ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਓਤ-ਪੋਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਦੂਤ ਵੀ ਚਿਹਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧਤਾ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਹਸਤੀਆਂ ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ, ਪਰਨਾ ਜਾਂ ਸਾਫਾ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਬੇ-ਦਾਗ ਸਫੈਦ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਜਿੱਥੇ ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਯੁੱਧ-ਬੰਦੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਾਂ ਸਕੇ। ਘੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਰਗਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

ਹੈ। ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ, ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਕਰਕੇ 'ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਸੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅਪਨਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਭਗਵਾਂਕਰਨ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ
ਨਡਾਲਾ (ਕਪੂਰਥਲਾ)
ਫੋਨ: 91-98152-53245

ਵਖਰੇਵਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਚਿੱਟਾ, ਕਾਲਾ, ਲਾਲ, ਹਰਾ, ਨੀਲਾ, ਅਸਮਾਨੀ, ਕੇਸਰੀ, ਪੀਲਾ ਅਤੇ ਭਗਵਾਂ ਰੰਗ ਬੜੇ ਅਹਿਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਸਾਂਝ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਪਨਾਏ ਰੰਗ ਨੂੰ ਖੂਬ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ ਰੰਗ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਧਰਮ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾ ਖੁੰਭਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਪਛਾਣ ਰੰਗ ਕੇਸਰੀ ਅਤੇ ਨੀਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੰਗ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅਰਥ-ਵਾਹਕ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਨੀਲ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨੀਲੀ ਦਸਤਾਰ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਚੋਣਾਂ ਵੇਲੇ ਪੀਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ

ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਪੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਨੀਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਏਕਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਪੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਘਰਾਂ ਉਪਰ ਜਾਂ ਕਾਰਾਂ ਅੱਗੇ ਕੇਸਰੀ ਝੰਡੀਆਂ ਝੁਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਚ ਰੋਸ ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਗੋ ਬੈਕ' ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਾਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੰਗ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਬੇ-ਰੰਗ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਓਤ-ਪੋਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਦੂਤ ਵੀ ਚਿਹਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧਤਾ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਹਸਤੀਆਂ ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ, ਪਰਨਾ ਜਾਂ ਸਾਫਾ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਬੇ-ਦਾਗ ਸਫੈਦ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਜਿੱਥੇ ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਯੁੱਧ-ਬੰਦੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਐਸਾ ਮੁਲਕ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਅੰਗਲੀ-ਸੰਗਲੀ ਪੱਕੀ-ਪੀੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰੰਗ ਭਗਵਾਂ ਰੰਗ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੰਗ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਲੋਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਵ ਦੇ ਰਹੱਸਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਲਾ-ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਭਗਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦ-ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆਵੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਭਗਵੇਂ ਰੰਗ ਦਾ ਹਲਕਾ ਰੰਗ ਕੇਸਰੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਰੰਗ

ਪਕਰੋਤ ਹੋਣ ਦਾ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ-ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੌਮੀ ਝੰਡੇ ਵਿਚ ਹਰਾ, ਚਿੱਟਾ ਅਤੇ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਅਪਨਾਏ ਗਏ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਖਾਦੀ ਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਅਤੇ ਪਗੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਪਾਕੀਸ਼ਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪਰਚਮ ਝੁਲਾਇਆ। ਉਹ ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੁਧਤਾ ਅਤੇ ਸਫੈਦ-ਗੋਈ ਲਈ ਪਹਿਨਿਆ ਸੀ, ਸਿਆਸੀ ਰੰਗ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਤਰਫਦਾਰੀ ਦੇ ਜੋ ਧੱਬੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਫੈਦਪੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਪਾਕੀਸ਼ਾ ਬਦਨਾਮ

ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰੰਗ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਦਲ-ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਰੰਗ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੀਲੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉੱਚ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਨਟੇਕ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਸਮਾਨੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ। ਵੈਸੇ ਇਹ ਅਸਮਾਨੀ ਰੰਗ ਦਲਿਤ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਕਿ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਰੰਗ ਓਨਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਲਾਲ ਰੰਗ ਵੈਸੇ ਵੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੋਭ ਰੰਗ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੂਨ ਵਗਾਉਣ 'ਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਇੱਕ ਚਿੱਤਕ ਨੇ ਸਿਆਸਤ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਇਹ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਠਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (Politics is the last resort of the scoundrels)." ਧਾਰਮਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨੀ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਖਸ ਸ਼ਾਇਦ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਅਤੇ ਦੰਭ-ਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਭਗਵੇਂ ਰੰਗ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਆਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਸੁਹਜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਜਿਸ ਸਿਆਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਸੈਂਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਛਤਰਬੰਤਰ ਰਚੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਗੁੰਡਾ-ਗਰਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ। ਕੱਪੜੇ ਸਫੈਦ: ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ! ਪੱਗਾਂ ਕੇਸਰੀ: ਕੁਰਬਾਨੀ-ਭਾਵਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਰਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ! ਕੱਪੜੇ ਭਗਵੇਂ: ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਸਿੱਟ ਹਵਾਸ! ਬੱਸ ਫਿਰ ਇਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ!

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਚਰਚਿਤ ਬਿਆਨ

ਭਖਦੇ ਮਸਲੇ

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹੁਣ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੀ ਘੜੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮਾਇਣ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹੀ ਰਾਮਾਇਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੰਨਾ 188 ਤੋਂ 254 ਤਕ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਪਤੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, "ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਾਇਣ ਸਮਾਪਤਮ ਸਤੁ ਸੁਭਮ ਸਤੁ।" ਰਾਮਾਵਤਾਰ

ਪ੍ਰੋ. ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 1-801-414-0171

ਰਚਨਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਾਮਾਇਣ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੇਠ ਸੋਟਾ ਫੇਰਨ ਕਿ ਬਿਲੀ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਆਉਂਦੇ ਕਰ ਰਹੀ! **ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ:** ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮੱਦ ਅਧਿਆਇ ਨੰਬਰ ਪੰਜ, ਪੰਨਾ 15 ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਬਣਾਇਆ ਸੋਧ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਇਹ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਸੋਧ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਜੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਾ ਝੂਠ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤਾਂ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ**

ਵਿਚ: ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੰਨਾ 254 ਤੋਂ 570 ਤਕ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਪਤੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, "ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਿਕੰਧ ਪੁਰਾਣੇ ਬਚਿੰਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਪਿਯਾਇ ਸਮਾਪਤਮ ਸਤੁ ਸੁਭਮ ਸਤੁ।21।" ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਆਗੂ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਉਤੇ ਹੀ ਆਧਾਰਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ।

ਜਾਗਰੂਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ: ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਗਰੂਕ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਸਮਾਜਕ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖ ਛਪਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥੀਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਏਜੰਟਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਏਜੰਟ ਕੌਣ ਹਨ, ਇਹ ਜਾਗਰੂਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਜੰਟ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਆਪ!

ਕੀ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹਨ?: ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਅੰਸ਼-ਬੰਸ਼ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਟ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 47 ਤੋਂ 54 ਤਕ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਉਹ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ

ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਛੱਡਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਆਪੇ ਹੀ ਰੱਦ ਹੋ

ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ

ਜਾਵੇਗਾ। ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਭਾਰੂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਲਈ ਦੁਵਿਧਾ ਵਾਲੀ ਹੈ। **ਇੱਕੋ ਬੇੜੀ ਦੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ:** ਹੁਣ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਖਤਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਦੁਬਿਧਾ ਪਾਉ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚੋਂ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ

ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। **ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਹੈ:** ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਖੋਹਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੱਕ

ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਅੰਸ਼-ਬੰਸ਼ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਟ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 47 ਤੋਂ 54 ਤਕ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਉਹ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਚ ਫੈਸਲੇ ਕਰਵਾਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ-ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਹੋ ਜਾਏ, ਭਾਵੇਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਏ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। **ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ:** ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ

ਸੰਨ 1920-25 ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹੰਤਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਸਨ।

ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ: ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨ ਕਦੇ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਕਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੰਦਿਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਿਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਸੋਚਣ ਦੀ ਘੜੀ: ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਹੁਣ ਇੱਕ ਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਘੜੀ ਹੈ। ਸਭ ਧੜੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਯੋਧਾ ਆਗੂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੜੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਆਪ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਰਸਤਾ ਕੱਢਣ। ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਢਾਹ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਅਖੌਤੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਹੋਰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜੇ ਪੱਛੜ ਗਏ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹੇਗਾ, "ਹੁਣ ਪਛੜਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ!"

ਹੱਸਣਾ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ

ਹੱਸਣਾ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਜ਼, ਸੁੱਤੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦਾ ਅਗਾਜ਼ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਜ਼ਿੰਦ-ਸਾਜ਼।

ਹੱਸਣਾ, ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਚਾਹਤ, ਮਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਉਹ ਬਾਤ, ਜੋ ਪਾਉਂਦੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤ।

ਹੱਸਣਾ, ਬੇਫਿਕਰੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਫੱਕਰਤਾ ਮਾਣਨ ਦਾ ਆਭਾਸ, ਖੁਲ੍ਹਦਿਲੀ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਅਜਿਹੀ ਆਸ, ਜੋ ਜਿਉਂਦੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਆਪੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ।

ਹੱਸਣਾ, ਸਮਾਜਕ ਵਰਤਾਰਾ। ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਵਲਵਲੇ। ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਸੰਗ ਮਾਣਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਹਲ।

ਹੱਸਣਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਫਿਤਰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ। ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ। ਚੱਜ-ਅਚਾਰ ਦੀ ਝਲਕ। ਹਾਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜੱਗ-ਜਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ, ਕਦੋਂ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ?

ਹੱਸਣਾ, ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਕਿਰਿਆ। ਮਨ-ਅੰਤਰੀਵ ਨੂੰ ਫਰੋਲਣਾ, ਪਰਖਣਾ, ਪਛਾਣਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ।

ਹੱਸਣਾ ਸਰੀਰਕ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਰਮ, ਜੋ ਬਹੁ-ਪਸਾਰੀ ਰਾਹਤ, ਸੁਖਨ ਅਤੇ ਸਕੂਨ ਦਾ ਸੰਗਮ। ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਚੌਗਿਰਦੇ ਨੂੰ ਹਸਾਉਣ, ਹਾਸਮਈ ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਚਹੂੰ-ਖੁੰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਸਣ ਲਾਉਣਾ, ਘਰ ਦਾ ਧੰਨਭਾਗ।

ਹੱਸਣਾ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਤੇ ਅੰਦਰਮੁਖੀ ਵਰਤਾਰਾ। ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹੱਸਾਂਗੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਾਂਗੇ।

ਹੱਸਣਾ, ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸੁਹਬਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੁਚਾਰੂ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੁਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸੋਚਾਂ 'ਤੇ ਉਗਦੇ ਨੇ ਸੂਹੇ ਫੁੱਲ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ, ਮਨ-ਜੂਹ ਵਿਚ ਸੁਗਮ-ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਰਾਗ ਵੀ ਅਲਾਪਦੀ।

ਹੱਸਣਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦਾ ਰਾਜ, ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਨਗੀ, ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਕਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕਸ਼ਟ, ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਖੀ ਵਰਤਾਵੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਅੱਖੋਂ ਓੜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਮਨ ਆਪਣੇ ਰੌਅ ਤੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਗੂਫੇ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਫ ਹੋਇਆ ਖੁਦ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ। ਹੱਸਣ ਸਮੇਂ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਬੱਚੇ, ਜਵਾਨ, ਔਰਤ ਜਾਂ ਮਰਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅੰਤਰ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਕਸਾਰ ਹਾਸਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰਮਾਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ।

ਹੱਸਣ ਦੀ ਜਾਚ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਣਾ, ਜੋ ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਹੱਸ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ।

ਹੱਸਣਾ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ। ਸੁਖਨਤਾ ਦੀ ਭਰਪਾਈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਕੱਸੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲਚਕ। ਲਹੂ-ਨਾੜੀਆਂ ਦੀ ਤੰਗਦਸਤੀ ਵਿਚ ਮੋਕਲਾਪਣ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਪੈਂਦਾ।

ਹੱਸਣਾ ਇਕ ਕਸਰਤ। ਸਰੀਰਕ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਤਰੰਗਤ ਕਰਨ, ਤਾਜਗੀ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਕਿਰਿਆ; ਤਾਂ ਹੀ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਫੇਬੀਰੋਪੀ ਵੰਨੀ ਲੋਕ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਸਾ ਜਦ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਨਾਉਣੀ ਹਾਸੇ ਰਾਹੀਂ ਮਸਨੂਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਖੇਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਾ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਭਟਕਣਮਈ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਭੱਜ-ਢੋੜ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹਾ ਗਵਾਚਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੁਦ ਦੀ ਸਾਰ। ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇਗਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਘਰ-ਸੰਸਾਰ ਦੀ। ਖਿੱਝਣਾ, ਝੁਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਅਸੀਮਤ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਅਪੂਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਨਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਣੀ ਏ, ਜੋ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੱਚ ਏ।

ਹੱਸਣਾ ਹਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਲਾ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ, ਹੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ, ਹਿੰਚਕੀਆਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਹੱਟਕ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬੇਨਿਆਜ਼ੀ, ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਪੈੜ ਨਾ ਨੱਪਣ ਦੀ ਨਸੀਹਤ, ਹੋਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਜਰਾ ਕੁ ਠਹਿਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼, ਹਟਕੋਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫਰੋਲਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਾਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਕਾਵਿ ਰੰਗ ਇੰਨਾ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਹੈ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ! ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾ. ਭੰਡਾਲ ਨੇ ਹੱਸਣ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਬਾਤ ਛੇੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਮੰਨਣਾ, ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗ ਜਿਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲਾ ਸੰਤੁਲਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਰੋਈ ਸੇਧ, ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀਆਂ।” ਹਥਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾ. ਭੰਡਾਲ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬੇਨਿਆਜ਼ੀ ਲਈ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਹੱਸਣ ਨੂੰ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਹੱਸਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਫਿਤਰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ। ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ। ਚੱਜ-ਅਚਾਰ ਦੀ ਝਲਕ। ਹਾਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜੱਗ-ਜਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ, ਕਦੋਂ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ?... ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਹੱਸਦਾ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਾ ਡਲਕਦਾ, ਬੋਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਾ ਉਗਮਦਾ, ਤੌਰ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਦਾ ਜਲਵਾ ਅਤੇ ਉਦਮ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ।” ਡਾ. ਭੰਡਾਲ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਹੈ ਕਿ ਹੱਸਿਆ ਕਰੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਾਅਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਣ-ਸਵਾਇਆ ਕਰਦਿਆਂ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੀਵੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ/ਹਾਸਲ/ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚਾਅ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਸੰਭਲ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਅਤੇ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਦੱਬੀਆਂ ਸਿਸਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ।

ਹੱਸਣਾ ਹੋਸਲਿਆਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ-ਅਫਜ਼ਾਈ, ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਸੁਭ-ਆਗਮਨ, ਹੱਠ ਦੀ ਨਤਮਸਤਕਤਾ, ਹਲੀਮੀ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਦਾ ਨਿੱਘ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋਚਾ, ਹਮਜ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਹਮਰਾਹੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਅਤੇ ਹੱਸਮੁਖਤਾ ਨੂੰ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤ।

ਹੱਸਣਾ ਹਮਜ਼ੇਲੀਆਂ ਨਾਲ, ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ, ਲੱਗੋਟੀਏ ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅਤੇ ਹਮਸਫਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ। ਹਾਸਾ ਕਿੰਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣਾ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜੀਵਨ-ਸਾਧਨ।

ਹੱਸਣਾ ਅਤੇ ਹਸਾਉਣਾ, ਇਕ ਕਲਾ। ਹਾਸਰਸ ਕਵੀ, ਕਲਾਕਾਰ ਹਰ ਮਹਿਫਿਲ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਸਮਾਜਕ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਸੰਗ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ। ਹਸਾਉਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਮ-ਧਰਮ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੁਆਂਸੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ ਖਿੜਾਉਣਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਫਿਕਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਭਜਾਉਣਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਲਾਕਾਰ ਖੁਦ ਪੀੜ 'ਚ ਪਰ੍ਰੋਚੇ ਵੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਣ ਤੋਂ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕੁਝ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਅਤਿ-ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਕੇ, ਹਾਸੇ ਵੰਡਦਿਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਰੋਂਦੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਕੋਂਹਦੇ।

ਹੱਸਣਾ ਸਮਾਜਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਤੇ ਸੁਹੱਪਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕਲੀਫ ਤੇ ਤਨਹਾਈ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਦਾ ਵੱਲ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਅਤੇ ਔਕੜਾਂ ਸਦੀਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਹੱਸਣਾ, ਜਿਉਣ ਦਾ ਸੁੱਚਾ ਸਬੰਬ। ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਰੱਬ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮੁਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਏ ਫਜ਼ੂਲ ਅਤੇ ਬੇਅਰਥੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਾ ਯੱਥ।

ਹੱਸਣਾ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੀ ਤੇ ਮਨਮੋਜ਼ਤਾ ਵੀ। ਮੌਲਿਕ ਵੀ ਤੇ ਮਖੌਣਾ ਵੀ। ਮਾਨਵੀ ਵੀ ਤੇ ਅਮਾਨਵੀ ਵੀ। ਮੰਗਵਾਂ ਵੀ ਤੇ ਮਨੋਤ ਵਾਲਾ ਵੀ।

ਮਹਿਮਾਨੀ ਵੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਵੀ। ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਿਹੜੇ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਇਹ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਹਾਸੇ ਦੇ ਕੀ ਅਰਥ ਨੇ?

ਹੱਸਣ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਹਾਸਾ, ਆਫਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਦਾ, ਅਣਕਿਆਸੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ, ਸਾਫ-ਸੁਥਰੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਵਿਛਾਈ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਤੇ ਡਾਕਾ, ਦੀਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਧਰਨ ਦੀ ਕਵਾਇਤ, ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹਾਵਿਆਂ ਦੀ ਪਨੀਰੀ, ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਦਿਲਗੀਰੀ ਅਤੇ ਖੋਹ ਲੈਣੀ ਕਿਰਤ-ਕਰਮ ਦੀ ਅਮੀਰੀ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਹੌਕੇ, ਹਿੰਚਕੀਆਂ ਅਤੇ ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੰਘਾੜਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਨਿਰਫੱਲਤਾ ਦਾ ਵਾਸਾ, ਹਸਾਸਮਈ ਖਾਸਾ, ਤਿੱਤਕਦੇ ਜੀਵਨ-ਗੁੰਬਦਾਂ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸਾ ਅਤੇ ਰੀੜਾਂ ਦੀ ਖਾਲੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਈ ਆਸ। ਇਹ ਹਾਸਾ ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਚੁਸਦਾ, ਹਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਰੁਮਕਣੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ-ਫਕੀਰੀ, ਸਾਹਗੀਰੀ, ਅਨਾਇਤ ਆਮੀਰੀ ਅਤੇ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਹੀ ਰੰਗਤ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਰੰਗ-ਰੀਰੀ।

ਹੱਸਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਲਈ ਹੱਸਦੇ। ਕੁਝ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ

ਲਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਰਿਝਾਉਣ ਲਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਹਾਸਾ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਧਿੰਗੋਜੋਰੀ।

ਹੱਸਿਆ ਕਰੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਾਅਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਣ-ਸਵਾਇਆ ਕਰਦਿਆਂ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੀਵੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ/ਹਾਸਲ/ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚਾਅ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ।

ਹੱਸਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਖੂਬਸੂਰਤ, ਜਦ ਫਿਲਮ/ਨਾਟਕ/ਸ਼ੋਅ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੱਸਦੇ, ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਫੁੱਲਝੜੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਫੁੱਟਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਲੋਟਪੋਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਹੱਸਣ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ। ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਹੱਸਣਾ, ਠਹਾਕੇ ਮਾਰਨਾ, ਮਰਨਾਉ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੱਸਣਾ; ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਹੱਸਦਾ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਾ ਡਲਕਦਾ, ਬੋਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਾ ਉਗਮਦਾ, ਤੌਰ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਦਾ ਜਲਵਾ ਅਤੇ ਉਦਮ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ।

ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਅੰਦਰ ਉਤਰਦਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ। ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ, ਸ਼ਬਦ-ਉਚਾਰ, ਵਰਤੋਂ-ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਚੱਜ-ਅਚਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹਾਸੇ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਤੇ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੱਸਮੁੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਦਬ ਤੇ ਅੰਦਾਜ਼, ਵਿਕੋਲਿਤਰਾ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ। ਇਸ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਣ, ਫੁੱਲਣ, ਵਿਗਸਣ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ।

ਹੱਸਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਜਦ ਹੋਠਾਂ 'ਤੇ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਹੱਸਣ ਦੀ ਅਦਾ ਅਤੇ ਬੋਲਾਂ ਥੀਂ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੇਡਿਆਂ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਏ।

ਹੱਸਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਖੂਬਸੂਰਤ, ਗੌਰਵਮਈ ਅਤੇ ਸਕੂਨਮਈ ਹੁੰਦਾ, ਜਦ ਇਕ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਰੋਣਾ ਸੁਣਦੀ ਹੈ।

ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਨੂੰ ਜਾਹਰ ਕਰਨ, ਸਰੀਰਕ/ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ ਜਾਂ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ

ਸ਼ਬਦ ਜੋਤ

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ
ਫੋਨ: 216-556-2080

ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਮੀਨਗੀ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਖੁਦ ਹੀ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਕਮੀਨਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ।

ਹੱਸਣਾ, ਦਿਲਦਾਰੀ, ਦਰਿਆਇਲੀ, ਦਰਵੇਸ਼ਤਾ, ਦਿੱਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਚਲੀ ਚਾਨਣ-ਝੀਤ ਹੈ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਵੇਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਰਘੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਤੋਲ-ਤੁਪਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਡਲਕਦੇ ਸੱਤ ਰੰਗ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੱਤਰੰਗੇ ਸੰਧਾਰੇ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ਦੇ।

ਹੱਸਣਾ, ਹੰਝੇ ਹੋਏ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਹਾਰੇ ਹੋਇਆਂ ਲਈ ਚਾਅ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਲੱਚਦੇ ਪੈਰਾਂ ਲਈ ਰਾਹ, ਹਟਕੋਰਿਆਂ ਲਈ ਸੁਖਨ-ਸਾਹ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਤਰੁੱਟਿਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਏ ਮੁਹੱਬਤ ਬੇ-ਪਨਾਹ।

ਹਸਾਉਣ ਲਈ ਚੁਟਕਲੇ, ਟੋਟਕੇ, ਟਿੱਚਰਾਂ, ਬਹੁਰੂਪੀਏ, ਮਖੌਟਾਧਾਰੀਏ ਜਾਂ ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮਿਲ-ਬੈਠਣੀ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੁੱਕੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮਰਾਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਰੌਣਕ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਹੱਸਣਾ, ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਨੀ ਜੋਰ ਦੀ ਅਤੇ ਇੰਨਾ ਲੰਮੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੱਸਣਾ ਤਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਲੀਆਂ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਈਆਂ?

ਹੱਸਣਾ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਕਿ ਹਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਹਾਲਾਤ, ਹਰ ਮੌਕਾ ਅਤੇ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹਸਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਟੋਟੇਲ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਹੱਸਣਾ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਉਤਮ ਟਾਨਿਕ, ਉਥੇ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਪਕਿਆਈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਠੋਸ ਆਧਾਰ। ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਸੇ-ਠੱਠੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੀਆਂ ਰੂਹ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀਆਂ।

ਹੱਸਣਾ ਹਰ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਵਸੀਹ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ। ਰਿਸ਼ਤਈ ਅਪਣੱਤ, ਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਸਦੀਵਤਾ ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ। ਹੱਸਣ-ਹਸਾਉਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਨੇਹੇ ਸੁਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਧਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਿਵੇਕਲਾ ਜੀਵਨ-ਸੰਸਾਰ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ।

ਹੱਸਣ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਲਈ ਕਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹੱਸਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖਭੋ 'ਤੇ ਫੈਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ ਲਾਲ ਸੂਹੀ ਪਰਤ ਨੂੰ ਅੰਤਰੀਵਤਾ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨਾ, ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਖਿੱਤ ਖਿੱਤ ਹੱਸਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੀ ਫਕੀਰੀ ਅਪਨਾਉਣਾ ਦੀ ਲੋਚਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਦੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਹਰਫਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਵੱਕੜੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਠਖੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਹ ਨਸ਼ਿਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਦੇ ਕੋਰੇ ਵਰਕਿਆਂ 'ਤੇ ਉਕਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਗਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੀ, ਜੀਵਨ-ਪਿੱਛੇ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਲਾ-ਨਿਕਾਸੀ ਜਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹੱਸਣ ਦੀ ਰੁੱਤ ਜਦ ਸੱਜਣ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਆਲ੍ਹਣਾ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਤਕੁਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਾਸਲ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਮਿੱਤਰ-ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਆੜੀ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਬਚਪਨੀ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਪਟਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਤੌਲੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

→ ਹੱਸਣਾ, ਗਮ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ। ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਆਸਣ ਦਾ ਜਰੀਆ, ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਰਿਆਜ਼ ਅਤੇ ਪੀੜ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹਤ ਲੱਭਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ।
→ ਹੱਸਣਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਤੇ ਅੰਦਰਮੁਖੀ ਵਰਤਾਰਾ। ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹੱਸਾਂਗੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਾਂਗੇ।
→ ਹੱਸਣ ਦੀ ਜਾਚ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਣਾ, ਜੋ ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਹੱਸ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ।
→ ਹਸਾਉਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਮ-ਧਰਮ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੁਆਂਸੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ ਖਿੜਾਉਣਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਫਿਕਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਭਜਾਉਣਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ।

ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਂਵਾਂ

ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਹੀ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਮਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ 'ਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਜ਼ਬਾਨਿਆਂ ਲਈ ਹਾਅ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਈ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਟਰੱਕ ਥੱਲੇ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਵਾਪਰ ਗਿਆ ਤੇ

(ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ) ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਵੀਲ 'ਤੇ ਦਲਜੀਤ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਲਕ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਈ-ਫੋਨ ਲਈ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਅਚਾਨਕ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਗਈ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਲੂਕ ਜਿਹਾ ਹਿਰਨ-ਬਾਲ ਸਾਹਮਣੇ

ਸੜਕਾਂ ਬਿਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ! ਮਾਂਵਾਂ ਬਿਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ! ਸੜਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਰਫਤਾਰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਮਾਂਵਾਂ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾਉਣ 'ਚ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਹੋਣਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣੀ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਇੱਕ ਮਾਂ ਦੀ ਪਰਮ-ਅਗੇਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਬਾਪ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ

ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਹੈ। ਇਸ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ 'ਚ ਕੁਝ ਬਦਕਿਸਮਤ ਮਾਂਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਅਵੇਂ ਸਲੀਆਂ ਹੋ ਉਖੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ

ਇੰਦਰਜੀਤ ਚੁਗਾਵਾਂ
ਫੋਨ: 559-779-9805

ਖਾ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਾ ਵੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ, ਤੁਹਾਡੇ ਖੁਦ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਹਰੇ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ!

ਗੱਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ!
ਜੱਗੋਂ ਤੇਰੁਵੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ!
ਰੋਜ਼ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ।
ਉਫ! ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ!!
ਅਜਿਹਾ ਈ ਹੁੰਦੈ! ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ!!

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸੁਰਖੀਆਂ ਬਣਦੀ ਰਹੀ ਇਹ ਖਬਰ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਥਾਂ-ਭਰਾਵੀ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ!
ਟਰੱਕ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸੜਕ 'ਤੇ ਰੁਲਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਕਈ ਮੁਰਦਾਰ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਹਿਰਨਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਸ 'ਚ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ!
“ਕੋਈ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਯਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ! ਹਿਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਲੋਕ,” ਮੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਡਰਾਈਵਰ ਦਲਜੀਤ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਖਿਆ ਸੀ।
“ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਏਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਦੇਗ 'ਚ ਪਿਆ ਰਿੱਝਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ,” ਮੇਰਾ ਜੁਆਬ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ

ਵਾਪਰਿਆ ਵੀ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰ 'ਚ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਫਰੀਵੇ 'ਤੇ ਮੋਟਰ ਗੱਡੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਟਰੱਕ ਗੋਲੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਸੱਤਰ ਤੋਂ ਅੱਸੀ ਮੀਲ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟਾ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਰੱਕਾਂ ਨੂੰ ਫੋਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੂੰ ਚੌਕਸ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮਿੱਥੀ ਰਫਤਾਰ, ਕੁਹਣੀ ਮੋੜਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਜੰਗਲੀ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਬੋਰਡ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਅਚਾਨਕ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹੋ। ਸਪੋਕੇਨ (ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ) ਤੋਂ ਟਰੇਸੀ

ਆਇਆ। ਬੱਗਾ ਰੰਗ, ਕੰਨ ਖੜੇ, ਡੋਰ-ਡੋਰ ਅੱਖਾਂ! ਜੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਨਹੀਂ! ਉਹ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਮੇਰਾ ਜੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਛ ਚੁੱਕ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਨਹੀਂ! ਉਸ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਫਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ! ਮੈਂ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਮੋਬਾਇਲ ਡਿਗ ਪਿਆ! ਦਲਜੀਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, “ਉਹ ਤੇਰੀ!”
“ਸ਼ੁਕਰ ਆ, ਬਚ ਗਿਆ,” ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਪਰ ਨਹੀਂ! ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਟਰੱਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਲਿਆ ਸੀ! ਉਫ, ਮੇਰਿਆ ਰੱਬਾ!!
ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ!
ਹੱਥ ਕੰਬ ਰਹੇ ਹਨ! ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਝੜੀ ਹੈ!
ਇੱਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਣਭੋਲ ਜੀਅ ਪਲ ਭਰ 'ਚ ਸੜਕ ਨੇ ਨਿਗਲ ਲਿਆ!

ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰ 'ਚ ਸਭ ਕੁਝ ਖਤਮ!
ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਕਰਰਰਰ' ਤੇ ਬਸ!!
ਸਾਡਾ ਟਰੱਕ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਓਥੇ ਈ ਖੜਾ ਸਾਂ। ਉਹ ਹਿਰਨ-ਬਾਲ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਟੋਟਿਆਂ 'ਚ ਬਦਲਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਵੇਂ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਪਈਆਂ ਤੱਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ! ਸਾਰੇ ਜੰਗਲ 'ਚ ਕੋਹਰਾਮ ਸੀ! ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਗੋਦ 'ਚ ਲਈ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ! ਕੌਸ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਘੜੀ ਨੂੰ, ਜਦ ਉਹ ਅਵੇਂਸਲਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਛੂੜਾ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਪਲ ਭਰ 'ਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੜਕ ਨਿਗਲ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਉਚੀ ਉਚੀ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ!...ਤੇ ਦੂਜੇ ਜਾਨਵਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਅਚਾਨਕ ਇਸ ਜੰਗਲ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ। ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਮੱਚਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਭਾਬੀ ਡੇਢ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਮੇਲੀ ਨੂੰ ਝੋਲੀ 'ਚ ਲਈ ਵੈਣ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕੂਲਰ ਸ਼ਾਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਕੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਵਿਡੀ ਚਟਾਈ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਰਸੋਈ 'ਚ ਅਜੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੇਲੀ ਕੂਲਰ ਨੂੰ ਜਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਪਲ ਭਰ 'ਚ ਖੇਲ ਖਤਮ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਲਸੇਟੀ ਮਾਰ ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਉਪਰ ਵੱਲ ਕਰ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਹਰਕਤ ਕਰਦਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ! ਜਦ ਵੀ ਅਕੇਵਾਂ ਭਾਰੂ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹਰਕਤ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲੈਣਾ, ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਕਿ ਆਹ ਦੇਖੋ! ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੇਲੀ ਨੇ ਤਾਂ ਤਾਇਆ ਸੁਦਾਈ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ! ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਲੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ! ਤਾਏ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਅਹੁਲਣ ਵਾਲਾ ਮੇਲੀ ਬੋਹਰਕਤ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਮੇਲੀ ਦਾ ਬਾਪ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਸਦਮੇ 'ਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ! ਪਰਿਵਾਰ ਕੀ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁੰਨ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਰ ਤੱਕ ਮੈਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਏਨਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਅੱਜ-ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਤੇ ਇਹੋ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਬੋਝ ਕਦੇ ਨਾ ਉਠਾਉਣਾ ਪਵੇ। ਮੇਲੀ ਦਾ ਮਾਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ

ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੀਆਂ!
“ਭਾਜੀ, ਏਨਾ ਵੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਾਈਦਾ! ਆਪਾਂ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੀਨ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਆਂ,” ਦਲਜੀਤ ਬੋਲਿਆ! ਉਸ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ 'ਚ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀਣ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਸੀਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਦਲਜੀਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੋਈ ਜੁਆਬ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਘੁੰਟ ਕੇ ਸਹਿਜ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਦਲਜੀਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤੁਫਾਨੀ ਵਰੋਲੇ 'ਚੋਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੱਢਣ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ।
ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਭੁਲਾਉਣ ਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟ ਰਿਹਾ। ਕਦੇ ਉਹ ਹਿਰਨ-ਬਾਲ, ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਮੇਲੀ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।
ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸਪੋਕੇਨ ਦਾ ਲੋਡ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਵੀਡਜ਼ ਸ਼ਹਿਰ ਲੰਘਦੇ ਸਾਰ ਅਚਾਨਕ ਚਾਰ ਹਿਰਨ ਬਾਲ ਸੜਕ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਏ। ਅਸੀਂ ਕੰਬ ਗਏ, ਪਰ ਓਸੇ ਪਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਆ ਗਾਜ਼ਰ ਹੋਈ। ਉਹ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਨੇ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਲੈ ਲਏ ਹੋਣ। ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਜੰਗਲ 'ਚ ਚਲੇ ਗਈ। ਇਹ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਨਮ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਹੰਝੂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਉਪਰਲਾ ਬੋਝ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।
ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ! ਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਮਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹੇ-ਗੁੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਕਿੰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ! ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਮੁਤਾਬਕ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ, ਉਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਗੁੜ੍ਹਿਆ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੀਆਂ-ਗੁੜ੍ਹੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਨਿਭਾਓ! ਸਿਰਫ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ-ਗੁੜ੍ਹੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।
ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਹਮਸਫਰ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਸਮਰੱਥ ਮਾਂਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ!

ਹੱਸਣਾ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)
ਅਪਨਾਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਬੱਚਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਮਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ-ਤੌਫੀਕ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੋਦ ਵਿਚਲਾ ਰੱਬ ਵੀ ਹੱਸੇ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਸਣ ਲਾਵੇ। ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤੀ ਝੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਗ ਆਵੇ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਬਗਲੀ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਵੇ।
ਬਹੁਤ ਅੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਰੋਦਿਆਂ, ਹੱਸਣਾ ਅਤੇ ਹੱਸਦਿਆਂ, ਰੋਣਾ; ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਉਹ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਉਗੋ ਕੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ। ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਉਗੀਆਂ ਖਾਈਆਂ 'ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਉਸਾਰ ਲੈਂਦੇ। ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਠਹਿਰਾਅ ਲੈਂਦੇ। ਦੂਰ-ਦਿਸ਼ਹੱਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ ਵਿਚ ਉਗੇ ਸੂਰਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਘੀ, ਦੁਪਹਿਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਣ। ਅਜਿਹੇ ਸੂਰਜ ਕਦੇ ਡੁੱਬਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਛੁਪਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਵਕਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਬੰਦ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦਿੰਦੇ।
ਹੱਸਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਦੇ ਰਹੋ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਦੇ ਦਰਬਾਨ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝੁਰੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਪਿਉਂਦ ਲਾਉਣਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮ ਚੁੱਕੀਆਂ ਨੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਘਰਾਲਾਂ। ਚੁੰਨੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਬੀਜ ਖਿਲਾਰਨਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਪੈਰ-ਚਾਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਦਰ 'ਤੇ ਦਿਤੀ ਦਸਤਕ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ

ਖੇਤਿਆਂ ਦਾ ਨਗਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਣਜ ਕਰੋਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਜੋਗੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
ਹੱਸਣਾ, ਅਹਿਮ ਹੁੰਦਾ ਜਦ ਅਸੀਂ ਖੁਦ 'ਤੇ ਹੱਸਦੇ, ਖੁਦ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਦੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹਾਸੇ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ, ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਵਣਜ ਨੂੰ ਅਕੀਦਤ-ਆਸਥਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
ਹੱਸਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਦੁਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਉਚਤਮ ਅਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ, ਅੰਤਰੀਵੀ ਗਜ਼ਾ ਅਤੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ।
ਹੱਸਣਾ ਰੂਹ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ। ਹੱਸਣ ਲਈ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਜਰੂਰੀ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਹੱਸਣਾ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦਾ।
ਹੱਸਣ ਨਾਲ ਫਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨਫਰਤੀ ਦੀਵਾਰਾਂ, ਗਰਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਝੜ ਵਿਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਖਿੜੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਹਾਸੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੋਈ ਕਾਰਗਾਰ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ।
ਹੱਸਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਦੇ ਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਗੰਭੀਰਤਾ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ। ਹਰ ਦਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤਾਂ ਸਾਹਾਂ ਲਈ ਸਿਉਂਕ ਹੁੰਦੀ।
ਹੱਸਦਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵੱਸਦੇ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ, ਸਦੀਵ ਤੇ ਸਚਿਆਰੀ ਸੱਚਾਈ, ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਏ ਸਹਾਈ।
ਹੱਸਣਾ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਸਾਧਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੈਦੀਆਂ ਜੱਫੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟਦੇ ਨੇ ਫਾਸਲੇ, ਘ੍ਰਿਣਾ ਬਦਲਦੀ ਏ ਪਿਆਰ ਵਿਚ, ਈਰਖਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ, ਬੇਗਾਨਗੀ ਪਹਿਨਦੀ ਅਪਣੱਤ ਦਾ ਲਿਬਾਸ, ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਦੂਰ, ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਾਤਿਆਂ ਵਿਚ

ਉਸਰਦੇ ਨੇ ਸਾਂਝਾਂ ਦੇ ਪੁੱਲ ਅਤੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣੀ ਏ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਬੇੜੀ।
ਹੱਸਣਾ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਗੀ। ਉਮਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛਲਖਰੀ ਮੋੜਾ। ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਚਮਕ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲੋਅ। ਸੁਪਨ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਤਰਜੀਹ ਤੇ ਤਰਤੀਬ। ਹੱਸਣ ਵਾਲੇ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸਦਾ ਜਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਮਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਾਣੇ ਹੋਏ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ।
ਹੱਸਣਾ ਜਦ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਟੁੱਟਦਾ ਅਤੇ ਰੋਦੇ ਮੁਖਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਸਣ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ।
ਹੱਸਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲਬਰੇਜ਼ ਰਹੋ। ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰੋ, ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨੋ, ਰੁਤਬਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿਓ ਅਤੇ ਧਨ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਮਹਿਫਿਲ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਰੁਤਬੇ ਅਤੇ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਦੀਆਂ ਹੀ ਝਰੀਟਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।
ਹੱਸਣਾ, ਗਮ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ। ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਆਸਣ ਦਾ ਜਰੀਆ, ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਰਿਆਜ਼ ਅਤੇ ਪੀੜ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹਤ ਲੱਭਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ।
ਹੱਸਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੋਧਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ “ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ॥” ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਮੰਨ ਕੇ, ਜੀਵਨ-ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸੋਧ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਹੱਸਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਖਣਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਆਸਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਰਿੰਦਗੀ

ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਹੈ ਭਾਵ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਮੁਢ-ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੋਹਰਾਮ ਮਚਾਇਆ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ, ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਸਫਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਮੂਹਰੇ ਰਹੀ।
ਸੰਨ 2012 ਦੀ ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਨਿਰਭਯਾ ਕਾਂਡ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮਹੂਰੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹੋਰ ਕੇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਜੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਮੌਜੂਦਾ ਹਲਾਤਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਬੀਤੇ ਦਿਨੀਂ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਇੱਕੋਲੀ ਨਾਬਾਲਗ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਬਲਾਤਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਲੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਲਾਤਕਾਰ ਉਪਰੰਤ ਦਰਿੰਦਗੀ ਨੇ ਭੇਰਾ ਤਰਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚੀ ਉਤੇ ਤੇਜ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਾਂਡ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਸਹਿ ਚੁਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਖਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ

ਅੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਉਮਰ 33 ਸਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਰ ਚਾਰ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਨੂੰ? ਇਸ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਮਜਾਲ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ ਉਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰਭਯਾ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਵੀ ਅੱਠ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਿਆ।
ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਆਮ ਹੀ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਹੌਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖੋ। ਹੁਣ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਜਵਾਬ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਜਿੱਥੇ ਧੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ? ਲੋੜ ਹੈ, ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਣ ਦੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾ ਲਮਕਾਏ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਇਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅੰਜਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।
-ਹਰਕੀਰਤ ਕੌਰ ਸਭਾਰ
ਫੋਨ: 91-97791-18066

ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਪੱਤਾ

ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੱਪਲ ਖਾਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਿੱਪਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੀਪਲ, ਬ੍ਰਿਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਿੱਪਲ ਤੇ ਬੋਹੜ ਸਿਰਫ ਦਰੱਖਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਦਿਲ ਧੜਕਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਲੰਬੇ ਸਫਰ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਘੱਤੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਥਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਸਨ

ਪ੍ਰੋ. ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਰੀਹਲ
ਫੋਨ: +91-94643-30803

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਲੱਗਦੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਗਿੱਧੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਸਨ: ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ ਪਿੱਪਲ ਆਖੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਪੀਘਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਾਉਣ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਪੀਘਾਂ ਅਸਮਾਨ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ।

ਕਾਹਨੂੰ ਵੇ ਪਿੱਪਲਾ ਖੜ ਖੜ ਲਾਈ ਆ ਵੇਖ ਛਰਾਟੇ ਸਾਉਣ ਦੇ... ਅਜੇ ਜਵਾਨੀ ਓਦਰੀ ਓਦਰੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਆਉਣ ਦੇ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੀਲੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਪਿੱਪਲ ਦਿਆ ਪੱਤਿਆ ਵੇ ਕੇਹੀ ਖੜ-ਖੜ ਲਾਈ ਆ ਪੱਤ ਝੜ ਗਏ ਪੁਰਾਣੇ ਵੇ ਰੁੱਤ ਨਵਿਆਂ ਦੀ ਆਈ ਆ।

ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਪੱਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੋਮਲ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੈ ਤੇ ਪੱਤਾ ਵੀ ਚੰਚਲ। ਭੋਰਾ ਹਵਾ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਹਿੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਤੋਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਵਿਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਲਈ ਪਿੱਪਲ ਬਹੁਤ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਪੀਲੀਆ, ਰਤੋਂਪੀ, ਮਲੇਰੀਆ, ਖੰਘ, ਦਮੇ, ਸਰਦੀ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦਰਦ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਪਿੱਪਲ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ, ਲੱਕੜੀ, ਪੱਤੀਆਂ, ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿੱਪਲ 'ਤੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਮਿੱਥ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੱਪਲ ਦਿਨ ਰਾਤ ਆਕਸੀਜਨ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕੁਝ ਗੇੜੇ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਕੱਢ ਲਏ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਤਰੇਤਾਜਾ ਹਵਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਤਦਿਆਂ ਪਿੱਪਲਾਂਵਾਲੀ ਨਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਥੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੈ ਪਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਛਾਂ ਬੋਹੜ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸੇਕਰਡ ਫਿਗ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਸ਼ਵਥ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦਾ

ਕਲਾ ਪਰਿਕਰਮਾ

ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ।

ਦਰੱਖਤ ਭਾਰਤ, ਨੇਪਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਅਤੇ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਬੋਹੜ ਗੁਲਰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਕਾਰ ਦਾ ਰੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੋਹੜ ਅਤੇ ਗੁਲਰ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵੀ ਗੁਪਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਹਿਅਪੁਸ਼ਪਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਸ਼ੀਰੀ (ਦੁੱਧ ਵਾਲੇ) ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਪਲ ਵੀ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਦਰੱਖਤ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਫਲ ਬੋਹੜ-ਗੁਲਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

ਸਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਚੰਚਲ, ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਨੇਕ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਬੀਜ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਧੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਫੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਬੋਹੜ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁਲਾਇਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਕਰੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਜਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਜਲਾਉਣਾ ਪਾਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੈਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤੇ, ਟਾਹਣੀਆਂ, ਲੱਕੜੀ, ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣਾ ਦਰੱਖਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਪੀਸੀਆਂ/ਗੋਲਾਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਛੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਾਅ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਜ਼ਰੀਏ ਹੀ ਨਵੇਂ ਦਰੱਖਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੱਤ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਭਾਵ 24 ਘੰਟੇ ਆਕਸੀਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਲੋਕ ਪਿੱਪਲਾਂ ਹੇਠ ਡੇਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੱਪਲ ਇਕੱਲਾ ਅਜਿਹਾ ਰੁੱਖ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਆਕਸੀਜਨ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਧ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰ, ਮੱਥੇ, ਕੰਨਾਂ ਅਤੇ ਗਲੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਜ਼ੇਬਾਂ ਵਿਚ ਬੋਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪਿੱਪਲ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਲਟਕਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਹਗੀਰ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਪਲਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦਰੱਖਤ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠਾਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਉਮਰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਕ ਪਿੱਪਲਾਂ ਹੇਠ ਮਜਲਿਸਾਂ ਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿੜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੱਪਲ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਸੀ, ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਤਾਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਦਰੱਖਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਧੜਾਧੜ ਵੱਢ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਓ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਵੇਂ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਾਈਏ।

ਇਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਪਿੱਪਲ

ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ

ਕਾਲਮ 'ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ' ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਖੂਬ ਹਲੁਣਿਆ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਵਲਵਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੇਜੋ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਟੋਟਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਕੈਪਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 22 ਅਗਸਤ 2020 ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-443

ਮਿਹਨਤ ਵਿਚ ਹਰਜ ਕੋਈ ਨੂੰ, ਇਹੋ ਗੱਲ ਸਮਝਾਵਾਂ।
ਆਪੇ ਕਰਾਂ ਪੱਠਾ-ਦੱਬਾ ਮੈਂ ਅਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਨੱਕੇ ਲਾਵਾਂ।

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-441

ਲੜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੱਗ ਕੇ ਸਿਖਿਆ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ ਖਾਣੀ। ਗਈ ਜਵਾਨੀ, ਬੁਢਾਪਾ ਆਇਆ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਮਾਣੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਹੱਡ ਕੰਮ ਨੇ ਕਰਦੇ ਕਰਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਠਾਣੀ।

-ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ ਚਤਰਾ ਗਲੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਗੋਤਾ ਲਾਵੇ। ਆਪੂ-ਖੋਜੇ ਜੁਗਾਤ ਲਾ ਕੇ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾਵੇ। ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁਮਾ ਕੇ ਪੈਡਲ ਕੰਮ ਅਨੇਕਾਂ ਕਰ ਦਿਖਲਾਵੇ। ਦੇਸੀ ਜਿਹਾ ਇਹ ਲਗਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵੇ।

-ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਧਰ
ਫੋਨ: 91-98783-37222

ਕੰਮ ਕਾਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਰਤੀ ਨੇ ਬੈਠ ਦਿਮਾਗ ਲੜਾਇਆ। ਦੇਸੀ ਜਿਹਾ ਜੁਗਾਤ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾਇਆ। ਚਾਕੂ, ਛੁਰੀਆਂ ਤੇਜ ਕਰਾ ਲਉ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਹੋਕਾ ਲਾਇਆ। ਦੁੱਧ ਜਿਹੀ ਚਿੱਟੀ ਕਰ ਕਮਾਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ 'ਲਾਲੇ' ਕਹਾਇਆ।

-ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢਪਾਲੀ, ਬਠਿੰਡਾ
ਫੋਨ: 91-94176-49275

ਲੋਕਾਂ ਭਾਅ ਦਾ ਬਿਰਧ ਮੈਂ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਜਵਾਨ ਅਖਵਾਵਾਂ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਾਠ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿਰਤ ਕਰਾਂ ਤੇ ਖਾਵਾਂ। ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਮੈਂ ਜਦ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ

-ਵਿਨੋਦ ਗਰਗ, ਬਰਨਾਲਾ
ਫੋਨ: 91-98763-71788

ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਫਿਰ ਅਖਵਾਏ ਬੇਚਾਰਾ। ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣਾ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਚਾਕੂ, ਛੁਰੀਆਂ ਤਿੱਖੇ ਕਰੇ ਦੁਬਾਰਾ। ਕੰਮ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਨਾ ਯਾਰੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉਮਰਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਮਿਹਨਾ। ਸਿਕਲੀਗਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਹਿਣਾ।

-ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂਰਪੁਰੀ

ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਹੁਨਰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਫਿਰ ਜਿੰਦਗੀ ਫੜੇ ਰਫਤਾਰ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਹਰ ਘਰ-ਬਾਰ। ਨਾਲੇ ਬਾਬਾ ਜਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੰਜੀਆਂ ਲਾਵੇ ਨਾਲੇ ਤਿੱਖੇ ਕਰੇ ਔਜਾਰ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾਵੇ ਸ਼ੌਰੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ।

-ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੂਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
ਫੋਨ: 91-98784-69639

ਉਮਰ ਵਡੇਰੀ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਨਾ ਗੱਲ ਕੋਈ। ਕਰਨੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਹੱਕ ਦੀ ਖਾਣੀ ਮਾਰ ਬੁਢੇਪੇ ਮੱਲ ਕੋਈ। ਮਾਰੇ ਤੀਰ ਔਸਾ, ਜੋ ਪਾਵੇ ਵਿਹਲੜਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਸੱਲ ਕੋਈ। ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਹਿੰਮਤੀ ਬੰਦੇ ਹਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕੋਈ।

-ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਪੰਧਰ
ਪਿੰਡ ਕਲਾਹੜ (ਲੁਧਿਆਣਾ)

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਸਾਈਕਲ ਉਤੇ ਹੀ ਦੁਕਾਨ ਬਣਾਈ। ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਢਿੱਡ ਹੈ ਭਰਨਾ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਸਿਖਾਈ।

-ਇੰਦਰਜੀਤ ਮੰਗਾ
ਪਿਟਸਬਰਗ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ।

ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਮਿੱਠਾ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਲੱਗੇ ਬੁੱਢਾ ਦਿਲ ਜੁਆਨ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਹੈ ਅੱਬਲ ਸਿਧਾਂਤ ਵੇਚੇ ਭਾਵ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਲਾ ਫੇਰੀ ਸਾਇਕਲ 'ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ। ਗੋਡੇ, ਗਿੱਟੇ ਨਾ ਦੁਖਦੇ, ਰਹਿੰਦੇ ਬੁਲੰਦ ਸੰਤ ਮਹੰਤ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਈ ਛੱਡ ਦਿਓ ਬੈਠ ਪੰਝੂਤਿਆਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਉਘਦੇ।

-ਦਰਸ਼ਨਪਾਲ ਦੇਸਾਭ

ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ

ਕਾਹਿਰਾ (ਮਿਸਰ) ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਉਡਾਣ ਭਰੀ। 30 ਲੱਖ ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 39 ਕਰੋੜ ਹੈ।

ਮਿਸਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਜਿੰਨੀ ਨਾਟਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ (ਭਾਰਤ) ਓਨੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਾਲਾਤ ਬਿਹਤਰ ਹਨ ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਸ ਕਦਰ ਬਣਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਕੋਲ ਕੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ।

18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਸਤੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਅੰਦੋਲਨ ਹੋਏ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਇੰਤਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਦਾ ਉਨਤ ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਉਦਯੋਗ ਤਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋਇਆ ਹੀ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਨੰਤ ਕਾਲ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੂਲੇ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਦੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਰੋਹ ਉਠੇ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਵਹਿੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਤਾ ਪਿਛਲੀ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਚ ਨਿਕਲੀ ਪਰ ਵੰਡ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ

ਅਰਨੈਸਤੋ ਚੇ ਗੁਵਾਰਾ

ਸੰਕੇਤਾਂ ਨਾਲ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਝ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਉਠਾ ਲਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਜਿਸ ਦੀ ਰੂਹ ਉਸ ਲੰਮੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਮਹਾਂਨਗਰ ਲੰਡਨ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੇ ਗੁਵਾਰਾ (14 ਜੂਨ 1928-9 ਅਕਤੂਬਰ 1967) ਨੇ 1959 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ 1959 ਵਿਚ ਚੇ ਗੁਵਾਰਾ ਨੇ ਹਵਾਨਾ (ਕਿਊਬਾ) ਪਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਫੀਦਲ ਕਾਸਤਰੋ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1959 ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਰਸਾਲੇ 'ਵੇਰਦੇ ਓਲੀਵੋ' ਵਿਚ ਛਪੀ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਮੁਲਕਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਮਨਦੀਪ ਸੈਦੋਵਾਲ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਉਸ ਦੀ ਚੀ ਗੁਵਾਰਾ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬ 'ਜਾਦੂਮਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਜਾਦੂਮਈ ਮੌਤ' ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਮਾਨਵਤਾ ਵਿਚ ਜੋ ਸਮਾਜ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰੀਬ ਵੀ, ਉਸ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਵਲ ਅਤੇ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਦਲਿਦਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਕ ਸਕੇ।

ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀ ਦੇਖਣ ਗਏ। ਹਰਿਆਣੀ ਰਹਿਤ ਲੱਗਭਗ ਚਾਲੀ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹੋਏ ਅਚਾਨਕ ਕੁਝ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਅਸਚਰਜ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਹਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਕੂਲ ਦੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਯਤਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਪੰਜ ਜਮਾਤਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਚਿਹਰਿਆਂ ਉਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਾਲੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੱਚੇ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰੀ ਬੈਠੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਜੋ ਵੱਡਾ ਵਿਕਾਸ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਸੀਮਿੰਟ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਦੋ ਖੂਹ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਭਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕੁਝ ਦੂਜੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਆਪਕ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ

ਉਤਪਾਦ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਹੁਣ ਮਸ਼ੀਨੀ ਹਲ ਅਤੇ ਤਰਲ ਈਧਣ ਦਾ

ਰੂਪ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ ਜੋ ਭਾਰੀ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਜਿਵੇਂ

30 ਜੂਨ 1959 ਨੂੰ ਪਾਲਮਪੁਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਚੇ ਗੁਵਾਰਾ।

ਜਮਾਨਾ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਪਵਿਤਰ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਚੰਗੀ-ਖਾਸੀ ਵਧ-ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਧਰਮੀ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਹਿਮਾਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਕਰੋੜ ਪਸ਼ੂ ਹੈ (ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਕਰੋੜ ਗੁਣਾ ਵੱਧ) ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ-ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨੰਬਰ ਹੈ। ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨੀਤੀ-ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨ-ਮਾਨਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਵਿਤਰ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ।

ਸੱਠ ਲੱਖ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਲਕੱਤਾ (ਹੁਣ ਕਲਿਕਾਤਾ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸੰਖਿਆ ਵਾਲੀਆਂ ਗਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਲਈ ਸਰਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਾਵਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਪਸਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਵਾਜਾਈ ਨੂੰ ਜਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਨੋਖਾ

ਰੇਲ ਇੰਜਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਵਕਤ ਲੱਗੇਗਾ, ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਦਲਿਦਰਤਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਬਣੀ ਹੈ।

ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਮ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਮੁਲਕ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਤਕਨੀਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਣੂ ਉਰਜਾ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਬਹਿਸਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਪਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਖੀਰਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਨਾਮ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜਨ-ਮਾਨਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਦੂਰ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਛਾਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਸੰਤੋਖ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਡੇਢ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਰੋਚਿਕ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਗਰੀਬੀ

ਉਤਮ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਭਿਅਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਘੁਲੀ-ਮਿਲੀ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਾਨਸਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਜੇਕਰ ਇੱਕ-ਅੱਧੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੁਬਲੀ-ਪਤਲੀ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਉਸ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਉਪ ਮੰਤਰੀ ਵਰਗਾ ਅਹੁਦਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

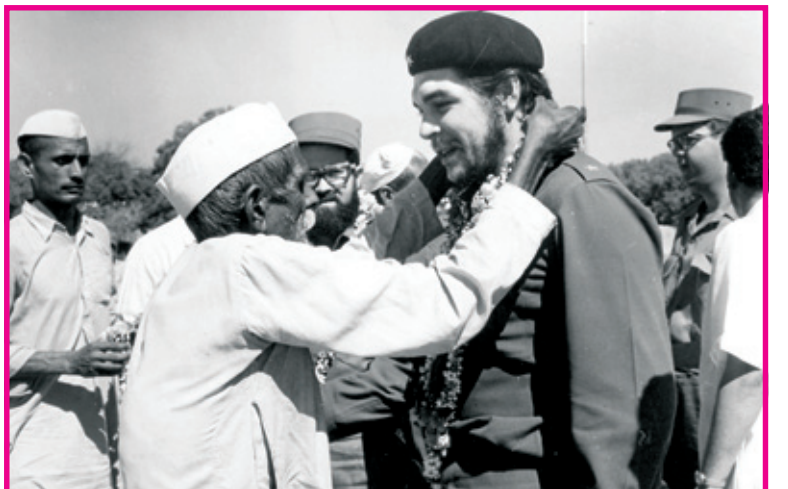
ਸਾਡੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵੱਡੇਪਣ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਰੁਚੀ ਦਿਖਾਈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਸਲਾਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੈਨਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਚ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਵਾਈ। ਅਸੀਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।

ਵਣਜ ਮੰਤਰੀ (ਨਿਤਿਆਨੰਦ ਕਾਨੂੰਨਗੋ) ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਹਨ ਤਾਬਾਂ, ਕਾਕਾਓ, ਟਾਇਰ ਲਈ ਰੇਅਨ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਖੰਡ ਵੀ। ਕੋਲਾ, ਕਪਾਹ, ਕੱਪੜਾ, ਜੂਟ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ, ਖਾਦ ਤੇਲ, ਮੈਂਦੇ, ਫਿਲਮਾਂ, ਰੇਲ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸੂਚੀ ਇਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਉਦਯੋਗਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨਤੀ ਕਰਕੇ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਮਿਤ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨਤਾਲੀ ਕਰੋੜ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ ਉਠੇਗਾ, ਸਾਡੀ ਖੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਵਾਂ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਾਡੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਉਸ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ- ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ, ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ, ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਕੜਾ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਬੋਝਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ, ਉਥੋਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਿਸ ਨਾਅਰੇ ਨਾਲ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਕਿਊਬਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਭਰਾ-ਭਰਾ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਿਊਬਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਭਰਾ-ਭਰਾ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਰਮਾਣੂ ਏਕੀਕਰਨ ਤੇ ਅੰਤਰਗ੍ਰਹਿ ਰਾਕਟ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੁਲਾਈ 1959 ਵਿਚ ਚੇ ਨੇ ਹਵਾਨਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਫੀਦਲ ਕਾਸਤਰੋ ਨੂੰ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1959 ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਰਸਾਲੇ 'ਵੇਰਦੇ ਓਲੀਵੋ' ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ 1959 ਵਿਚ ਚੇ ਨੇ ਹਵਾਨਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਫੀਦਲ ਕਾਸਤਰੋ ਨੂੰ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1959 ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਰਸਾਲੇ 'ਵੇਰਦੇ ਓਲੀਵੋ' ਵਿਚ ਛਪੀ

ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਚੇ ਗੁਵਾਰਾ।

ਚੇ ਗੁਵਾਰਾ ਅਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਅਕਸਰ ਮੇਲ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਰਾਪੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਰਥਿਕ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕਰਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਉਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮਿਸਾਲੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਵੱਡੀ ਭਿੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਇਹ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਅਨੇਕਾਂ ਪੂਜਾ-ਪਾਠਾਂ ਅਤੇ ਰੂੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ-ਪਾਠਾਂ ਅਤੇ ਰੂੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਢਾਂਚਾ ਸਾਡਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਤੀਤ, ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੀ ਉਹੀ। ਇੰਨਾ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਮੇਤ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇਥੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਕਾਪਾਂਗਵੈਤ (ਕਿਊਬਾ) ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਝਟਕੇ 'ਚ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਉਥੇ ਮਹਾਨ ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਨੇਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਅਦਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੀ

ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾਗਤ ਈਧਣ (ਗੋਹਾ) ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਛੋਟੀ ਹੀ ਸਹੀ ਪਰ ਇਹ ਰੋਚਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ। ਈਧਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੋਬਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਿਆਰੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗੋਬਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸੁਕਾਉਣ ਲਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅੰਡ-ਅੰਡ ਉਚਾਈਆਂ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਰਾਮਿਡਾਂ 'ਚ ਵੱਡੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਾਂਗ ਬੱਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕਿ ਲੋਕ ਹੁਣ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਤਪਾਦ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਇਥੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪਵਿਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੇਤ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਫੋਕਟ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਈਧਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਇਸ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਪਸ਼ੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਧਰਮ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਆੜ ਲਈ ਗਈ ਕਿ

ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਬਨਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ

‘ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼’ ਦੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਪਰਹਾਰ ਨੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕੁਮੇਦਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਿੱਧੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਡਾ. ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪਰਹਾਰ ਅਤੇ ਕੁਮੇਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ‘ਤੇ ਵਖਰੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਿਸ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਲਟੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ‘ਤੇ ਪੰਛੀ-ਝਾੜ

ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਬਾਰੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਐਤਕੀਂ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕੁਝ ਕੁ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਕਸਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਧਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਤੁਰ ਸਕਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ

ਬਣਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 12 ਦਸੰਬਰ 1920 ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਬਣਨ ‘ਤੇ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਜੁਲਾਈ 1921 ਨੂੰ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਮਹੰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਕੱਟ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਝਾਵਨ ਤੇ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਵਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਜਿੱਤ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ

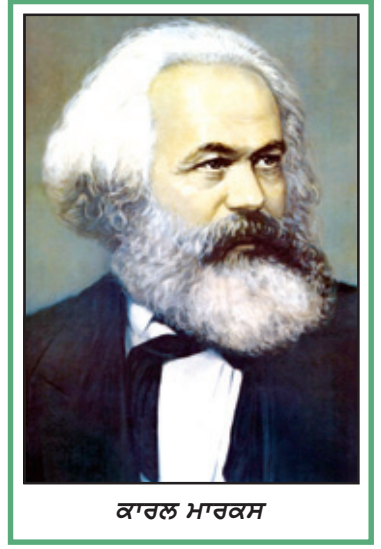
ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ
hak1270@yahoo.com

ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਨ। ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਪਲੈਟੋ (ਅਫਲਾਤੂਨ) ਤੇ ਅਰਸਤੂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਚਰਚ ਦੇ ਸੁਧਾਰ (Reformation) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਈ ਪੁਨਰ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ (Renaissance) ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਯੂਰਪੀ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ‘ਤੇ ਦਬਦਬਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਕੈਪੀਟਲ (Das Kapital) ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਫਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਓ ਸੇ ਤੁੰਗ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਹੋ ਚੀ ਮਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਚਿਤਵਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਨਵ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਇਹ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਯੂਰਪ ਅੰਦਰ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲਈਆਂ। ਪੂਰਾ ਯੂਰਪ ਕਬਰਸਿਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਚਰਚ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੁਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋਏ। ਪਿਛਲੀ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮੀ ਜਗਤ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਦੇਸ਼ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਖੂਨ ਵਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡੀਆਂ ਗਰਮ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੂਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਸਬਕ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦਿੱਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਲੀ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਿਆਸਤ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਬਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਚਿਤਵੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ? ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੀਡਰ, ਬੁਲਾਰੇ ਜਾਂ ਚਿੰਤਕ ਨੇ ਸੁਬੋਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨੂੰ ਹੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਰਣਾ ਹੈ,

ਹਨ ਪਰ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਆਧਾਰ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜੈਸੇ ਨਿਰੋਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ‘ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ‘ਤੇ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਮਰਾਠਿਆਂ ਦੇ ਜੰਗ ਲੜਨ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਨ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਨਾਸ਼ਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈਣੀ ਪਈ। ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੀਲਾ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਗੁਰੀਲਾ ਜੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੰਗੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧ ਗਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵਾਬੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ।

ਮਿਸਲਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ‘ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮਿਸਲਦਾਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਲੇਰ, ਦੁਰਅੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੂਜੇ ਮਿਸਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ‘ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ‘ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜੇ ਦਾ ਰਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਜੰਗ ਵਿਚ

ਵੀਅਤਨਾਮ ਨੂੰ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜੈਸੇ ਤਾਕਤਵਰ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਦਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਅਸ਼ੋਕ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਦਾ ਉਗਮਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਦੇਣ ਸੀ। ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੰਮੀ ਗੁਲਾਮੀ ਉਸ ਦੇ ਅਮਾਨਵੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਤਿੰਨ ਮੂਲ ਅੰਗਾਂ ‘ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: (1) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ, (2) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ, ਅਤੇ (3) ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਗੁਰੂ

ਰਾਜ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ 534) ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਪਟ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਰਾਜ ਕਪਟ ਰੂਪ ਕਪਟ ਧਨ ਕਪਟ ਕੁਲ ਗਰਬਤਹ॥ (ਪੰਨਾ 708) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਮਿਥਿਹਾਸ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ’ ਦੀ ਤਾਂ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਥਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇੱਕ ਤੱਥ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਈ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਪੀਰਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨ॥ (ਪੰਨਾ 635) ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਗੱਦੀ ਜਾਂ ਸੈਨਿਕ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਉਹੋ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਗੁਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਮਹਤੱਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ ਚੱਲ ਪਈ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਖਿਚੋਤਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੱਦੀ ਲਈ ਖਿਚੋਤਾਣ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ, ਉਜਾੜੇ ਅਤੇ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ‘ਤੇ ਖਤਮ ਹੋਈ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕਰਦੇ

ਮਰਾਠਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਇਰਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਤਲੋਅਮ ਤੇ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫੌਜ ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੀਲਾ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਜਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ‘ਤੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਅਫਗਾਨ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ‘ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਬਦਾਲੀ ਦੀਆਂ ਧਾੜਵੀ ਫੌਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਲੁੱਟ ਮਚਾਉਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਜਾੜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ ਜਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਅੱਕ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਹ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ‘ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਖਿਅਕਾਂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤੀਜੀ ਪਾਣੀਪਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਰਾਠੇ ਹਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ‘ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਅਮਨ ਚੈਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਿੱਖ ਜਥਿਆਂ ‘ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਬਾਰ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜਾਂ ਹਾਰ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਲੀਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ। ਲਾਰਡ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਝੂਠਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਕੇ ਹਾਰੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਮੁੱਲ ਪਾਵੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਤੇਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੀ। ਸੈਆਂ ਆਦਮੀ ਗੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਉਡਣ ਹਾਥੀ ਢਾਹੁੰਦੇ ਸਣੇ ਅੰਬਾਰੀਆਂ ਨੀ। ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਝੋਂ ਫੌਜਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰੀਆਂ ਨੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਖਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕਤਲੋਅਮ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰਾਂ ਉਤੇ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 15 ਨਵੰਬਰ 1920 ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭਵਨ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਸੱਦੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ, ਬਰਮਾ, ਮਲਾਯਾ, ਚੀਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ 175 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ

ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਵਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਟੋਰ ਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ‘ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ 1925’ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੋਣਵੇਂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ 1920 ਵਿਚ ਬਣੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਹਾਲੇ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ਅਪਨਾਉਣਾ ਧੋਖਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਬਣਨ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਵੱਡੀ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਣਨ ਨਾਲ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿੱਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਹੀ ਕੁਝ ਉਪਾਸ਼ਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸੇ ਧਰਮ ਦਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹਨ। 1920 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਾ ਲਈ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪੌਠੇਹਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਖੱਤਰੀ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜੱਟ

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ‘ਤੇ)

ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ

ਹੈ ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਨਿਘਰਨ ਤੋਂ!

‘ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼’ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ (ਨੰਬਰ 32) ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਲੇਖ ‘ਸਿੱਖ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦਾ ਮਿਆਰ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਕਿਉਂ?’ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਿੱਤਿਆ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇੜੀ ਉਹ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਚੱਪੂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ‘ਤੇ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ‘ਤੇ? ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਕਿਵੇਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਨਿਰਪੱਖ ਸੰਜੀਦਗੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਭਸਰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ

ਸੀ ਤੇ ਬਚਾਇਆ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਬਾਰੇ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਾਕਿਫ ਹੈ। ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਰਥ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਾਰ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਟੀਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਰ ਟੀਕਾ, ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਉਲਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਟੀਕਾ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੇਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ!

ਸਾਂਝਾ ਏ. ਬੀ. ਪੀ. ਦੇ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਪਨਸਾਜ਼ੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਦਵਾਤਾ ਉਤੇ ਕਿਰਦਾਰਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ‘ਤੇ ਵੀ ਉਂਗਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਉਂ ਮਾਇਕ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ? ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਕਿ “ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਉਸ ਨੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਕ ਕਚਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੰਗੇ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਣਗੌਲੇ ਤੇ ਅਨਾਮ ਲੱਖਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਸਰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਇੰਨੀ ਅਹਿਮ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਕ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ‘ਤੇ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਭਾਗਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਵਕਤ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਭਾਗਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਨੇੜਤਾ ਹਾਸਿਲ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਈ ਜਨ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਈ ਦੇਖਣ ਤੇ ਘੋਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ? ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ‘ਸਰਬੱਤ ਵੱਲੋਂ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ’ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਜੋ ਜਾਨਸ਼ੀਨੀ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਰਦਾਰਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੁਣ ਠੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਚੂਹਾ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਰਜਾ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਰੋਕਾਰ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣ ਤੱਕ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਠੀਕ ਬਾਹਰ ਵੱਡੀ ਟੀ. ਵੀ. ਸਕਰੀਨ ਤੇ ਹਰ ਦਿਨ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਅੰਕਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਰੀਬ 95% ਸੰਗਤ ਟੀ. ਵੀ. ਸਕਰੀਨ ਮੂਹਰੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਪਰ

ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ?

ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੱਲ-ਗੱਲ ‘ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਇਕ ਆਮ ਵਿਹਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ? ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਦਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰਜੇਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ‘ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਯਤਨ ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੋ। ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੋੜਵੰਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕਰੋ। ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਲੈ ਜਾਉ। ਜੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੌਮ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ‘ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ’ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ‘ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ’ ਦੀ ਖਿਆਤੀ ਅੱਜ ਮਦਰ ਟੈਰੇਸਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ‘ਮਿਸ਼ਨਰੀਜ਼ ਆਫ ਚੈਰੀਟਿਜ਼’ ਵਾਂਗ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਟਿਮ ਟਿਮਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ‘ਖਾਲਸਾ ਏਡ’ ਸੰਸਥਾ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦੂਤ ਹੁੰਦੀ। ਪੰਜਾਬੀ/ਸਿੱਖ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨਾ ਵਧਦੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਪੱਤ ਨਾ ਦਾਅ ‘ਤੇ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਰੋਨਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਸਾਈ ਚੈਰਿਟੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਲਾਜਵਾਬ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹਨ। ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਚੈਰਿਟਿਜ਼ ਦੇ ਬਾਹਰ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸੁੱਕਾ ਰਾਸ਼ਨ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਮਾਲ ਹੈ! ਸਿੱਖ ਦਾਨੀ ਖਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਣਾ ਤੇ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੇ!

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ
multaniny@gmail.com

ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਤੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਸਰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਤੇ ਸਟੀਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ; ਪਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨਸ਼ੀਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੰਨੀ ਕਲਮ ਘਿਸਾਈ ਕਿਉਂ? ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨੇ ਅਜਿਹਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹਕੀਕਤ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪੈਰ ਪੁੱਟੇ ਹਨ।

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਰਡ ਮੈਕਾਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਰੋਮ ਦਾ ਮਹਾਨਾਇਕ ਹੋਰੇਸ਼ੀਅਮ ਰੋਮ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਲੜਿਆ

ਕੱਲ ਮੈਂ ਜੂਨ ਚੁਰਾਸੀ ਬਾਰੇ ਯੂਟਿਊਬ ‘ਤੇ ਬੀ. ਬੀ. ਸੀ. ਦਾ ਇਕ ਵੀਡੀਉ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਤੀਸ਼ ਜੈਕਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਛੱਤ ‘ਤੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਸਤੀਸ਼ ਜੈਕਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ‘ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ? ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਤੀਸ਼ ਜੈਕਬ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਖੇਤ। ਇੱਧਰੋਂ ਬਾਰਡਰ ਅੱਠ ਦੱਸ ਕਿੱਲੋਮੀਟਰ ਹੈ ਤੇ ਬਾਰਡਰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਵੀਡੀਉ ਯੂਟਿਊਬ ‘ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਵੀਡੀਉ ਵੇਖ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ-ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਆਫੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਵੀਡੀਉ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, “Operation Blue Star: What Happened in Golden Temple on 6th June 1984?” (BBC Hindi)

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਪਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਸਿੱਖ ਸਨ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸੂਝਵਾਨ ਤੇ ਉਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਾਅਨੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਹਰ ਧਰਮ, ਵਰਗ, ਜਾਤ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਮਾਲਵੇ, ਦੁਆਬੇ, ਪੁਆਧ ਅਤੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਸਥਾਨਵਾਦ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

1947 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਵੱਡਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆ ਪਈ, ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸਾ ਲੀਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਣੀ ਅਤੇ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੁੰਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਲਵੇ, ਪੁਆਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਬਾਂਗਰ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ‘ਤੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਜੋ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀ। ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਇਲਾਕੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਔਖਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਲੀਡਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ

ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਬਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਜੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝੀ। ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੰਭਵ ਸੀ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ

1920 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਾ ਲਈ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪੇਂਟੋਹਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਖੱਤਰੀ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਸਨ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।...ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਮਾਲਵੇ, ਦੁਆਬੇ, ਪੁਆਧ ਅਤੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਸਥਾਨਵਾਦ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਰਲਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਿਉਂ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਆਸਤੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਜਿਹੜੇ ਰਾਜ ਦੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ 1947 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ਰਗਾਂ

ਕਿਉਂ, ਸਗੋਂ ਨਾਗਲੈਂਡ ਵਾਸੀਆਂ, ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਵਿਤਕਰੇ ਕੀਤੇ। ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਆਗੂ ਕਦੇ ਵੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਦਾਅ-ਪੋਚ ਨਾ ਬਣਾ ਸਕੇ; ਗੈਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਤਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪਾਸੇ, ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਭਰਾਵਾਂ, ਸੈਣੀਆਂ, ਕੰਬੋਜਾਂ ਜਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਨਾ ਜਿੱਤ ਸਕੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤਕ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਐਸੇ ਕਿਹੜੇ ਮਾਨਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ? ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ‘ਤੇ ਉਹ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣ ਗਈ।

ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੀ ਜਾਂ ਨਿੱਗਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਾਂ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੋਰਚਾ-ਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਪਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੁਕਾ ਹਿੰਸਕ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾ ਛਿੜਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ‘ਤੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਵਲੋਂ ਫੈਲਾਏ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਿਆਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਸਲਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਘਿਨਾਉਣੀ ਘਟਨਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਦਰਦਨਾਕ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਟਕਸਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਅਤੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ‘ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ; ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ‘ਤੇ ਕੁਝ ਟੈਕਸਟ ਤੇ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਦੁਜੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੀ ਧਮਕਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਹੀ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਏਕਾਤਮਕ ਰਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲੇ-ਮੱਛੀ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿਆਸਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਰੰਗ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪੈਣ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਹਿੰਸਕ ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਖਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਪਰ ਵੈਰ ਘਾਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਮਾਨਵੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਰਖਿਆ ਲਈ ਉਦਮ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਵਿ-ਟੋਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਸਵਾਲ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਇਕੋ ਰੁਝਾਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਗੋਹੜੇ ਬਿਨਾ ਸਿਰਲੇਖੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਕਾਵਿ-ਪਟ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਉਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਕੰਪਿਊਟਰੀ ਵਾਰਤਕ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ-ਘੜਤ ਪੜੇ-ਟਿਕਾਣੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਇਕ ਉੱਚ-ਪੱਧਰਾ ਕਥਾਨਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਆਧੁਨਿਕ ਖੋਜ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ। ਸੰਖੇਪਤਾ ਇੰਨੀ ਕਿ ਅਣਜਾਣ ਪਾਠਕ ਸੋਚਦਾ ਸੋਚਦਾ ਅਧਿਆਤਮ ਦੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਇੰਨੀ ਕਿ

ਡਾ. ਗੋਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਮਰਾਟ
ਫੋਨ: 408-634-2310

ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੋਧਿਕਤਾ ਦੀ ਹਲਾਈ ਪਾ ਲਵੇ। ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਾਨ, ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਰਮਾਣ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗਿਆਨ; ਜੋ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਧ ਪਾ ਜਾਵੇ!

ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਗਣਿਤ ਨਾਲ ਚੋਲੀ-ਦਾਮਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਗਣਿਤ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਾਹਨ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਜ਼ਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਧੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਆਇਨਸਟੀਨ $E=mc^2$ ਦਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰੈਲੇਟਿਵਿਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ (Theory of Relativity) ਦਾ ਗਣਿਤੀ ਸਬੂਤ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅੱਧਿਆ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਣਾ। ਵਿਗਿਆਨ ਤੱਥ-ਸਮਗਰੀ (Data) ਦੇ ਸਿਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਪੇਖਣਾ ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਤਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਮਾਤਰੀਕਰਨ (Quantification) ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮਾਤਰੀਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪੈਮਾਨਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕੋ ਪੈਮਾਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਣਿਆ-ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਟੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ 20ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਮਾਤਰੀਕਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਗਿਣਤੀ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਮਿਣਤੀ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਅਣਮਿੱਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧੁਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਜਗਿਆਸਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਂਘ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਹੁੰਚ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਸੀ, ਜੋ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿ ਬਾਰੇ ਹਰ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਸਭ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਵਸਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਇਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਰਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨੇਤਿਓਂ ਭਾਲਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ-ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੋਈ ਬਦਲਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਅਵਾਜ਼ ਜਿਹੀ ਮਹੀਨ, ਕਦੇ ਹਵਾ ਜਿਹੀ ਅਦਿੱਖ, ਕਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵ ਤੇ ਕਦੇ ਡੰਡਨਾਇਕ ਸ਼ਾਸਕ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਛੁਪੇ ਛੁਪੇ ਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਧਰਮਿਕ ਜਿਉਣੇ ਸਿਰਫ ਭਰਮ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਡਰ ਨਾਲ ਫੌਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਬੁਣਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਇਕਤਰਫੀ 'ਗਿਆਨ' ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚੋਂ ਪੂਜਾ, ਬੰਦਗੀ, ਸਨਿਆਸ, ਤਪੱਸਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਰੀਤਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਚੋਖਟੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਨਾ ਦੇਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਨਾ ਦਿਖਾਇਆ।

ਜਪੁਜੀ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਪਉੜੀ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰ ਨਾ ਤੱਕੋ, ਦੁਆਲੇ ਤੱਕੋ, ਕੋਲ ਤੱਕੋ, ਭਾਵ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੇਖੋ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੈਠੋ ਹੋ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹੋ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੋ ਹੋ, ਫਿਰ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀ ਭਾਲਦੇ ਹੋ? ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ ਨਾ ਸਮਝੋ, ਇਹ ਉਸੇ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਧਿਆਨ ਦੀ ਸਰਬ ਸਰਬ-ਪ੍ਰਥਮ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਖੋਜੋ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਇਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਣਗੇ। ਜੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਬਦਲੋ, ਨਦਰ ਬਦਲੋ ਤੇ ਵਿਧੀ ਬਦਲੋ। ਸੋਚ-ਕਲਪਨਾ, ਤਪੱਸਿਆ, ਸਮਾਧੀ, ਮੋਨ ਵਰਤ, ਸਿੱਧ-ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਤੀਰਥ ਅਸ਼ਨਾਨਾਂ ਦੇ ਕਸੁੱਧੇ ਰਸਤੇ ਛੱਡੋ ਤੇ ਛੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਰਾਹ ਅਪਨਾਓ। ਜਿਸ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋ, ਉਸੇ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚੇ ਨਿਯਮ ਲੱਭੋ। ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸਤਿ ਜਾਣਨ ਲਈ ਲੇਖੇ-ਜੋਖੇ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਗਣਿਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਪਰਖ-ਪੜਤਾਲੀ ਰਾਹ ਹੀ ਕਾਰਾਮਦ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਅਸੀਮਤ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਅਰੰਭ ਹੈ, ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਵਰਤਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਥਾਹ ਅਰਥਚਾਰਾ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੰਤ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਸਿੱਖ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥਚਾਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬੇ-ਲਾਗਤ (Costless) ਤੇ ਅਸੀਮ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਕ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ, ਨਾ ਪੱਖਪਾਤ ਤੇ ਨਾ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ। ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗੱਢੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ; ਕੋਈ ਕਿੰਨਾ ਵਰਤੇ, ਕਿੰਨਾ ਹੰਢਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪਾਵੇ, ਪਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਬੰਨ ਕੇ ਨਾ ਤੋਰੇ। ਕੁਦਰਤ ਆਪਣੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਸਖਤ ਤੇ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੋਂ ਮੰਨੇ ਨਾ, ਚੜ੍ਹਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰਚੇ ਨਾ, ਨਿਮਣ-ਖਿਮਣ ਤੋਂ ਪਸੀਜੇ ਨਾ ਤੇ ਦਇਆ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕਰੇ ਨਾ। ਇਸ ਅਸੀਮ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਵਿਚਿੱਤਰ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮ-ਸਤਿ ਦੀ ਅਸਲ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਛੁਪੀ ਹੈ; ਪਰ ਅਜੇ ਤੀਕ ਇਸ ਅਪਾਰ ਵਿਸਤਾਰ ਤੇ ਅਸਿੱਖ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਭਾਵ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਯਮਬੱਧ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਵੇਕ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕੋਤਰੀ ਸਿੱਖ ਪੁਰਖ ਨੇ ਛੇ ਦਾ ਲੜ ਫੜ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਪਰ ਅਜੋਕਾ ਸਿੱਖ ਪੁਰਖ ਹਾਲੇ ਵੀ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਦੇ ਚੋਖਟੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਰੌਅ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਦੇ ਕਰੇਗਾ? ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਬਿਨਾ ਵਿਜੋਗਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਿਛਾਂਹਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕੀ ਘੋੜੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਦੀਆਂ ਵੀ ਗਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੇ, ਸ਼ਾਇਦ 'ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ; ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਹੀਂ ਫੜਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਬਿਨਾ ਉਹ ਇਸ ਭਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਤੱਕੇ? ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹੋ? ਖਸਮ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ? ਗੱਲ ਕੀ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਬੇਉਮੀਦੀ ਜਤਾ ਕੇ ਪਰਾਏ ਧਰਵਾਸ ਨੂੰ ਜਾਹਰਾ ਰੂਪ ਪਾਉਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਸ਼ੋਸ਼ੋਪੰਜਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਅਜੋਕਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ, ਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਬੁੱਧ-ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਭਗੋੜਾ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲ ਭੱਜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ

ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪੈਗੰਬਰੀ ਸੋਝ ਪੁਰਖ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੁੱਝੇ, ਰੌਂਦੇ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਵੇ, ਪਾਓ ਪਏ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਬਾਪੜਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਗੱਢਾ ਦੇ ਕੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ! ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਤੇ ਉਪਰਾਮਤਾ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚੋਲਾਧਾਰੀ ਚਤੁਰ-ਸੁਜਾਨ ਦਸਤਾਰਾਂ ਤੇ ਜਪਮਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸੱਜਣ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਟਿਕਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਲਗਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਤੀ ਅਲਗਾਵ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ।

ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ, ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਸਲ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਰ੍ਹਾ-ਨਾਨਕੀ ਸੰਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮ ਤੇ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਦੇ ਰਾਹ ਤੌਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 27ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ-ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ
ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ॥
ਵਾਜੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ
ਕੇਤੇ ਵਾਣਗਾਰੇ॥
ਕੇਤੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਨਿ
ਕੇਤੇ ਗਾਣਗਾਰੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਤੁਹਨੇ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ
ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਹਿ
ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ
ਸੋਹਨਿ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ ਇਦਾਸਣਿ
ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ
ਗਾਵਨਿ ਸਾਧ ਵਿਚਾਰੇ॥
ਗਾਵਨਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ
ਗਾਵਹਿ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ॥
ਗਾਵਨਿ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸਰੁ
ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ
ਸੁਰਗਾ ਮਛ ਪਇਆਲੇ॥
ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ
ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰਾ
ਗਾਵਹਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ॥
ਗਾਵਹਿ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡਾ
ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਧਾਰੇ॥
ਸੇਈ ਤੁਧੁਨੇ ਗਾਵਹਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ
ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ॥
ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ
ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਵੀਚਾਰੇ॥
ਸੇਈ ਸੇਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ
ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ॥
ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ
ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ॥
ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ
ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ॥
ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ
ਜਿਵ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ॥
ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੇਈ ਕਰਸੀ
ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥
ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ
ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ॥੨੭॥

ਰੇਣੁਕਾ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, "ਉਹ ਦਰ-ਘਰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਹਿ ਕੇ ਹੋ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਇਸ ਰਚੀ ਹੋਈ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਵਾਜੇ ਤੇ ਰਾਗ ਹਨ, ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਜੀਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਰਾਗਣੀਆਂ ਸਣੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਰਾਗ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜੀਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਪਉਣ, ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਰਮ-ਰਾਜ ਤੇਰੇ ਦਰ

'ਤੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਿਤਰਗੁਪਤ, ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਦੇਵੀਆਂ, ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਸਾਲਾਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਵਿਚਾਰ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਲਾਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਤ ਧਾਰੀ, ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੇਅੰਤ ਤਕੜੇ ਸੂਰਮੇ ਤੇਰੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਮਹਾਂਰਿਖੀ, ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਵੇਦਾਂ ਸਣੇ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੋ ਸੁਰਗ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਭਾਵ ਹਰ ਥਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹੋ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਰਤਨ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਬਲ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੰਡ ਤੇ ਚਕਰ, ਜੋ ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਟਿੱਕਾ ਰੱਖੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹੋ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਸੀਏ ਭਗਤ ਜਨ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਗਾਉਣਾ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਨਾਨਕ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਬਿਰ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਲਕ ਸੱਚਾ ਹੈ? ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਸਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਨਾ ਉਹ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਰੇਗਾ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਈ ਰੰਗਾਂ, ਕਿਸਮਾਂ ਤੇ ਜਿਨਸਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਰਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਉਹ ਕਰੇਗਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਹੋ ਨਾਨਕ! ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।"

ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਟੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਵਾਂਗ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਭਰਪੂਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬੈਠੀਆਂ ਨਾਮਾਵਰ ਧਰਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਟੀਕਾਕਾਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ! ਉਹ ਇਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਹੀ ਗਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਟੀਕਾ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਤਵ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਟੇਕ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਅਤੇ ਭਗਤੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਧ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਸਨ। ਆਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣੇ ਹੀ ਹੋਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਾ ਬਣਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਤਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਥਾਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਣਾ ਉੱਜ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡੀ ਵੱਡੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ-ਪੂਰਵਕ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕੋਈ ਭਰਮ ਪਾਲਦੇ ਨਾ ਰਹਿਣ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਇਤਫਾਕ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਨਾਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਵੱਟੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਚਿਆ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨਿਰਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਪੁਜੀ ਇਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾਮ ਦੇ ਦੇਣਾ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦੇ ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧਿਆਉਣਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭਾਵ ਖੋਜ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ? ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਕੇਤਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੋਲ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਰੱਟ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਬੁਝਾਰਤ ਬਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸੋਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ। ਤੀਜੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਚ-ਪੱਧਰੀ ਵਿਅੰਗ ਤੇ ਪਰਿਹਾਸ (Satire and Humor) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਟੁੰਬੇ।

ਫ੍ਰੈਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਵਿਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੈਵੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਦੇਵਪਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਰਾਜਪਤੀ ਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਦੇ ਚਲਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਮੁਖੀਆਂ ਵੇਲੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ (Dynamic) ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਉੱਤਰ-ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਭੂਮੀ-ਪਤੀਆਂ ਵੇਲੇ ਇਨਸਾਨੀ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਵਕਤ ਇਕ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੁਕਮਰਾਨ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਾਲ ਵਿਚ ਛਵੀ-ਰਹਿਤ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਵਾਲੀ ਰਾਜ-ਰਹਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਣ-ਕਣ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਸਭ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੱਧਕਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਹਿਲ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉੱਘੇ ਸਮਕਾਲੀ ਗਵੱਈਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਾਜ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਜਿੰਦੇ ਤੇ ਕਈ ਹਵਾ ਵਾਲੇ ਸਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਾਢੀਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸੇਵਕਗਣ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗਾਜ਼ਰ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਤੀਕ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਲਈ ਗਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣਾ, ਉਸ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤੁਲਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਕਾਰਜ-ਸਥਲ ਚਿਤਵਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਵੀ ਉਸੇ ਭਾਂਤ ਦਾ ਪਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਹਿਲ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ

ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗਵਾਂਢੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਬਾਰੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫਰਨਾਮਾ 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਹਿਕ' (2017) ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨੇੜਲੀ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦਬਾਓ ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਇਹ ਹੋਣੀ ਟਲ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਲਪ ਸੰਖਿਅਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਦਾ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਲੇਖ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਲਾਹੌਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਖਾਸ ਚੌਕ, ਨੌਂ ਲੱਖਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਲੰਡਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨੌਂ ਲੱਖਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਹੈ। ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ਾਹ ਕਾਕੂ ਚਿਸ਼ਤੀ...' ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ। ਨਾਲ ਦੀ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਬੋਰਡ ਵੇਖ ਕੇ ਡਾ. ਦਲਵੀਰ ਪੰਨੂ ਦੇ ਕਦਮ ਰੁਕ ਗਏ। ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਪੀੜ ਵਾਲੇ ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਹਾਰਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਯਾਦ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਖਿੜ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਸਕੇਗਾ। ਨੇੜੇ ਇਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਖੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਹਾਰਨ ਨੱਪਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ

ਉਸ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਸੁਣ ਕੇ ਆ ਜਾਏਗਾ; ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ। ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਜਲਦੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ

ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਇੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਮੇਨ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਵਾਲਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਟੁੱਟਾ-ਭੱਜਾ ਜਿਹਾ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਾਲਾ ਇਕ ਲੋਕਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਖੱਬੇ ਸੱਜੇ ਭੀੜੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਕਾਨਾਂ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੰਦਰ ਲੰਘਣ ਵਾਸਤੇ ਭੀੜੀ ਜਿਹੀ ਛੋਟੀ ਗਲੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਸ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਵਿਹੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਮਾਧ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਇਕ ਚੌਥਾਈ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਕੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਸਜਿਦ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, 'ਸਿਰਗਤ ਬੀੜੀ ਤੰਬਾਕੂ ਪੀਣਾ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ।' ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਗਏ ਤੇ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਅੰਦਰ ਛੇ ਕਨਾਲ ਵਾਲੀ ਇਹ ਥਾਂ ਹੁਣ ਸਿਮਟ ਕੇ ਦੋ ਕੁ ਕਨਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਸਮਾਧ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਲ ਕਾਕੂ ਸ਼ਾਹ ਪੀਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ (ਕਬਰ) ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਥੇ 'ਉਰਸ' ਮਨਾਉਂਦੇ ਕਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਮਨਮਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕਾਕੂ ਸ਼ਾਹ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸੀ।

ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹੜਤਾਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਧਣ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਫੁੱਟ

ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਇੰਗੋਜ਼ੋਰੀ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਵਡਮੁੱਲੀਆਂ ਵਿਰਾਸਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਲਟਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਟਰੋਲ ਬੱਲੇ ਆ ਜਾਣੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦਗੰਜ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਮੌਲਵੀ ਕਾਕੂ ਸ਼ਾਹ ਵਾਲੀ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾਉਂਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਡੇਗਣ-ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਅਯੁੱਧਿਆ ਤੇ ਚੰਬਲ ਵਾਲੇ ਹਥੋੜੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇੱਥੇ ਵੀ ਚੱਲ ਪੈਣਗੇ। ਮਾਮਲਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਹਾਲਤ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਗੁੰਬਦ ਵਾਲੀ ਇਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਪਰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦਾ ਢਾਹੋ-ਵਾੜਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁੰਦਰ ਮਕਾਨ, ਹਾਲ, ਕਮਰੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰੂਰ ਪੰਜਿਆਂ ਹੇਠ ਇਹ ਅਣਗੌਲੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸ

ਦੇ ਨਾਮ ਲੱਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਕਨਾਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁਣ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਸੁੱਟਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੁਣ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਟੁੱਟੀ ਜਿਹੀ ਕੁਰਸੀ ਪਈ ਹੈ। ਉਸ ਉਪਰ ਇਕ ਫੱਟੀ ਤੇ ਬੋਰੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਸੀਟ ਟੁੱਟ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਰ ਇੱਟਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਤਾਂਬੀਆਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਉਂਦੇ-

ਜਾਂਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦੀ ਸੁਲੂ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਢੁਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਮਾਜ਼ ਵੇਲੇ ਇੱਥੋਂ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਨੇੜਲੀ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦਾ ਆਪਣਾ ਅਕੀਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਭੁਗਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੈਸਿਆਂ ਖਾਤਰ ਹੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਟਿੱਪ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ

ਮਕਸਦ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਸੇਵਾਦਾਰ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੂਬੀ ਦੱਸਦਾ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਜਤਾਉਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਅਕੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਆਸਥਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖਬਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਖਿੜਕਾ ਦਿੱਤੇ। ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਆ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁਪਤਚਰ ਸੀ, ਦੀ ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਇਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ

ਮਕਸਦ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਸੇਵਾਦਾਰ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੂਬੀ ਦੱਸਦਾ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਜਤਾਉਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਅਕੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਆਸਥਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖਬਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਖਿੜਕਾ ਦਿੱਤੇ। ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਆ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁਪਤਚਰ ਸੀ, ਦੀ ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਇਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ

ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਖਮਿਆਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਕੁਰਾਹੀਆ, ਗੁਮਰਾਹੀਆ ਅਤੇ ਬਾਗੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਖੀਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਕੜ ਕੇ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੂਬੇਦਾਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਸ ਕਟਵਾ ਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮੌਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਰਮ ਤਬਦੀਲੀ ਤੇ ਕੇਸ ਕਟਵਾਉਣ-ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਸਿਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾਵੇ, ਮੇਰਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨਾ ਜਾਵੇ।'

ਉਸ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਣ ਤੇ ਯਰਕਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚੱਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਚੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੰਤ ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਵਾਲ ਕਟਵਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਤੇ ਨਿਕਾਸ ਚੌਕ ਵਿਚ ਸ਼ੌਰੇਆਮ ਰੰਬੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਨਿਰਜਿੰਦ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਖਾਈ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਰੂਰ ਕਾਰਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਸੁਲ ਉਠਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਖਾਨੇ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਤਰਲੇ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ। ਇੱਕੀ ਦਿਨ ਉਹ ਇਸ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਝਾਲ ਨਾ ਝੱਲਦਾ ਮਾਫੀਆਂ ਮੰਗਦਾ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਫੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ 23 ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ 1802 (1785 ਈ) ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ।

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਬੇਗਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਬੱਲੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਸਮਾਰਕ ਨੂੰ ਉਹ ਮਹਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਬੇਲਾ ਬਸਤੀ ਰਾਮ, ਤਹਿਸੀਲ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ 100 ਰੁਪਈਆ ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਗੀਰ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਛੇ ਕਨਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਮੀਨ ਲਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ 'ਸਬਰ ਸਿਦਕ ਸ਼ਹੀਦ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਹੱਕ ਸੱਚ ਲਈ ਮਰ ਮਿਟਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ 1927 ਤੋਂ 1947 ਤੱਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਭਾਈ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਸਪੁਰਦਦਾਰੀ ਮਹਿਕਮਾ ਵਕਫ਼ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਹੈ।

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਵੀ ਗਾਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਗਵੱਈਏ ਤੇ ਵਾਵੱਈਏ ਅਤੇ ਨੱਚਣ ਲਈ ਹੂਰਾਂ-ਪਰੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਟਾਕਸ ਭਰੇ ਉੱਤਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦਰ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਘਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਲਓ ਸੁਣੋ। (ਉਸ ਦਾ

ਸਥਾਨ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋਵੇ) ਉੱਥੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗਵੱਈਏ ਤੇ ਵਾਵੱਈਏ ਅਨੇਕਾਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਣਗਿਣਤ ਰਾਗ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਪੱਕੇ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਛਾ ਵਿਆਪਕ ਦਰਬਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਕਲਪੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਭਾਵ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ ਤੇ ਧਰਮਰਾਜ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਖੇ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਚਿਤਰ-ਗੁਪਤ ਵੀ ਉੱਥੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਦਾ ਸਜੇ-ਯਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਤੇ ਪਾਰਵਤੀ ਦੇਵੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਇੰਦਰ ਦੂਜੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਰ 'ਤੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਸਾਧ ਉੱਥੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ, ਜਤ-ਸਤ ਵਾਲੇ ਸੰਤੋਖੀ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧੇ ਉੱਥੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਨ-ਮੋਹਿਕ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਲਈ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ, ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਤੇ ਯੁਗਾਂ ਯੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਪਏ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਖੰਡ ਤੇ ਮੰਡਲ ਵੀ ਉੱਥੇ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ

ਚਾਹ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੀਏ ਭਗਤ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਉਸ ਦਰ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਕੁਝ ਇਕ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ-ਗਣ ਤਾਂ ਕੀ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦਰ 'ਤੇ ਵਿਛੀ ਪਈ ਹੈ। ਜੋ ਨਿਰਜੀਵ ਨਹੀਂ ਵੀ ਗਾ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਸਦੀਵੀ ਪਰਮ-ਸਤਿ ਦਾ ਰੁਤਬਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਸੱਚ ਨਿਆਂ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੀ ਪਦਾਰਥੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਉਹ ਘਾਤ ਉਸ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਹੀ

ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਬਾਰ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਵਿਰਾਟ ਹੈ। ਉਸ ਦਰ 'ਤੇ ਸਭ ਛੋਟੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਤੇ ਅਰਧ-ਕਾਲਪਨਿਕ ਦੈਵਿਕ ਹਸਤੀਆਂ ਮੱਥੇ ਰਗੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵੀ ਉੱਥੇ ਪਾਣੀ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਪੁੱਛਣ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਹੋ, ਸੋਚ ਵੀ ਸਕੋਗੇ ਉਸ ਬਾਰੇ?

ਗੁਰੂਦੇਵ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਗ-ਸਾਥ-2

ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਅੰਕ ਦੇਖੋ)
1983 ਤੋਂ 1990 ਤੱਕ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਿਹਾ। 1990 ਵਿਚ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਿਜ਼ਨਲ ਸੈਟਰ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰਾ ਜਲੰਧਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ। ਜਲੰਧਰ ਮੀਡੀਏ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ, ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਉਮਿਦਰ ਜੌਹਲ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ, ਦਵਿੰਦਰ ਮੰਡ, ਤੇਜਿੰਦਰ ਵਿਰਲੀ ਆਦਿ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ 'ਸੁਖਨਵਰ ਮੰਚ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਮੰਚ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਜਗਤ, ਆਲੋਚਨਾ, ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (18 ਅਗਸਤ 1920-21 ਅਕਤੂਬਰ 2002) ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪੈੜਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਭ ਨੂੰ ਕਾਇਲ ਕਰ ਜਾਂਦੀ। ਸਾਲ 2020 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਰ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਹਿੰਦਰ ਬੀਰ ਦੇ ਲੰਮੇ ਲੇਖ ਦੀ ਦੂਜੀ ਤੇ ਆਖਰੀ ਕਿਸ਼ਤ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਖੂਬ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਪ੍ਰੋ. ਸੁਹਿੰਦਰ ਬੀਰ

ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ; ਕਾਲਜ, ਰੇਡੀਓ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾ ਬਹਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸਤਾ ਤੇ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਮੁਹੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸਦਾ ਮੇਰਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ। ਮੈਂ ਜੇ. ਪੀ. ਨਗਰ ਵਿਚ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਝਿੱਕਾ ਨਾ ਕਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਗਿਰਨਾਰ ਸਕੂਟਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋ. ਗੋਸਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਰਵੀ ਪਾਸੋਂ 1984 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਿਸਤਾਂ ਵਿਚ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਤਾਬ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ। ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋ. ਟੀ. ਡੀ. ਜੋਸ਼ੀ ਸਦਾ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਇਕ ਦਿਨ ਉਥੋਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਨਗਰ ਵਾਲਾ ਮੋੜ ਮੁੜਨ ਹੀ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਅੱਜ ਚਿੱਕ ਚਿੱਕ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਕੂਟਰ ਰੋਕ ਕੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਪਰ ਚਿੱਕ ਚਿੱਕ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੈਨਯੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਬਰਿਆਨੀ ਖਾਧੀ ਜਾਵੇ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਖਾਣਾ ਘੱਟ ਹੀ ਖਾਂਦੇ।

ਜ਼ੈਅ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸਰਾਪ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਯੁਵ ਮਨ ਵਿਚ ਕਵੀ ਹਿਰਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ- ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਮੀਖਿਆ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਠੇਸ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਸਮੀਖਿਆ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਖਾ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਸਮੀਖਿਆ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਉਪਰ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ, ਸਾਡਾ ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਸੰਵਾਦ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਰਮਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਮੇਰਾ ਸੁਹਿਰਦ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਮੈਂ 'ਦਰਵੇਸ਼ ਸਾਹਿਤਕਾਰ: ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਫੀਚਰ ਫਿਲਮ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਕਰਿਪਟ ਮੈਂ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਨੀਨਾ ਸਹਿਗਲ ਨੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਏਨੀ ਸੋਜ਼ਮਈ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਨਾ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਟੂਡੀਓ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਚੰਗੀ ਸਾਇਰੀ ਦਾ ਇਹੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯੁਵ ਮਨ ਵਿਚ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਿਰਦੇ ਵੇਦਕ ਗੀਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਨ,

1. ਮਾਏ ਨੀ ਕਿ ਅੰਬਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਏ ਸਾਨੂੰ ਚੰਨ ਦੀ ਗਰਾਹੀ ਦੇ ਦੇਹ, ਸੂਈ 'ਚ ਪਰੇ ਕੇ ਚਾਨਣੀ ਸਾਡੇ ਗੰਢ ਦੇ ਨਸੀਬ ਲੰਗਾਰੇ।
  2. ਬੋਲ ਸੱਜਣ ਤੇਰੇ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ
  3. ਵੇ ਮੈਂ ਭਰੀ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਪੌਣ, ਸੱਜਣ ਤੇਰੇ ਬੂਟੇ ਵੇ ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੱਕ ਲੈ ਕੌਣ, ਸੱਜਣ ਤੇਰੇ ਬੂਟੇ।
- ਇਹ ਫੀਚਰ ਫਿਲਮ ਅੱਜ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਲ 1994 ਦਾ ਮੱਧ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ

ਵਿਚ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨਗਰ ਦੀ ਕਾਲੋਨੀ ਵਸਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਘਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਘਰ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਦੇ ਘਰ (ਮਿੱਠਾਪੁਰ) ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਕੁ ਫਰਲਾਂਗ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਸੀ। ਆਪਸੀ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਵਾਹਵਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਾਂਝ ਬਣ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕੱਠੇ ਜਾਂਦੇ। ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਕੂਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਾਉਂਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, "ਇਕ ਵਾਰ ਸਕੂਟਰ ਦੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਕਸਮ ਖਾ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਕੂਟਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਕੂਟਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ।"

ਪੁਰਾਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੰਦੇ ਵੱਡੇ ਦਾਈਏ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੋਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਬ ਨਾ ਖਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ, "ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸਾਂ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਇਕ ਫਲ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਸੋਬ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।"

ਇਸੇ ਸਾਲ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰ ਆਇਆ। ਅਸਾਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਜਗਤਾਰ ਦੀ ਸੁਰ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ। ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਟਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਬੀਬਤ ਖਰਾਬ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਸਾਨੂੰ ਦੱਖ ਕੇ ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੰਬਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲ੍ਹੇਟ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਜੀ ਹੋਰਾਂ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਬਣਾਇਆ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਯਾਰ ਜਗਤਾਰ! ਤੇਰਾ ਇਕ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਜਗਤਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਗਜ਼ਲ-ਸੰਗ੍ਰਿਹ

'ਜੁਗਨੂੰ, ਦੀਵਾ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬੈਠ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਲਈ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹ ਦੇਵੀ।

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਵੇਲੇ 74 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਸਿਹਤ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਭਰ ਆਇਆ। ਡਾ. ਜਗਤਾਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਚੰਗਾ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਬਦਾਮ ਵਾਂਗ ਸਖਤ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਗਿਰੀ ਜਿਹਾ ਨਰਮ ਤੇ ਕੂਲਾ ਸੀ। ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਗੁਣਗੁਣਾਇਆ,

ਦੋਸਤੀ ਤੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਸਭ ਤੋੜ ਕੇ। ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਘੁਕ ਸੌ ਜਾਵਾਂਗਾ ਮਿੱਟੀ ਓੜ ਕੇ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਸਫਰ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਤੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਬੰਦੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਰੰਗ ਨੇ! ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ।

1994 ਵਿਚ ਹੀ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਕਾਰੀ ਇਨਾਮ 'ਸਰਸਵਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀ. ਵੀ. ਨਰਸਿਮਾ ਰਾਓ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਉਚੇਚਾ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਿਆ। 1995 ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨਾਸਾਜ਼ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਵਿ ਸਤਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ:

ਰੱਖਦਾ ਰਿਹਾ ਜੋ ਉਮਰ ਭਰ ਹਰ ਬਾਤ ਦੀ ਖਬਰ। ਓਹ ਆਦਮੀ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬੇ-ਖਬਰ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸੀਨੇ 'ਚ ਪਾ ਲਿਆ ਆਪਣੇ ਜਿਗਰ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਲੁਕਾ ਕੇ ਪਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਬੋਧ ਨੂੰ ਮੱਥੇ 'ਚ ਸਾਂਭਿਆ। ਕੀਤਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਸਫਰ ਮੱਥਿਆ 'ਚ ਬਾਲੇ ਓਸ ਨੇ ਦੀਵੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬਣ ਕੇ ਰਿਹਾ ਉਹ ਰਾਹਨੁਮਾ ਚਾਨਣ ਦਾ ਹਮ-ਸਫਰ।

ਜਿਸ ਥਾਂ ਕਦਮ ਉਸ ਨੇ ਧਰੇ ਛਾਪ ਆਪਣੀ ਲਾ ਗਿਆ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਵੇਖੇ ਨਜ਼ਰ ਨਜ਼ਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਉਚੇ ਅੰਬਰੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਭਰ ਗਿਆ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਿਖੜੇ ਪੰਥ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸਫਰ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੋਸਤੋਂ? ਅੰਬਰ ਦੇ ਤੀਕਰ ਫੈਲਿਆ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਰ ਨਗਰ।

'ਸੁਖਨਵਰ ਮੰਚ, ਪੰਜਾਬ' ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਕਸ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਚੇਚਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਦੋ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਪਰ ਦਿਮਾਗ ਪੂਰੀ ਫੁਰਤੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਭਾਵਪੂਰਤ ਅੱਖਰ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਸਾਹਿਤ ਮੇਰੇ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਸਾਹਿਤ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇਗਾ।" ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਬੰਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਟਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਲਾਣਾ ਬੰਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰੰਜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਮ ਆਏ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਛਾਂ ਮਾਣਨ ਵਾਲਾ ਕਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ੀ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਅਨੰਤਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹੇਗਾ, ਤਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਵਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ।

ਇਹ ਵੇਲਾ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜੀ ਦਾ ਹੈ, 2001 ਸਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਆਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ ਕਿ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚਰਨ ਪਾਏ ਹਨ। ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗਵਾਂਢੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਜਿਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਸਰਸਵਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਲਈ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਡਾ. ਰਾਹੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਬੀਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਉਹ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵਿਖੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਹ ਵਸਤਰ ਅਤੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਪਿੰਡ ਫਤਾਹਪੁਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੀਜੀ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਕੀਤੀ।

2001 ਵਿਚ ਡਾ. ਐਸ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕੁਲਪਤੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੁਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਲੈ ਆਓ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।" ਮੈਂ ਡਾ. ਐਸ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਬੀਜੀ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਬੀਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨਾਇਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਣ ਲਈ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹਾਲ ਵਿਚ

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀ. ਵੀ. ਨਰਸਿਮਾ ਰਾਓ ਤੋਂ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 1974 ਤੋਂ 2002 ਈ. ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ। -ਸੁਹਿੰਦਰ ਬੀਰ

ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਕਵਿਤਾ

- (1) ਮੈਂ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਖੈਰ ਰਾਹ ਅਨਾਦੀ ਰਾਹ ਅਨੰਤਾ ਰਾਹ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਰਾਹ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿਸੇ ਪਤਾਅ ਨਾ ਠਹਿਰ
- ਠਹਿਰ ਨਾ ਜਾਈਂ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ ਭਾਈ ਕਰਨਗੇ ਵੈਰ ਝੰਗ ਸਿਆਲੀਂ ਹੀਰ ਤੇਰੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ, ਕੱਲ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰ
- ਜੁਗ ਜੀਵਨ ਡੰਡੀਆਂ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਤੁਰਨ ਜੋ ਪੈਰੇ ਪੈਰ ਨਾ ਕੋਈ ਏਥੇ ਸਾਕ-ਸਰੀਕਾ ਨਾ ਆਪਣਾ, ਨਾ ਗੈਰ
- ਤੋੜ ਲਟਾਕੇ ਛੱਡ ਛੁਡਾ ਕੇ ਨਿਕਲੀਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਸੰਗ ਤੇਰੇ ਨਿਤ ਚਿਤੀਆਂ ਚੂਕਣ ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰ ਦੁਪਹਿਰ
- ਪੈੜ ਤੇਰੀ 'ਤੇ ਤੁਰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਇਸ਼ਕ ਝਨਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸਦਾ ਨਿਬਾਂਵੇਂ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ।
- (2) ਨੀ ਮੋਈਏ ਭੁੰਨ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ! ਫੱਕਰਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਝੋਡਾਂ ਕਰੀਏ ਫੱਕਰ ਤਾਂ ਆਉਣੇ ਜਾਣੇ
- ਅਹਿ ਜਿਹੜੇ ਵਾਰੀਓ ਵਾਰੀ ਬੈਠੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਘਰੀਂ ਲਿਜਾਣੇ ਆਸਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਹੁਣੇ ਭੁਨਾ ਕੇ ਏਥੇ ਵੰਡ ਵੰਡ ਖਾਣੇ
- ਸੁੰਨ ਸਰਾਂ ਤਕ ਸਾਡੇ ਪੈਂਡੇ ਰਸਤੇ ਨੀ ਬਹੁਤ ਬਿਗਾਨੇ ਵਕਤ ਨ ਸਾਡਾ ਕੋਲ ਨ ਸਾਡੇ
- ਬੈਠਣ ਜੋਗ ਬਹਾਨੇ
- ਵਸਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇਰੇ ਮਹਿਲ ਮੁਹੱਲੇ ਨਾਲੇ ਗਾਹਕ ਪੁਰਾਣੇ ਤੋਰ ਫਕੀਰਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਕੀਰਾਂ ਅਉਸਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਹਾਣੇ
- ਨਾ ਮੋਈਏ ਅਸੀਂ ਸੁਖਤ ਸਿਆਣੇ! ਨਾ ਅਸੀਂ ਨਿਪਟ ਅਵਾਣੇ ਨਾ ਅਸੀਂ ਜੋਗ ਅਜੋਗ ਵੀ ਨਾਹੀਂ ਲੋਕ ਦੇਣਗੇ ਤਾਅਨੇ।
- (3) ਮਾਏ ਨੀ, ਕਿ ਅੰਬਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਏ ਸਾਨੂੰ ਚੰਨ ਦੀ ਗਰਾਹੀ ਦੇ ਦੇ
- ਮਾਏ ਨੀ, ਕਿ ਅੰਬਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਏ ਸਾਡੇ ਲਿਖ ਦੇ ਨਸੀਬੀਂ ਤਾਰੇ
- ਮਾਏ ਨੀ, ਜੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਚੰਨ ਖੋਰ ਕੇ ਪਿਆ ਦੇ ਛੰਨਾ ਦੁੱਧ ਦਾ
- ਮਾਏ ਨੀ, ਕਿ ਸੂਈ 'ਚ ਪਰੇ ਕੇ ਚਾਨਣੀ ਸਾਡੇ ਗੰਢ ਦੇ ਨਸੀਬ ਲੰਗਾਰੇ
- ਮਾਏ ਨੀ, ਕਿ ਪੁੱਤ ਤੇਰਾ ਡੌਰ-ਬੋਰੀਆ ਚੰਨ ਮੰਗਦਾ ਨ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮਾਵੇ।
- (4) ਵੇ ਮੈਂ ਭਰੀ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਪੌਣ ਸਜਨ ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ ਵੇ ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਕ ਲੈ ਕੌਣ ਸਜਨ ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ
- ਮੇਰੀ ਕਚੜੀ ਪਹਿਲ ਵਰੇਸ ਸੰਗ ਤੇਰਾ ਚਾਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਚੜੇ ਸੁਚੜੇ ਅੰਗ ਕੇਸ ਅਣਵਾਹੇ ਹਿਕ ਧੁਖੇ ਪਹਿਲਤੀ ਰੀਝ ਵੇਸ ਮੇਰੇ ਸੂਹੇ
- (5) ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਧੌਲ ਹੈ ਧਰਮ ਹੈ ਇਕ ਮੇਰੀ ਧੀ ਹੈ
- ਧਰਤੀ ਤਾਂ ਬੋਝ ਹੈ ਦੁਖ ਹੈ ਕੋਝ ਹੈ ਸਹਿੰਦੀ ਹੈ ਧੀ ਪਰ ਕਹਿੰਦੀ ਨਾ ਸੀ ਹੈ
- ਧੌਲ ਵੀ ਥਕਿਆ ਥਕ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਧਰਮ ਵੀ ਹਾਰਿਆ ਪੰਖ ਲਾ ਉਡਰਿਆ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬੱਕਣ ਦੀ ਪੰਖ ਲਾ ਉਡਣ ਦੀ ਜਾਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ
- ਚਤਰਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਦੁਖ ਸਾਜੇ ਸਹਿਸਰਭੁਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗ ਲੜਨ ਲਈ ਦੇਵੀ ਅਸ਼ਟਭੁਜੀ ਹੈ ਪਰ ਧੀ ਤਾਂ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਵੀ ਅੱਧੀ ਮਸਾਂ ਪੌਣੀ ਦੁੱਖਾਂ ਸੰਗ ਲੜਦੀ ਨਹੀਂ ਦੁੱਖ ਚੁੱਕਦੀ ਹੈ
- ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਧੌਲ ਸੀ ਧਰਮ ਸੀ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਧੀ ਹੈ।
- (6) ਮਾਏ ਮੈਨੂੰ ਅੰਬਰਸਰ ਲਗਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਇੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਲੱਗਿਆ ਏ ਗਾਰਾ
- ਉੱਚੇ ਮਹਲ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠਾ

ਮੇਰੀ ਸੁਫਨੇ ਵਰਗੀ ਜਿੰਦ ਆਸ ਜਿਹੀ ਸੋਹਣੀ ਵੇ ਮੈਂ ਉਹ ਸਰ ਆਈ ਨਾ ਨਾਉਂ ਜਿਹਦਾ ਹੋਣੀ ਮੈਨੂੰ ਭਲਕੇ ਦੀ ਪਰਭਾਤ ਸਜਨ ਅੱਜ ਛੂਹੇ

ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ

ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸਰਵਰ ਲਹਿਰੇ ਭਉਜਲ ਕੱਟਣਹਾਰਾ

ਹਰਿਮੰਦਰ ਇਕ ਸੰਤ ਸੁਣੀਦਾ ਉੱਜਲ ਰੂਪ ਦੀਦਾਰਾ

ਸੁਣਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸੰਗਤ ਦਾ ਕੀਤਾ ਵੰਡ-ਵੰਡਾਰਾ

ਸਿੱਖ ਸਿੱਖ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੂ ਬਾਹਰਾ

ਜੋ ਨਾ ਸਿੱਖ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਉਹ ਨਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰਾ

ਹਰਿ ਕੇ ਮੰਦਿਰ ਕਦੇ ਨ ਸੁਣਿਆ ਐਸਾ ਵਰਤ-ਵਿਹਾਰਾ

ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਮਤਾ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ

ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਵਲ ਤੁਰਦੀ ਜਾਵਾਂ ਜੀ ਵਿਚ ਸਹਿੰਸਾ ਭਾਰਾ

ਹਿੰਦੂ ਪੇਕੇ ਸਿੱਖ ਸਹੁਰੇ ਮੇਰਾ ਕਿੱਥੇ ਸੁਮਾਰਾ

ਤੈਂ ਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਕੈਂ ਦਰ ਜਾਵਾਂ ਕੌਣ ਕਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ।

(7) ਬੋਲ ਸੱਜਨ ਤੇਰੇ ਖੁਸ਼ਬੋਈਆਂ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਛੋਹੀਆਂ ਸਾਹ ਸਾਡੇ ਦਾ ਸੁਆਦ ਸੰਵਰਿਆ ਸਵਾਦ ਬਦਲ ਗਏ ਕੋਝੇ ਰਿਠੜੇ ਬੋਲ ਸੱਜਨ ਤੇਰੇ ਮਿਠੜੇ ਮਿਠੜੇ

ਤੈਂਡੀਆਂ ਜੀ ਸੱਜਨਾਂ ਗਲ-ਕਥੀਆਂ ਝੀਲ ਕੰਢੇ ਜਿਉਂ ਫਜਰਾਂ ਲੱਥੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਰ ਗਏ ਰੰਗ ਕੇ ਪਾਣੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਿਛੜੇ ਫੇਰ ਨਾ ਡਿਠੜੇ

ਬੋਲ ਤੇਰੇ ਦੇ ਅਸੀਂ ਵਿਜੋਗੀ ਬਿਤਕਾਂ ਲੈ ਲੈ ਉਮਰਾ ਭੋਗੀ ਗੀਤ ਦੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕੋਰਾਂ ਫੜਦੇ ਕਦੀ ਨਾ ਬੈਠੇ ਹੋ ਕੇ ਨਿਠੜੇ

ਇਹ ਜੋ ਸੱਜਨ ਤੇਰੀ ਬਿਰੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਅੱਜ ਨਿਬੜੀ ਕੁਝ ਕਲ ਨਿਭ ਜਾਣੀ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਦਿਤੜੇ ਧਰਵਾਸੇ ਉਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਿਧ ਜਾਣ ਨਿਜਿਠੜੇ।

(8) ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਰਹਿਣਾ ਏ ਪਿੰਜਰੇ ਪਿੰਜਰੇ ਮਾਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮਾਰ ਨ ਜਿੰਦਰੇ

ਚਿਤੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉਡਣਾ ਚਾਹੇ ਉਡੀਏ ਤਾਂ ਉਡੀਏ ਕਿਹੜੀ ਰਾਹੇ ਬਾਬਲ ਹੱਥੀ ਆਪ ਉਡਾਏ ਤਾੜ ਕੇ ਪਿੰਜਰੇ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿੰਦਰੇ

ਪਲ ਭਰ ਉਡਦੇ ਆਂ ਟਾਹਣੀਉਂ ਟਾਹਣੀ ਟਾਹਣੀਉਂ ਟਾਹਣੀ ਹਾਣੀਉਂ ਹਾਣੀ ਓਥੇ ਵੀ ਆਖਰ ਗੱਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹਾਣ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ ਜਾਨ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰੇ

ਆਪਣੇ 'ਚੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵਗਾਰ ਕੇ ਸੁਟੀਆਂ ਚੁਕ ਲਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਡਿਗੀਆਂ ਤੇ ਟੁੱਟੀਆਂ ਰਖ ਲਈਆਂ ਪਿੰਜਰੇ ਡਕ ਲਈਆਂ ਜਿੰਦਰੇ

ਪਿੰਜਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਜਾਂ ਪਾਇਆ ਪਿੰਜਰਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਆਇਆ ਪਿੰਜਰੇ ਸੰਗ ਪਿੰਜਰਾ ਟਕਰਾਇਆ ਰੰਗ ਵੀ ਪਿੰਜਰੇ ਜੰਗ ਵੀ ਜਿੰਦਰੇ।

ਮੈਂ ਜਾਂ ਤੁਰਾਂ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਗਾਏ ਚਾਰ ਕਦਮ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਮੁੜ ਜਾਏ

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ ਓੜਕ ਵਾਰ ਨਿਭਾਏ ਲੋਕ ਕਹੇ ਉਹ ਗੀਤਾਂ ਵਾਲਾ ਤੁਰਿਆ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੇ

ਸਉਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਗੋਰਾ ਹੰਝੂ ਤੁਰਦਾ ਤਾਂ ਰੁਕ ਜਾਏ ਪੀੜ ਤੇ ਪਿੰਡੇ ਛਿਲਤਰ ਵਿਲਕੇ ਆਖੇ ਨਾ ਕੁਰਲਾਏ

ਮੈਂ ਅੱਜ ਦਰਦ ਵਿਹੂਣਾ ਹੋਇਆ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਪਾਏ।

(9) ਕਿੱਥੇ ਗਈਆਂ ਭੈਣਾਂ ਕਿੱਥੇ ਗਈਆਂ ਮਾਵਾਂ?

ਬਲ ਵਿਚ ਸੋਸੀਆਂ, ਝਲ ਵਿਚ ਹੀਰਾਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਵਿਚ ਦਰਿਆਵਾਂ

ਕਿੱਥੇ ਗਈਆਂ ਗਲੀਆਂ ਉਹ ਭਲੀਆਂ ਭਲੀਆਂ ਜਿਸ ਘਰ ਚਾਹਾਂ ਆਵਾਂ ਜਾਵਾਂ

ਹਰ ਇਕ ਘਰ ਦੀ ਖਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹਰ ਇਕ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਾਵਾਂ

ਹੁਣ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਜੀਆਂ ਨੇ ਸਕਲਾਂ ਪਤਾ ਨ ਕਿਹੜੇ ਨਾਉਂ ਬੁਲਾਵਾਂ

ਭੈਣ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਦੱਸਣਾ ਪੈਂਦੇ ਆਪਣੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ

ਸਭ ਜਗ ਹੋਇਆ ਮਰਦ ਜਨਾਨੀ ਬਾਕੀ ਸਭ ਛਾਵਾਂ ਪਰਛਾਵਾਂ।

(10) ਹੇ ਪਰਮ ਦੇਸ ਹੇ ਪਰਮ ਕਾਲ ਰੁੱਖ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੋ ਜਾਏ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਮਿੱਟੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ

ਹਵਾ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੇ ਵਾਕ ਲਿਖਾਂ ਹਰੇ ਹਰੇ ਪੱਤੇ ਮੇਰੇ ਬੋਲ ਹੋ ਮਹਾਮੋਨ ਦੇਵੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਪ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕੰਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਹ ਜਿਹਨੂੰ ਲਏ ਪਹਿਚਾਨ

ਧਰਤੀ 'ਚ ਬੋਝਾ ਕੁ ਡੂੰਘਾ ਰਤਾ ਕੁ ਉੱਚਾ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼ ਏਨਾ ਕੁ ਹੋਵੇ ਮੇਰਾ ਵਾਸ ਲਿਖੇ ਨਾ ਰਬ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਭੂਗੋਲ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਨਾ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ

ਨਕਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਪੋਥੀਆਂ 'ਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਪਈ ਗਰਦ ਵਾਂਗ ਦਿਓ ਝਾੜ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗਿਰਦ ਵਲੀ ਜੋ ਤਤਾਰੀ ਉਹਨੂੰ ਤੋੜ ਜਾਣ ਦਿਓ ਬਾਹਰ

ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋਰ ਪੂਝ ਬਖਸ਼ੋ ਸਮਾਧੀ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਰਿਵੀ ਜਿਹੇ ਸਾਹ ਫੇਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਿਥੇ ਚਾਹੋ ਹੁੰਮਸ ਦੇ ਵਾਂਗ ਮੈਨੂੰ ਦੇਵਣਾ ਮੁਕਾ।

ਗੁਰੂਦੇਵ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਗ-ਸਾਥ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹਾਲ ਖਚਾਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁਖੀ ਸਨ, ਨੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਲਈ ਦੀ ਸਬਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਮੈਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ-ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਡਾ. ਐਸ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਘਾਲਣਾ ਦੀ ਪੁਰਜੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੀਖਿਆ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੈੱਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੇਗੀ। ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਚੈੱਕ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਢਲਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰਹੇ, ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਬਦੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਆਇਆ। ਖਾਲੀ ਖਾਲੀ ਵਾਪਿਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਤੀਤ ਫੋਲ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਬਿਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਪੇਸ ਬੜੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ।

21 ਅਕਤੂਬਰ 2002 ਦੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਬੀਜੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਹੂਸ ਖਬਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸਚਮੱਚ ਅਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ? ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਾਂ

ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਹਿੰਦਰ ਬੀਰ

(ਸਮਾਪਤ)

ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਪਰੀ ਸੁਲਤਾਨਾ'

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ 'ਪਰੀ ਸੁਲਤਾਨਾ' (ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨੇ 184, ਮੁੱਲ 250 ਰੁਪਏ) ਦੇ ਸਰਵਕ ਉੱਤੇ ਨੂਰ ਜਗਾਂ, ਅਰੁਣਾ ਆਸਫ ਅਲੀ ਤੋਂ ਉਜ਼ਮਾ ਰੇਖੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਮੇਰਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਵਲ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਈਰਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮੀ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਬਹਾਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੋਦ ਲਈ ਤੇ ਪਾਣੀਪਤ ਦੇ ਬੇਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹੀ ਗਈ।

ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਨਾਵਲਾਂ 'ਧਰੂ ਤਾਰੇ' ਅਤੇ 'ਗੋਰੀ ਹਿਰਨੀ' ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਧਰੂ ਤਾਰੇ' ਗਾਂਧੀ ਗ੍ਰਾਮ (ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ) ਦੇ ਇੱਕ ਅਨਾਥਾਲਿਆ ਵਿਚ ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਾਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗੋਰੀ ਹਿਰਨੀ' ਨਾਜ਼ੀ ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਉਸ ਯੁਵਤੀ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਬੰਧ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਲਈ ਜਾਣਨ

ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਅਸਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਜੇ ਫਰਕ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਓਨਾ ਹੀ, ਜਿੰਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਢਾਲਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਪਹੁੰਚ ਤੋਲਾ-ਮਾਸਾ ਏਧਰ ਏਧਰ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਨਾਇਕਾ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਫਤਨ ਦਾ ਸੱਚਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

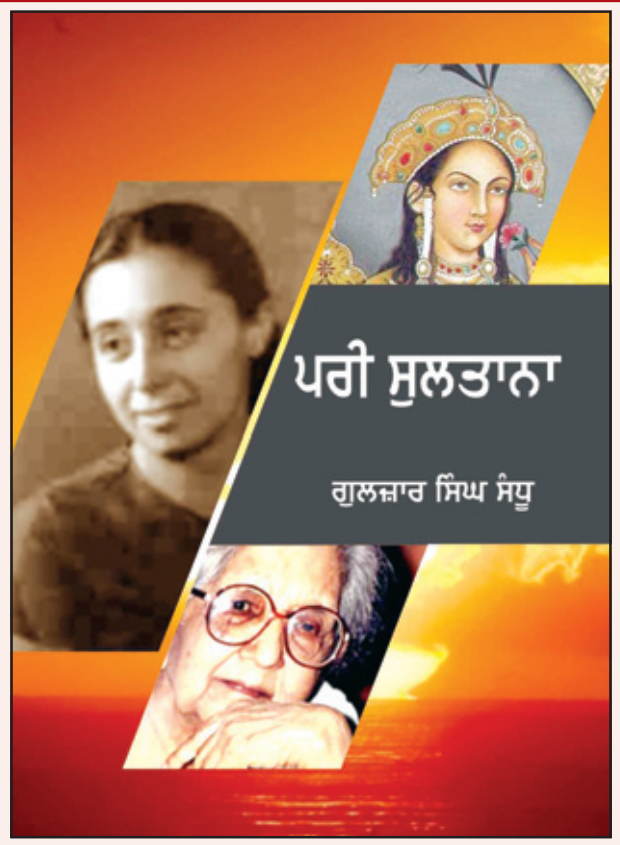
ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਤੋਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਹ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਤੁਰੀ। ਭਾਵਨਾ ਕੀ ਸੀ, ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ? ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਰਫ ਪਹਿਲੇ 18 ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੱਤ ਦਹਾਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਪੜ੍ਹ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਣਾ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਮੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦੀਵਾ) ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ, ਜਤਿੰਦਰ ਹਾਂਸ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਅਪਨਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਾਲੀ ਧਰਾਤਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਿਖਣ ਕਾਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ-ਦਾਦਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਾਲੀ ਨਿੱਕੀ ਮੇਰੀ ਫੋਰੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਲਾਟ ਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ, ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕਥਾ ਸੰਸਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਵਡੇਰੀ ਕਥਾਕਾਰੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਇਹੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹਵਾਈ ਕਿਲੇ ਉਸਾਰਨ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਉਹੀਓ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਗ ਰਗ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਵਾਂ। ਮੈਂ ਬੜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ, ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਘੜਕਾ ਚੰਬਾ, ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੁਰਖੇ: ਤਰਨਤਾਰਨ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਘੜਕਾ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਨਿਗੁਣੇ ਮੋਬਾਈਲ ਖੋਹਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹਿਰਦੇਵੇਧਕ ਕਤਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਮਰਾਸੀਆ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕੁੱਲਿਆਣ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਦੱਸਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ (ਸੂਨੀ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੀ ਮੂਹੜੀ ਗੱਡਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਕਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ਘੜਕਾ ਚੰਬਾ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ। ਮੇਰਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂੰਆਂ (ਤਰਨਤਾਰਨ) ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਾਂਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੋਜਨ ਵਰਤਾਉਣ ਸਮੇਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਥਾਲੀਆਂ ਪਿੰਡ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂੰਆਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਠੀ ਕੱਢੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਕ

ਪਰੀ ਸੁਲਤਾਨਾ

ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 'ਪਰੀ ਸੁਲਤਾਨਾ' ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਵਿਚਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਨੇਕ ਮੌਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਦਹਾਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਪੜ੍ਹ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਣਾ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਮੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦੀਵਾ) ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ, ਜਤਿੰਦਰ ਹਾਂਸ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

'ਸਾਹਿਤਕ ਚਰਚਾ ਦੇ ਪੰਨੇ' ਦੀ ਚਰਚਾ

ਕਿਤਾਬ: ਸਾਹਿਤਕ ਚਰਚਾ ਦੇ ਪੰਨੇ
ਲੇਖਕ: ਪ੍ਰੋ. ਮੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੁੰਗ
ਪੰਨੇ: 288, ਕੀਮਤ: 350 ਰੁਪਏ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਸੰਗਮ, ਸਮਾਣਾ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਸਣੇ ਪ੍ਰੋ. ਤੁੰਗ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਦਰਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮਜਲਿਸ ਭਖਾਈ, ਨਾ ਘੁੰਡ

ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ

ਚੁਕਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਅਖਬਾਰਾਂ-ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿਚ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ, ਹਮ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੋਂ ਯਾਰੋ, ਹਮ ਕਹਾਂ ਬਿਕਤੇ ਹੋਂ ਚਿਸਾਲੋਂ ਕੀ ਤਰਹ। ਉਕਤ ਕਥਨ ਹੋਰ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਢੁਕੇ ਨਾ ਢੁਕੇ, ਪ੍ਰੋ. ਤੁੰਗ ਦੇ ਸੁਭਾਅ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਆਦਿਕ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ।

ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਪ੍ਰੋ. ਤੁੰਗ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਹੁਣ ਗੁਮਨਾਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਖਸ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਗਹਿਰਾ ਸਾਗਰ ਹੈ। ਦੇਸ-ਵੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਵੋ, ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਣਵੰਡਿਆ ਪੰਜਾਬ, ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ਨੇਤਾ, ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਚਾਰ, ਵਿਹਾਰ, ਕਿਰਦਾਰ ਉਸ ਦੇ ਪੌਟਿਆਂ ਉਪਰ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਟਾਈਪਿਸਟ ਤੋਂ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਕੋਈ ਅਦਾਰਾ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਦਫੇ ਤਾਂ ਉਹ 'ਤਾਰੇ ਜ਼ਮੀ ਪੋ' ਉਤਾਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਉਮਰ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਵਜੋਂ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ, ਸੂਫੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਿਚੈ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਮੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੁੰਗ

ਸਫੀਰ, ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਨਾ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਵਰਗੇ ਨਾਮਵਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਕਰਵਾਈ ਹੀ, ਕੁਝ ਕੁ ਅਜਿਹੇ ਕਲਮਕਾਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ-ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਰਨਾ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਹਕੀਰ, ਗੁਰਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਲਤਾਨਾ ਬੇਗਮ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਉਪਰ ਕਲਮ ਚਲਾਉਂਦਾ

ਪ੍ਰੋ. ਤੁੰਗ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਫਰੀਦ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੰਗ ਬੜਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਆਸ਼ਾ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੌਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬੜਾ ਬਲੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਲੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਰਥਾਂ ਕਾਰਨ ਢੇਰ ਸ਼ਕਤੀਵਰ ਹੈ। ਫਰੀਦ ਨੇ ਮੌਤ ਦਾ ਭੋਅ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਦੰਡ ਸਹਿ ਰਹੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਚਿੱਤਰ ਉਸੇ ਮਨੋਰਥ ਹਿਤ ਖਿੱਚੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਦਾਂਤੇ ਅਤੇ ਮਿਲਟਨ ਨੇ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦਿਖਾਏ ਹਨ।

ਦਮੋਦਰ ਅਤੇ ਵਾਰਿਸ ਬਾਬਰ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇਖੋ, ਹੀਰ ਕਾਵਿ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਾਇਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੌਲਿਕ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਦਮੋਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੱਯਦ ਮੀਆਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀਰ-ਕਥਾ ਵਿਚ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਧੋ-ਘਾਟੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਦਮੋਦਰ ਨੇ ਸੰਖੇਪ, ਸੰਜਮੀ ਅਤੇ ਸੁਝਾਉ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਵੱਈਆ ਛੰਦ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਨੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਬੈਂਤ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਕਾਵਿ-ਨਾਇਕ ਹਨ ਅਤੇ ਐਮਰਸਨ ਦੇ ਕਵੀ-ਨਾਇਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਚਰਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਸਾਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਨਾਇਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਉਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇਖੋ, ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਟਸ ਤਕ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਸੋਗੀ ਤੇ ਕਲੋਸ-ਮੂਲਕ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਲੰਮੀ ਲਾਈਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਕਵੀ

ਪ੍ਰੋ. ਮੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੁੰਗ

ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨੀ ਹੁਕ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਛੁਹ ਜਾਂ ਮੱਸ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸੂਫੀ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਣੇ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਫਨਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੂਫੀ ਫਨਾਹ-ਫੀ-ਅਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੱਠਵਿਆਂ ਵਿਚ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀਧਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਖੂਬ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋ. ਤੁੰਗ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਘਾਟੇਵੰਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ

ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਲਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ, ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਹਰੇ ਅਪਨਾ ਲਏ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਤੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਤੱਕ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ, ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰ ਕਥਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ।

ਕੱਦਾਵਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਈਰਖਾ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੂਰਖਤਾਈਆਂ ਸਭ ਰੰਗ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਮਿਨੀ ਕਹਾਣੀ

ਅੱਸੀ-ਬਿਆਸੀ ਸਾਲ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਮੋਹ ਕਾਰਨ ਹਰ ਸਾਲ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਲਈ ਸਿੰਗ ਮਿੱਟੀ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸਾਹ ਦੀ ਮਰੀਜ਼। ਬਹੁਤ ਨਾਂਹ-ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਐਤਕੀ ਕਰੋਨਾ ਕਾਰਨ ਇੰਡੀਆ ਗਏ ਫਸ ਗਏ। ਫਲਾਈਟਾਂ ਬੰਦ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸਾਥ ਤੋਂ ਆਉਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ। ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਨੇ ਵੀ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਜਾ ਕੇ ਲਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ, ਆਪ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੁੱਤਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਡਿਮਾਂਡ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਓ। ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਆਉਣ। ਆ ਵੀ ਸਕਣ ਜਾਂ ਨਾ। ਕੱਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਆਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੱਖ ਵਾਲੀ ਟਿਕਟ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਬੁੱਕ ਕਰਾ ਲਈ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸੋ ਘੜਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁੱਤਾ ਤਾਂ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖਾਂਗੇ?

-ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗੁਲਦਸਤਾ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

‘ਅਸਾਂ ਮਰਨਾ ਨਾਹੀਂ’

ਇਹ ਨਵੇਕਲੀ ਵਿਧਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ‘ਅਸਾਂ ਮਰਨਾ ਨਾਹੀਂ’, ਜੋ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ‘ਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ‘ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਅਸਾਂ ਮਰਨਾ ਨਾਹੀਂ, ਗੋਰ ਪਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ।’ ਮਤਲਬ ਲੇਖਕ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, ਉਹਦੀ ਕਬਰ ‘ਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਮਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਿਰ-ਮੈਦਾਨ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸਮੱਧਰ ਕੱਦ ਦਾ ਸਾਡਾ ਕੱਦਾਵਰ ਲੇਖਕ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ। ਉਹਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖਣ ਤੇ ਛਪਾਉਣ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਵਿਸ਼ਵ

ਪ੍ਰਿ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ

ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੌੜਾਕ ਉਸੈਨ ਬੋਲਟ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਸਵਾ ਸਾਲ ‘ਚ 8 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 15 ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨੰਬਰ 8ਵਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਛਾਪੀ ਹੈ।

‘ਅਸਾਂ ਮਰਨਾ ਨਾਹੀਂ’ ਨਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ‘ਚ ਪਰੋਏ ਲੇਖਕ ਹਨ: ਬਹੁਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਗੁਲਮੋਹਰ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ, ਖੱਲ ਉਤਰਵਾ ਕੇ ਲੂਣ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਡਾਕਟਰ ਪਲਟਾ ਦਾ ਉਮਰ-ਭਰ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਅਤੇ ਮਨਚਾਹਿਆ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਤੇ ਅਣਚਾਹੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ। ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਚਾਰੇ ਮਰ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚਿਰਜੀਵੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਭੁੱਲਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਭਲਾਮਾਣਸ ਲੱਗਦੈ, ਹੈ ਵੀ ਭਲਾਮਾਣਸ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਭਲੇਮਾਣਸ ਨੇ ਚਾਰ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁੱਝੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨੇ ਕਹਿੰਦੇ-ਕਹਾਉਂਦੇ ਭਾਨੀਮਾਰ ਤੇ ਮੁਖਬਰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਹਦੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰਦੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਿਹਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ? ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਈਦਾ, ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਜਾਈਦਾ ਬਈ ‘ਮਹਾਨ’ ਲੇਖਕ ਹੈਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਈ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗਾ ਈ ਐ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ-ਝੂਠ ਤੇ ਇਸ਼ਕ-ਮੁਸ਼ਕ!

‘ਟਾਕੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚੋਲਾ’ ਵਾਲਾ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸੀਗਾ ਤਾਂ ਭੁੱਲਰ ਜਿਹਾ ਹੀ ਭਲਾਮਾਣਸ, ਭਜਨਵਾਣੀ ਲਿਖਣ ਤੇ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਉਹਦੀ ਭਜਨਬੰਦਗੀ ਦੀ ‘ਚੋਲੇ ਵਾਲੇ ਫੱਕਰ’ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਭਜਨਵਾਣੀ ਵੀ ਸੁਣ ਲਓ: ਬੜਾ ਚਤੁਰ ਚਲਾਕ ਹੈ ਇਹ ਬੰਦਾ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਦਾੜੀ ਦੀ ਚਾਦਰ

ਤਾਣੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਝਾਕ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਪਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਝਾਕਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ!

‘ਕੇਰਾਂ ਭੁੱਲਰ ਨੂੰ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿੱਸਾ ਨਵੇਂ ਵਾਂਗ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੇ, “ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇਖੋ, ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਕੀ ਆਈ, ਸਬਜ਼ੀ ਖਰੀਦਣ ਗਿਆ ਮੈਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ, ਤੁਸੀਂ ‘ਡਿਸਕਵਰੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ’ ਲਿਖ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਤਾਂ ਲੱਭ ਲਿਆ, ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਲੱਭੋ ਤਾਂ ਜਾਣਾਂ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਦੂਤਾਵਾਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹਿਆ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ ਪਰਤ ਜਾਵਾਂ...।’

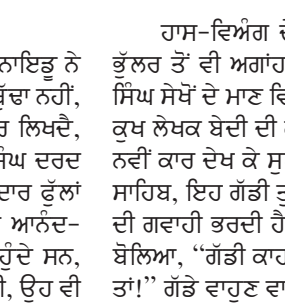
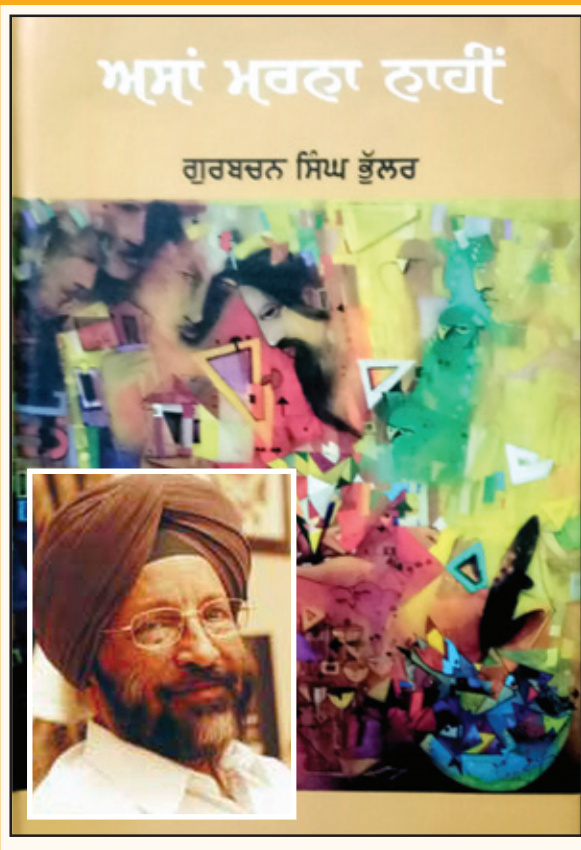
ਸਤਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਉਹਦੀ ਦਾੜੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਲੰਮੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਿੰਡ ਭਦੌੜ ‘ਚ ਜੰਮਿਆ। ਜਗਰਾਵੀਂ ਵਿਆਹਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੈਲੀਆਂ ਦਾ ‘ਕੱਠ ਹੁੰਦਾ। ਆਰੀ ਆਰੀ ਆਰੀ, ਵਿਚ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੇ...। ਲੋਕ ਗੀਤ ‘ਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਚਾਲੀ ਬੂਟ ਘਸਾ ਮਾਰੇ। ਗੋੜ ਉਹਦਾ ਸਤਿਆਰਥੀ ਨਹੀਂ, ਬੜਾ ਸੀ। ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਹਦਾ ਪਲੇਠਾ ਨਾਂ ਯੂਪਿਸ਼ਠਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਦੇਵਿੰਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 1929 ਵਿਚ ਅਜਮੇਰ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ‘ਚ ‘ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੀ ਛਪਾਈ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੇਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੋੜ ਲਿਆ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੁਲਬੁਲ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ ਨੇ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, “ਸਤਿਆਰਥੀ ਓਨਾ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਦਾੜੀ ਕਰਕੇ ਲਗਦੈ।” ਭੁੱਲਰ ਲਿਖਦੈ, “ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ ਤਕ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਸਾਂਭਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਆਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਰੋਜਨੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ‘ਦੇਖੋ ਨਾ ਜੀ, ਆਖਰ ਕਵਿੱਤਰੀ ਹੋਈ, ਉਹ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕਵਿੱਤਰੀ! ਉਹਦੇ ਹਰ ਲਫਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਿਣਮਿਣ ਹੋਣੀ ਹੀ ਹੋਈ।’ ਫੇਰ ਉਹ ਅਵਾਜ਼ ਕੁਖ ਨੀਵੀਂ ਤੇ ਭੇਤ ਭਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਖਦੇ ਸਨ: ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਭੁੱਲਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਉਮਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੀ ਜੇ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕੀ ਜਾਣੀਏਂ, ਇਹ ਸਰੋਜਨੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ

ਬੋਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਅਮਰ-ਫਲ ਸਿੰਧ ਹੋਏ ਹੋਣੇ!”

ਬੜਾ ਕੁਛ ਹੈ ‘ਅਸਾਂ ਮਰਨਾ ਨਾਹੀਂ’ ਵਿਚ ਸਤਿਆਰਥੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ।

ਮਹਾਕਵੀ ਟੈਗੋਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਏਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਂਦਾ ਬੱਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਟੈਗੋਰ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸਤੰਬਰ 1915 ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਵਜ ਕੇ ਸੋਤਾਲੀ ਮਿੰਟ ‘ਤੇ ਪਧਾਰਿਆ।

ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ ਦੇ ਛੱਟੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬੇਦੀ ਭੁੱਲਰ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਪਾਰਟੀ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਬੇਦੀ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁਖਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਡੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਬਣਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀ ਹੈ।” ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਜ਼ ਬੋਲਿਆ, “ਗੱਡੀ ਕਾਰਦੀ, ਪੂਰਾ ਗੱਡਾ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ!” ਗੱਡੇ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ‘ਚੋਂ ਆਏ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਸੰਤਵਾਣੀ ਉਚਾਰੀ, “ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਆਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਲੱਦ ਲਵੋ।” ਬੇਦੀ ਨੇ ਸੁਖਨ ਅਲਾਇਆ, “ਆਲੂ ਹੀ ਤਾਂ ਲੱਦੀ ਜਾ ਰਿਹਾ!”

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, “ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ

ਮਾਸੂਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਟਾਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਕਦੀ ਭੁੱਲ-ਭੁਲੇਖੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਟਕ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਜੁੱਤੀ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਸੀ।” ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, “ਮੈਂ ਸਿਆਣਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਔਰਤ ਬੇਵਕੂਫ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ।”

ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਫਿਲਮੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਸੀ ਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰਖੇਲ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਸੀ: ਜੇ ਭਗਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉੱਜੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੇਵਕੂਫੀ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ?

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਨੂੰ ‘ਸੁਰਮੇ ਵਾਲੀ ਅੱਖ’, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ‘ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਬਰਾਂਡੀ’,

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ‘ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਇੱਟ’, ਨੇਰਾ ਰਿਚਰਡ ਨੂੰ ‘ਨਾਟਕ ਦੀ ਨਕਤਦਾਦੀ’, ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ‘ਕੋਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੱਪ’ ਤੇ ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ‘ਕਾਤੂਨੀ’ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ ਉਹਦੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ ਡਾਕਟਰ ਪਲਟੇ ਵਰਗਾ ਪਲਟਾ। ਨਾਟਕਕਾਰੀ ਦਾ ਨਿਰਾ ਡਰਾਮਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੋੜ ਗਰਗ ਨੂੰ ਗਾਰਗੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ, ਬਈ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ, ਕੁੜੀ ਲੱਗੇ। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਰਗੀ ‘ਤੇ ਮਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਸਿਆਟਲ ਦੀ ਜੀਨੀ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆ ਵਸੀ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਨਿਆਏ ਜੰਮ ਕੇ ਮੁੜ ਅਮਰੀਕਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਈ। ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਉਹੀ ‘ਕਾਸ਼ਨੀ ਵਿਹੜਾ’ ਤੇ ਉਹੀ ‘ਨੰਗੀ ਧੁੱਪ’!

ਭੁੱਲਰ ਲਿਖਦੈ, “ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਚੱਜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਣੀ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨੇ ਅੰਤ ਤਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕੁ ਨਾਟਕ ਉਹਨੇ ਸਾਹਮੁਖੀ ਲਿਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾਏ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਬੋਲ ਕੇ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਉਹਦਾ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਤਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਜੀਤ ਤੇ ਫਿਰ ਅਮਰੀਕ ਗਿੱਲ ਉਹਦਾ ਬੋਲਿਆ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ।”

ਅਮਰੀਕ ਗਿੱਲ ਲਿਖਦੈ, “ਅਸੀਂ ਤੜਕੇ ਉਠ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਚਾਹ ਦੀ ਟ੍ਰੇਅ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਗਾਰਗੀ ਸਾਹਿਬ। ਗਾਰਗੀ ਸਾਹਿਬ ਤਖਤਪੋਸ਼ ‘ਤੇ ਚੌਕਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮੇਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ। ਉਹ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਹਿੰਗੇ ਸਫੈਦ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਬਾਲ-ਪੈਨ ਹੀ ਵਰਤਦੇ। ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਸਤੀ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਨਾਲ ਸਸਤਾ ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਦੀ

ਧੁਣੀ ਧੁਖਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਵਗ ਤੁਰਦਾ, ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਨਦੀ ਸੂਕਦੀ।”

ਮਨਚਾਹਿਆ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਤੇ ਅਣਚਾਹੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਸਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸਬਦ ਚਿੱਤਰ ਵੀ ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਕਮਾਲ ਦਾ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ‘ਚੋਂ ਹੀ ਉਹਦਾ ਨਾਵਲ ‘ਇਹ ਜਨਮ ਤੁਮਹਾਰੇ ਲੇਖੇ’ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਬੱਲ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਸੀ, ਪਈ ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਘੁੱਗੀ ਰਗੜ ਘੱਤੀ! ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, “ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਛਾਲ ਲਾਈ ਐ!”

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ’ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਥਾਂ ‘ਤੇ, ਬੰਬਈ, ਕਲਕੱਤੇ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗਾਈ ਗਈ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਗਾਈ, ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੋਜਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਮਰ ਹੈ! ਹੋ ਕਣਕਾਂ ਜੰਮੀਆਂ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਜਾਣਾ ਹੋ, ਕਿੱਕਰਾ ਵੇ ਕੰਡਿਆਲਿਆ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਪੋਹ, ਹੱਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਲੈਣਗੇ ਖੋਹ, ਸਦਾਬਹਾਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਘੱਲ ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀਰਬਲ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ‘ਭਾਨੀਮਾਰਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ’ ਵਰਗੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਣ ਲਓ। ਬਕੋਲ ਭੁੱਲਰ ਇਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਪਰਦੇਸੋਂ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਸਤੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਤੇ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਉਹ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਕਹਾਣੀ ਸੀ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਕਸਵੱਟੀ’ ਰੱਖ ਕੇ ਭੁੱਲਰ ਨੇ ‘ਪ੍ਰੀਤਲਤੀ’ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਛਪੀ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਨੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਮਿਲਦੀ ਗਿਲਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਭੁੱਲਰ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਭੁੱਲਰ ਨੇ ‘ਨਾਗਮਣੀ ਸ਼ਾਮ’ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਸ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਜ ਹੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਟੈਗੋਰ ਰੂਪੀ ਸਤਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਭਦੌੜ ਤੇ ਭੁੱਲਰ ਦਾ ਪਿੰਡ ਪਿੱਛੇ ਇਕੋ ਇਲਾਕੇ ‘ਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਆਰਥੀ ਤੇ ਭੁੱਲਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਚਾਚੇ-ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਤਿਆਰਥੀ ਕਹਿਣ ਮੁਜਬ ਬਣ ਗਿਆ ‘ਪੌੜੀ-ਸਾਂਝ’ ਬਣਨ ਦਾ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਭੁੱਲਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ, ਆ ਬਈ ‘ਪੌੜੀ-ਸਾਂਝ’ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ!

ਇਹ ਕੁਝ ਕੁ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਦਾਲ ਦੀ ਤੌੜੀ ‘ਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਬਾਣੀ ਛਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨ। ਇਹ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਚਾਰ ਚੋਟੀ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੈਮਰੇ ਨਾਲ ਲਾਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਜੀਵ ਸੁਬਦ-ਚਿੱਤਰ ਹਨ। ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ‘ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰਾਂ’ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੇ ਆਮ ‘ਜੀਵਨੀਆਂ’ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਖਰੇ। ਹੋ ਸਕਦੈ, ਕਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਧਾ ਬਣ ਜਾਣ!

ਸੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਅਸੀਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਨਾਲ ਸੋਚੀਏ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਆਖ ਲਈਏ ਕਿ ਸੱਚ ਕੌੜਾ ਵੀ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਵੀ।

ਕਾਦਰ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਕਿੰਨੀ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਬਡਰੁੱਖਾਂ (ਸੰਗਰੂਰ)
ਫੋਨ: 91-98767-14004

ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਰੁੱਖ, ਵੇਲ-ਬੂਟੇ, ਫੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭਰੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ, ਹਵਾ ਨਾਲ ਝੂਮਦੇ ਰੁੱਖ ਤੇ ਵੇਲ-ਬੂਟੇ, ਬਾਰਿਸ਼ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੌੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜੇ, ਨਿੱਖਰੇ-ਨਿੱਖਰੇ, ਪਿਆਰੇ-ਪਿਆਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਰੂਹ ਰੱਜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਅੱਖੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਕਿੰਨਾ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ!

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਖਦੇ ਨੇ, “ਪੰਜਾਬ ਸਾਰਾ ਜੀਂਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ।” ਇਸ ਲਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਸਭ

ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ, ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਵਹਿਮ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ। ‘ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ’ ਆਖ ਕੇ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਖਾਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ। ‘ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ’ ਆਖ ਕੇ ਆਚਰਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਦੱਸਿਆ। ਗੱਲ ਕੀ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਤੁਕ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਸਾਗਰ ਭਰਨ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੋੜ ਕੇ ਚੰਗੇ ਪਾਸੀਂ ਲਾਇਆ। ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਬੇ-

ਮਿਸਾਲ ਸੁਨੇਹੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਸਭ ਪਿਆਰਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ।

ਪਰ ਕੁੱਤੜਣ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨਾ-ਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਆਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਰਟਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਮਲਾਂ ਬਾਝ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਬੁਰਾਈਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਕਿ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ‘ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੰਗੇ ਫਸਾਦ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਂ ਰੱਖ ਲਏ। ਇੱਥੇ ਬਾਬਾ ਨਜ਼ਮੀ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਚੇਤੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ,

ਮਸਜਿਦ ਮੇਰੀ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਢਾਵੇਂ

ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਤੋੜਾਂ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ। ਆ ਜਾ ਦੋਵੇਂ ਬਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਏ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ।

ਸਦੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਕੁਝ ਨਈਂ ਜਾਣਾ ਮਸਜਿਦ-ਮੰਦਿਰ ਦਾ, ਲਹੂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਲੱਗਣਾ ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਖੰਜਰ ਨੂੰ।

ਰੱਬ ਕਰੇ ਤੂੰ ਮੰਦਿਰ ਵਾਂਗੂੰ ਵੇਖੋ ਮੇਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ, ਰਾਮ ਕਰੇ ਮੈਂ ਮਸਜਿਦ ਵਾਂਗੂੰ ਵੇਖਾਂ ਤੇਰੇ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ।

ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ‘ਤੇ ਲੜਨਾ ਹੀ ਕੌੜਾ ਸੱਚ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਹੀ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਆਖੇਗਾ, ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰ ਉਪਾਇਆ

ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ॥ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਆਖੇਗਾ, ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ॥

ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਇਨਸਾਨ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਮਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬੇਈਮਾਨੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ, ਮਿਲਾਵਟਖੋਰੀ, ਔਰਤ ਜਾਤ ਨਾਲ ਦਰਿੰਦਗੀ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ, ਗੱਲ ਕੀ-ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ, ਈਰਖਾ ਆਦਿ ਅੰਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੋਂਦ ਬੰਨੇ ਟੱਪ ਜਾਣਾ ਹੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ, ਕੌੜਾ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗਾ ਸੱਚ; ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਚੰਗਿਆਈ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਚ ਮਿੱਠਾ ਵੀ ਐ, ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਕੇ, ‘ਸੱਚ’ ਜਿਹੇ ਪਿਆਰੇ ਸੁਬਦ ਨਾਲ ਵੀ ਕੌੜਾ ਲਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਧਰੂ ਤਾਰਾ ਕਰਤਾਰ: ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੈ। ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦਾ ਕੱਦਾਵਰ ਲੇਖਕ। ਲੰਮੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੌਮੀ ਚੈਂਪੀਅਨ। ਉਹਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚੋਂਬੀ ਕੂਟ' ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਚੋਟੀ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਮੈਮੋਰੇਬਲ ਸਟੋਰੀਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ: ਟੈਲ ਮੀ ਏ ਲੌਗ ਸਟੋਰੀ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਰਣ-ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਜੂਝਿਆ ਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜੂਝ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਉਹ ਸ਼ਾਨਮੱਤਾ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਧਰੂ ਤਾਰਾ ਕਰਤਾਰ' ਸੱਤ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਇਲਟੀ (ਮਾਣ ਭੇਟਾ) ਕਮਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਪੇਸ਼ ਹੈ, ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਾਰ:

ਕਰਤਾਰ ਭਲਵਾਨ ਮੇਰਾ ਗਰਾਈਂ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੰਮਪਲ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਸਿੱਖ ਸੂਰਮਿਆਂ ਅਤੇ ਗਦਰੀ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਾਂ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠਾ ਪਿੰਡ। ਭਲਵਾਨੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਉੱਚਾ-ਲੰਮਾ, ਗੋਰਾ-ਚਿੱਟਾ, ਫੱਬਵੇਂ ਨਕਸ਼, ਮਰਮਰੀ ਬੁੱਤ ਵਾਂਗ ਤਰਾਸ਼ਿਆ ਸੁਡੌਲ ਜਿਸਮ। ਮੰਦ ਮੰਦ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਮੇਲ-ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਿਚ ਧੀਮੇ ਬੋਲ, ਪਰ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਵਰਗੀ ਦਹਾੜਾ। ਤਾਕਤ ਦਾ ਪਹਾੜ, ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸਰਦਾਰ। ਰੁਸਤਮੇ-ਜਮਾਂ। ਜਗਤ-ਜੇਤੂ ਭਲਵਾਨ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਚੀਮਾ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਠੀਆਂ ਹਨ, ਕਾਰਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਕੁਮਾਰ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਕੇਸਰੀ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਮੱਲ-ਸਮਰਾਟ ਹੈ, ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਚੈਂਪੀਅਨ, ਏਸ਼ੀਆ ਚੈਂਪੀਅਨ, ਵਿਸ਼ਵ ਵੈਟਰਨ ਚੈਂਪੀਅਨ, ਅਰਜਨ ਅਵਾਰਡੀ ਅਤੇ ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਹੈ। ਖੇਡ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਿਹਾ। ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਹੈ ਅਤੇ ਆਈ. ਜੀ. ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੈ ਕਿ ਗਿਣਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ 'ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਣ' ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਠਾ ਪਿਆਰਾ, ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਪਹਿਲਵਾਨ।

ਮੈਂ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦਾ ਬੱਚਾ। ਉਹ ਬੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਸਾਹ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਗੋਲਾ ਵੀ ਸੁੱਟਦੇ ਰਹੇ। ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕਈ ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਜੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਭਲਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਤੇ ਹਿਤਾਇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਤਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਵੱਡੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਲਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਕਰਤਾਰ ਬਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਲੱਗਦਾ। ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਮੇਰਾ ਬੁਠਿਆਰੀ ਸੌਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਰਤਾਰ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਭਾਵੇਂ ਜੰਮ ਜੰਮ ਲਿਖਦੇ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਸ ਛਿੱਦੇ ਤੇ ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਖਾਂ!

ਕਰਤਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ 1986 ਦੀਆਂ ਸਿਓਲ ਏਸ਼ੀਅਨ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੀ. ਟੀ. ਉਸਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਕੋ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦ, ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਹੀ ਸੋਨ ਤਮਗਾ ਜਿਤ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋ ਉੱਠੀ। ਉਹਦੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਬੱਚੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਦਿਨ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸੰਪਾਦਕ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਲਮ 'ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ' ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਕੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਲਈ ਭੇਜਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ। 25 ਜਨਵਰੀ 1987 ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਛਪੀ ਤਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਖੇਡ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ

ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਈ। ਉਹਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਗੁਰਚਰਨ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਚਾਰ ਰਜਿਸਟਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਭਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਡਾ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਖੇਡ-ਹਲਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕਰਤਾਰ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹੈ...।"

ਗੁਰਚਰਨ ਲੱਖ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਮੇਰਾ ਸੌਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਚੇਤ ਹੀ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਮੈਂ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਓਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਲਿਖਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਖਾਂ! ਤੀਜਾ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਖੇਡ

ਕੁਸ਼ਤੀ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਭਲਵਾਨਾਂ ਤੇ ਕੋਚਾਂ ਨਾਲ ਲੰਮੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਦਿੱਲੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰਮਾਨ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਚੱਕਰ ਮਾਰੇ। ਕਰਤਾਰ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਮੈਂ ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ 'ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ' ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਕੱਚੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਹ ਕੈਸਿਟਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਉਤਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਪੁਸਤਕੀ ਪੰਨੇ ਬਣ ਗਏ। ਹੁਣ, ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ, ਛਾਂਟਣਾ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਚੌਦਾਂ ਚੌਦਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ...।

ਮੈਂ ਭਲਵਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਨਾਂ ਮੈਂ ਭਲਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਲਿਖਤ 'ਭਲਵਾਨੀ ਸਪਿਰਟ' ਵਾਲੀ ਬਣ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚੋਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ, ਉਸ ਦਾ ਚੌਗਿਰਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਧਨਾ, ਉਸ ਅੰਦਰਲਾ

ਘੁਲਣ ਲਈ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਛਿੱਤ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚ ਮਿਲਣ-ਗਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਘੋਲ ਵੇਖਣ ਲਈ ਉਥੇ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਦੂਜੇ ਭਲਵਾਨ ਨਾਲ ਘੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਘੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਵੱਜਦੇ ਦਾਅ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਉਛਲਦਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਵੱਜਦੇ ਦਾਅ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਸਾਹ ਸੁਤਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਭਲਵਾਨ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਿਠ ਪਰਨੇ ਸੁਟ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਗਰਾਈਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਸਿੱਤੋਤ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਵੱਲ ਭੱਜ ਉੱਠਾ। ਜਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ। ਗਰੀਬ ਜੱਟ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਕਿਥੇ ਸਨ! ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਅਠਿਆਨੀ ਨਿਕਲੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਅਠਿਆਨੀ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਦੀ ਮੁੱਠ

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਪਹਿਲਵਾਨ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਜਗਤ ਕੋਲ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਖੇਡ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਹਸਵਾਰ ਤੇ ਮਾਣਯੋਗ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਹੀ ਲਿਖੇ। ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਭਲਵਾਨ, ਓਡੇ ਉੱਚੇ ਪਾਏ ਦਾ ਹੀ ਖੇਡ ਲੇਖਕ।

ਇੰਜ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣੀ ਦਸ ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਈ। ਉਧਰੋਂ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਰਿਆਮ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਭਲਵਾਨੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਿਖਵਾਓ। ਤੇ ਫਿਰ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਚਰਨ ਜਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰੀ ਜਿਦ ਨਾਲ ਆਖਦਾ, "ਭਾ ਜੀ ਕੱਢੋ ਹੁਣ ਟੈਮ...।"

"ਭਲਵਾਨੋਂ। ਟੈਮ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਪ ਨਹੀਂ ਹੈਗਾ ਤੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਐਵੇਂ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰੀ ਜਾਂਦੇ ਓ...।" ਮੈਂ ਉੱਤਰੋਂ ਦੀ ਵਲਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰੋਂ 'ਵਲਣ' ਵਾਲਾ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਵਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਚਰਨ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਭਾ ਜੀ, ਕਿਤੇ ਕੱਢੋ ਟੈਮ...।" ਮੈਂ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਕਰਤਾਰ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਜੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨੀਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛ ਪੁਛਾ ਲੋ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੰਡਾ ਕੱਢ ਈ ਦਈਏ...।"

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਜੋਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ! ਮੈਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਨ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਕਰਤਾਰ, ਗੁਰਚਰਨ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਕੋਲ ਬੈਠਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹਦਾ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਛਾਣਨ-ਪੁਠਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਭਲਵਾਨ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ; ਪਰ ਕਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ!

ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਏਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਵੀ ਛਪਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮਾੜੀ ਲਿਖਤ ਛਪਣੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ! ਕਿਸੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਾਣ ਸਦਕਾ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਹੀ ਲਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਰਜਵੰਤ ਦਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਹਲ, ਸੁਖਾਵਾਂ ਮਾਹੌਲ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਲ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਬਿਖਮ-ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

1978 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਏਸ਼ੀਅਨ ਖੇਡਾਂ ਬੈਂਕਾਕ ਤੋਂ ਸੋਨ ਤਮਗਾ ਜਿਤ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲੋਂ ਭਰਪੂਰ ਆਦਰ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਰਤਾਰ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਭਲਵਾਨਾਂ ਤੇ ਕੋਚਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਗਤੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਤੁਛ ਭੇਟਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ:

ਮੇਰਾ ਇਕ ਮਾਮਾ ਆਪਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਭਲਵਾਨ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀਹ ਤੀਹ ਕੋਹ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡ ਛਿੱਤ 'ਤੇ

ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਦੀ ਮੁੱਠ ਮੀਚਦਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਬਘੇਲ ਸਿਆ! ਇਹ ਮੁੱਠ ਤੂੰ ਮੀਟੀ ਰੱਖ! ਇਹ ਨਾ ਵੇਖ! ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਕੀ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਈ ਇਹੋ ਕੁਝ ਸੀ ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਤੇਰੇ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਚਾਅ ਠੱਲ੍ਹਿਆ ਈ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਬੱਸ ਇਸ ਚਾਅ 'ਚ ਈ ਭੱਜਾ ਆਇਆ! ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਖੂਨ ਐ, ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਜਾਨ। ਤੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਦਾ ਢੇਰਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਇਹ ਮੁੱਠੀ ਬੰਦ ਹੀ ਰੱਖ ਤੇ ਮੇਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵੱਲ ਵੇਖ...।"

ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਗਰਾਈਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀਹ ਕੋਹ ਦੂਰ, ਉਹਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਬਣ ਕੇ ਉਹਦੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਛਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਭਰੱਪਣ 'ਚ ਭਿੱਜ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੀਕ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ...।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਮੈਂ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਭਲਵਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਏਡੀ ਮਹਾਨ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਵਜੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੀ ਰੱਖੋ। ਉਹਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ! ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰੇ ਦਿਲ ਵੇਖੋ, ਸਾਡਾ ਚਾਅ ਵੇਖੋ, ਸਾਡਾ ਮਾਣ ਵੇਖੋ...।"

ਅੱਜ ਉਸੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, "ਭਲਵਾਨ ਜੀ! ਅੱਜ ਆਪਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਮੁੱਠਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹੋ ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਤੇ ਵਿਖਾਓ ਵੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਗਰਾਈਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪਿਆਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ

2

ਪ੍ਰਿ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 91-94651-01651

ਉਲੰਦਿਆ ਪਿਆ ਹੈ!

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਪੁੱਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖਕ ਪੁੱਤ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਵਾਏ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਮਾਣ-ਮੱਤੇ ਪਿੰਡ!

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਮੋਹ-ਭਿੰਜੇ ਲੋਕੋ!

ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪਲਦੇ ਅਤੇ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿਣ, ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਇੰਜ ਹੀ ਚਮਕ ਉੱਠਣ, ਉੱਚੇ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰਾਂ ਵਿਚ ਧਰੂ ਤਾਰਾ ਬਣ ਕੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਤਾਰ ਵਾਂਗ।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਜਾਂਦੀ ਭਿੱਖੀਵਿੰਡ-ਖੇਮਕਰਨ ਸੜਕ ਦੇ ਐਨ ਵੀਹਵੇਂ ਮੀਲ ਉਪਰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਉੱਚੇ ਥੇਹ 'ਤੇ ਵਸਿਆ ਅਤੇ ਥੇਹ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਦੂਰ ਨੀਵਾਣਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਫੈਲਾਈ ਬੈਠਾ ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਉਸ ਵੱਡੇ ਪੰਛੀ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੰਭਾਂ ਹੇਠ ਲੁਕੋਈ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖੁੱਖਾਰ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨਾ ਪੈ ਸਕੇ।

ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਮੱਤਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ-ਸੂਰਮੇ, ਵਿਦਵਾਨ, ਕਲਾਕਾਰ, ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ 'ਪਹਿਲ' ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ-ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਹੈ ਖਾਲਸਿਓ! ਜਿਲੇ ਲਾਹੌਰ ਦਾ, ਉਥੋਂ ਦਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਸੀ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਦਾ...। ਕੁੱਜਾ ਭਰਿਆ ਲੀਰਾਂ ਦਾ, ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ, 'ਚੜ੍ਹੀ ਆਵੇ ਤੇ ਲੱਬੀ ਜਾਵੇ, ਲੱਬੀ ਆਵੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ।'

ਪੇਂਡੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੱਟਾਂ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਸੰਨ ਦਾ ਕੋਣ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਦਾ ਸੀ! ਮੌਸਮਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵੱਲੋਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦਾ ਅਟਾ-ਸਟਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੋਕ ਗਾਇਕਾ ਰੋਸ਼ਮਾ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਔਲਾਦ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, "ਜਦੋਂ ਖਰਬੂਜੇ ਪੱਕਦੇ ਨੇ, ਓਸ ਰੁੱਤੋਂ।"

ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਜਨਮ ਤਾਰੀਖ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ 7 ਅਕਤੂਬਰ 1953 ਹੈ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ: ਸੰਨ-ਸੁੰਨ ਤਾਂ ਵੀਰਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨੂੰ, ਪਰ ਐਨਾ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਆ ਨਾ-ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੀ ਆ ਮਾਘੀ। ਤੇ ਇਹ ਮਾਘੀ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜੰਮਿਆ ਤਿੰਨ ਮਾਘ ਨੂੰ, ਟੈਮ ਹੋਊ ਇਹੋ ਸਵੇਰੇ 9-10 ਦਾ।

ਸਾਲ 1953 ਦਾ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਪੱਕ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲਾ ਹੋਡਕੁਆਟਰ ਤੋਂ ਪਤਾਲ ਕਰਵਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਹੜੀ ਤਾਂ ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਚੌਕੀਦਾਰ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੀ-ਪਹੁੰਚਦੀ ਜਨਵਰੀ, ਅਕਤੂਬਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਈ? ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਜਨਮ 15 ਜਨਵਰੀ ਵੀਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ...।

ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਅਗਲਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਭੁਚਲਾ ਫੁਲਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਰੋਡੇ ਨਾਲ ਅਸਾਵਾਂ ਘੋਲ ਘੁਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ
(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਹੁਣ ਚਿੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ! ਚਿੜੀਆਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ? ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੁਲਾਈਆਂ ਨੇ। ਚਿੜੀਆਂ ਸਾਥੋਂ ਚਿੜ ਗਈਆਂ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਅਸਾਂ ਆਪ ਚਿੜਾਈਆਂ ਨੇ ਚਿੜੀਆਂ! ਚਿੜੀਆਂ ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਚਿੜਦੀਆਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਚਹਿਚਹਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਫਰਰ...ਫਰਰ ਕਰਦੀਆਂ ਫੜਫੜਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਧੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਲਾਗੇ-ਲਾਗੇ ਹੀ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੇ ਚਿੜੀਆਂ!

ਅਸੀਂ ਹੀ ਹੰਕਾਰੀ ਹਾਂ, ਹੋਕਰੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਉਡਾਈਆਂ ਅਸਾਂ ਆਪੇ ਚਿੜੀਆਂ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ।

ਵਿਚਲੀ ਟਾਂਵੀ ਚਿੜੀ ਉਡਦੀ ਦਿਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦੀ 'ਫਰਰ ਫਰਰ' ਤੇ 'ਚੀਂ ਚੀਂ ਚੀਂ' ਕਰ ਕੇ ਚਹਿਕਣੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਕੰਨ ਤਰਸ ਗਏ ਨੇ। (ਬੰਦਾ ਹੁਣ 'ਬੰਦਾ' ਬਣਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਚਿੜੀਆਂ ਉਡਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਰ ਪਰਾਏ ਦੇਸ਼...ਨੀ ਮਾਏ' ਤੋਂ ਕੈਸੇ ਕਰਮ ਲਿਖਾਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ? ਕਦੀ ਵਾਪਸ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਰਤਣਾ ਪਰਦੇਸਣ ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਗੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ।

ਸੱਚੀਓ, ਚਿੜੀਆਂ ਸਾਥੋਂ ਖਿੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਖਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਕਲ ਵੱਡੀਆਂ ਤੇ ਸਾਨਦਾਰ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਜੋ ਘਰ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣੇ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਨੱਕਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਭੋਰਾ ਭਰ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਰਤਾ ਵੀ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਹੁਣ ਤੀਲਾ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਚੁਗਦੀਆਂ ਤੇ ਆਲ੍ਹਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ, ਪਰਦੇਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤਕਦੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ। ਇਹ ਆਖਦੀਆਂ ਜਾਨਾਜੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ 'ਤੀਲਾ ਤੀਲਾ' ਹੋ ਗਏ ਓ, ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰੀਏ ਖਿਲਰੇ-ਪੁਲਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੀਲੇ! ਤੁਸੀਂ ਤਿਲਮਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿ ਜਾਉਗੇ

ਚਿੜੀਓ-ਤੋਤਿਓ ਹੁਣ ਨਾ ਜਾਇਓ...

ਬੰਦਿਓ!

ਕੁਝ ਰੰਗੀਨ ਚਿੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨਿੱਕੇ-ਵੱਡੇ ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਣ ਕੇ ਬਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ। ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਫਰਰ...ਫਰਰ ਕਰਕੇ ਖੰਭ ਫੜਫੜਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਸੋਰ ਪਾਉਣ ਦੇ ਰੌਅ ਵਿਚ ਨੇ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਖੁਸ਼ ਹੈ-ਨੀਲੀਆਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਰੰਗੀਨ ਚਿੜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਦੇਖ ਕੇ! ਸਾਡੇ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਇਕੋ ਰੰਗੀਆਂ ਹੀ ਦਿਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੋਈ ਟਾਂਵੀ ਟਾਂਵੀ ਤੇ ਕਾਲੀ ਚੁੰਝ ਵਾਲਾ ਚਿੜਾ, (ਜੋ ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਚਿੜੀਆਂ ਨਾਲ ਚੁੰਝਾਂ ਭਿੜਾਉਂਦਾ ਦੇਖਦੇ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦਾ! ਕੀ ਚਿੜੀਆਂ ਰੰਡੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ? ਚਿੜੇ ਕਿਥੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ, ਕਮਲਾ ਰਮਲਾ ਜਿਹਾ ਸਵਾਲ।)

ਘੁਮਿਆਰ ਮਿੱਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਵੇਚ ਰਹੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਚਰਾਂ ਮੂਹਰੇ ਰੱਖ ਕੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਇਸ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਰਾਖੀ! ਜਦ ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਆਵੇਗਾ, ਘੁਮਿਆਰਨਾਂ ਜਾਂ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀਅ ਆਣ ਕੇ ਭਾਂਡਾ ਵੇਚ ਦੇਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਦਹੀਂ ਜਮਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੁੱਜਾ ਲੈ ਆਵੀਂ। ਕੁੱਜਾ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਟੰਗੇ ਪਏ ਆਲ੍ਹਣੇ ਦਿਸ ਗਏ। ਇਹ ਆਲ੍ਹਣੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ, ਸਗੋਂ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬਣਾਏ ਨੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ 'ਭੁਲੇਖਾ' ਦੇਣ ਲਈ।

ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਖੋਰੇ ਇਹ ਆਲ੍ਹਣੇ

ਲਿਜਾ ਟੰਗਾਂਗਾ ਘਰੇ, ਹਰੇ-ਭਰੇ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਚਿੜੀ ਆਣ ਕੇ ਤੀਲੇ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਚੋਣਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਕ ਚਿੜੀ ਆਈ ਦੇਖ ਹੋਰ ਚਿੜੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ 'ਚੀਂ...ਚੀਂ' ਤੇ 'ਫਰਰ...ਫਰਰ' ਕਰਦੀਆਂ!

ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਆਲ੍ਹਣੇ ਟੰਗੇ ਸਨ। ਅਫਸੋਸ! ਬੜੇ ਦਿਨ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਦੇ ਖਾਲੀ-ਖਾਲੀ ਮੂੰਹ ਦੇਖੇ। ਆਲਣਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਭੀੜੋ-ਭੀੜੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਚਾਕੂ ਚੁੱਕਿਆ, ਫਾਂਗ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਆਲਣਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ।

ਆਥਣ ਸਵੇਰ ਘਰ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਚਿੜੀ ਆਈ ਸੀ ਅੱਜ? ਕੋਈ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਗੁੰਗਾ ਹੈ! ਚਿੜੀਆਂ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੁਲਾਈਆਂ!

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਂ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, "ਤੂੰ ਲੱਖ ਆਲ੍ਹਣੇ ਟੰਗ ਲੈ ਤੇ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਲੈ ਪੁੱਤ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ ਓਪਰੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣਾ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਤੀਲਾ-ਤੀਲਾ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਾਏ ਆਲਣਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ।"

ਮਾਂ ਦੀ ਆਖੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਸੀ। ਬੰਦੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਚਿੜੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ। ਆਲ੍ਹਣੇ ਖਾਲੀ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਸਾਡਾ ਵਿਹੜਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਨ। ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹਾਂ।

ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਪੰਨੇ

ਨਿੰਦਰ ਘੁਗਿਆਣਵੀ ਫੋਨ: 91-94174-21700

ਤੋਤਿਆਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ: ਤੋਤੇ ਆ ਗਏ ਨੇ ਫਿਰ! ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਤੋਤੇ ਅਚਾਨਕ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਨਿਆਣੀ ਉਮਰੇ ਤੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਲਦਿਆਂ ਤੇ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਤਾਇਆ ਵੇਲਾ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਗੱਠ ਮਾਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਰਮਣੀਕ ਵੇਲਾ ਸੀ ਉਹ। ਕੱਚੀਆਂ ਕੱਧਾਂ ਅੱਧ-ਢੱਠੀਆਂ, ਵਿਚ ਤੋਤੇ ਮੋਘਰੇ ਕਰਦੇ। ਘਰ ਪੱਕੇ ਹੋਏ। ਕੋਠੀਆਂ ਉਸਰੀਆਂ, ਰੁੱਖ ਵਢੀਜੇ, ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਫੋਨ ਟਾਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਜਮਘਟੇ ਵੱਜੇ। ਖੇਤੀਂ ਜਹਿਰ ਛਿੜਕੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਧੂੰਆਂ ਧੂਆਂ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਥੋਂ ਬੜੀ ਦੂਰ। ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਸੀ ਪੰਛੀ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਤੋਤੇ ਕੀ ਕਰਦੇ? ਤੋਤੇ ਤੁਰਾਂਗੇ ਦੂਰ ਕਿਧਰੇ ਅਣਦੱਸੀ ਥਾਂਵੇਂ!

ਹੁਣ ਕਰੋਨਾ ਆਈ। ਤੋਤੇ ਲਿਆਈ। ਮੁੱਦਤਾਂ ਮਗਰੋਂ ਹਰੇ-ਹਰੇ ਲਾਲ ਚੁੰਝਾਂ ਵਾਲੇ ਤੋਤੇ ਤੱਕੇ ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਬੰਨੇ ਉਡਦੇ ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ। ਮਨ ਹੁਲਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਬਚਪਨ ਵੀ ਚੇਤੇ ਆਇਆ। ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਦੀ ਹਵੇਲੀ। ਲੰਮੀਆਂ ਗਾਰੇ ਦੀਆਂ ਕੱਧਾਂ। ਮਾਤਚੂ ਜਿਹਾ ਜੰਡ। ਅੱਧ ਸੁੱਕੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿੱਕਰ ਤੇ ਬੁੱਢੀ ਬੇਰੀ! ਏਨਾ ਕੁਝ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ, ਤੋਤਿਓ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਹੈ! ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਅਸਾਂ। ਪਿੰਜਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਬਸ ਆਸ-ਪਾਸ ਉਡਦੇ-ਗਾਉਂਦੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ। ਏਨਾ ਈ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਰੱਜਦਾ ਈ ਨਹੀਂ ਕਿਤੇ!

ਕੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਧਰੂ ਤਾਰਾ ਕਰਤਾਰ: ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇ ਫੇਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਸੂਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਰੋਡਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਝਕਾ ਮਾਰਦਾ, ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਟਕਾਅ ਮਾਰਦਾ, ਬਿਜਲੀ ਵਰਗੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਤਾਰੇ ਨੇ ਰੋਡੇ ਦੇ ਪੱਟੀ ਲੱਗ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ ਦਾ ਪਹਾੜ ਇਕੋ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਭੀੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਉਲਰ ਗਈ। ਲਾਕੜੀ 'ਪਾਸੇ ਹੋ ਜੋ' ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਪਰਨੇ ਹਿਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੋਡਾ ਘੋੜੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਤਾਰਾ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਸਵਾਰ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਟਪੂਸਣੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ। ਕਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹਦਵਾਣੇ ਵਰਗਾ ਸਿਰ ਗੋਡਾ ਦੇ ਕੇ ਨੱਪ ਦਿੰਦਾ, ਕਦੀ ਗੋਡੇ ਮਾਰਦਾ ਏਧਰੋਂ ਓਧਰ ਤੇ ਓਧਰੋਂ ਏਧਰ ਰੋਲਣ ਲੱਗਾ। ਭੀੜ 'ਚੋਂ 'ਬੋਲੋ! ਸਾਬਾਸੇ!!' ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰੋਡੇ ਦਾ ਭਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆਇਆ। ਤਾਰੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ 'ਜ਼ੋਰ' 'ਜੁਗੜ' ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਰੋਡੇ ਨੂੰ ਦੱਗੁਲ ਕਰ ਕੇ ਢਾਹ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਤਾਰਾ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਚੀਤੇ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉਡਾਇਆ। ਉਹਦੀ ਮੁੱਠ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 'ਤਾਰੇ' ਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਉਡਾਇਆ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਾਲ ਬੀਤਦੇ ਗਏ, ਤਾਰਾ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ, ਹੋਰ ਚਮਕਦਾਰ ਬਣਿਆ, ਹੋਰ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਬਣਿਆ, ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ, ਏਨਾ ਉੱਚਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਪਿੰਡ, ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਉਚਾਣਾਂ ਵਿਚ ਉੱਡਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ...।

ਭਲਵਾਨ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮਾਣ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਭਲਵਾਨਾਂ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਉਸ ਲਈ ਘਿਉ ਦੇ ਪੀਪੇ 'ਕੱਠੇ ਕਰਦੇ। ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਬਦਾਮ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਢਾਣੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛਿੜਾਂ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਛਿੜਾਂ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਦੂਰੋਂ-ਨੇੜਿਓਂ ਵੱਡੇ

ਤੇ ਛੋਟੇ ਭਲਵਾਨ ਆ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਅਜਮਾਈ ਕਰਦੇ। ਹਰੇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਘੋਲ ਤੇ ਕਬੱਡੀ, ਦੋ ਪੱਕੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਖੇਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੀ, ਨਾ ਉਮਰ ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ। ਕੁਸ਼ਤੀ ਭਲਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਛੁੱਟਦੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਤਦ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਕਾਂਟੇ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਰਲ ਕੇ ਘੁਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਝੱਟ

ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਸੇ ਬਾਹਰ ਮੁੜ ਆਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਟਿਕਟਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਆ ਖੜੋਤਾ ਸੀ...!

ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ 'ਕਿਧਰੇ' ਖਿਸਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ, ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਰੇਕ ਪੱਖੋਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ 'ਕਿਧਰੇ' ਖਿਸਕਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤਾਰ

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਰਤਾਰ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਹੀ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰੂ ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਕੇ ਸੁਖਚੈਨ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਤਾਰ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਵਾਰੀ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਂਹ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਲਕੋਨੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਟਿਕਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ। "ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਯਹਾਂ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੀ ਟਿਕਟੇਂ ਮਿਲਤੀ ਹੈਂ, ਬਾਲਕੋਨੀ ਕੀ ਨਹੀਂ" ਅੰਦਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਸੇ ਬਾਹਰ ਮੁੜ ਆਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਟਿਕਟਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਲੱਗੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਆ ਖੜੋਤਾ ਸੀ...!

ਤਾੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ...।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਰਤਾਰ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਹੀ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰੂ ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਕੇ ਸੁਖਚੈਨ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਤਾਰ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਵਾਰੀ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਂਹ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਲਕੋਨੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਟਿਕਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ।

"ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਯਹਾਂ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੀ ਟਿਕਟੇਂ ਮਿਲਤੀ ਹੈਂ, ਬਾਲਕੋਨੀ ਕੀ ਨਹੀਂ" ਅੰਦਰੋਂ

ਸੀ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਤੋਂ ਬੋੜੀ ਹੀ ਦੂਰ ਸਥਿਤ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲੈ ਗਏ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚੀ ਬੈਠੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਇਆਂ ਵਿਖਾਇਆ। ਕਰਤਾਰ ਰੋਜ਼ ਇਥੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ...।

ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਲੜਨ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵੇਖਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਇਕ ਹੋਰ ਡੂੰਘੀ ਤਲਬ ਸੀ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਸਾ-ਕਾਵਿ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਵੇਖਿਆਂ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਭਰੇ ਦਿਲ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਈ ਅੰਗੜਾਈਆਂ ਭਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦਰਮਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਅਣਦੇਖੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸੱਜਣ ਕੋਈ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੁਟਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰ ਅਤੇ ਭਲਵਾਨ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ 'ਵਹੀ ਭਲਵਾਨ' ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਬਲਬੀਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਵਹੀ ਭਲਵਾਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। 'ਵਹੀ ਭਲਵਾਨ' ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਲਬੀਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰਾ-ਪੁਰਾ ਕਰਤਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੂਤਰਿਆ ਮਨ ਮੋਹਦਾ ਜਾਨਦਾਰ ਜੁੱਸਾ। ਓਨਾ ਹੀ ਉੱਚਾ-ਲੰਮਾ ਕੱਦ-ਬੁੱਤ। ਉਂਜ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਚਿਹਰਾ ਅਤੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼। ਬਿਲਕੁਲ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕਾਰਬਨ ਕਾਪੀ...।

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਵੀ ਸੀ। ਕਦੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ, ਕਦੀ ਪਿੰਡ ਦੇ 'ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ' ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਨਾਲ ਤੇ ਕਦੀ ਡੰਗਰ ਚਾਰਦਿਆਂ ਮੋੜੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਵਿਹਲ ਵਿਚ। ਜਿਹੜੀ ਕਵਿਤਾ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰੰਗ ਵਿਚ ਗਾਇਆ

ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਕਵਿਤਾ ਅੱਜ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਗੂੰਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਓ ਸੁਣੋ, ਰੂੜੀ ਮਾਰਕਾ ਗਟਾ-ਗਟ ਪੀ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਜੀ, ਵਿਚ ਸੱਥ ਦੇ ਚਾਂਗਰਾਂ ਮਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਗਾਲ੍ਹੀਆਂ, ਅੱਗੋਂ ਵੈਰੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਖੂਨ ਇਕ ਝੱਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਬਾਣੇ ਜਾ ਦੱਸਿਆ ਬਾਣੇਦਾਰ ਝੱਟ ਆ ਗਿਆ, ਪੈਰੀਂ ਬੋਤੀਆਂ ਹੱਥੀਂ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁੱਟਿਆ, ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਫਿਰ ਕੀਤੀ ਕੈਦ ਬੋਲੀ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ, ਪੈਲੀ ਵੇਚ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ ਥਾਂ ਸਾਰਾ ਗਹਿਣੇ ਪੈ ਗਿਆ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲ ਗਏ ਨਾਰ ਤੇਰੀ ਰੋਂਦੀ ਫਿਰੇ। ਤਾਰਿਆ! ਤਾਰਿਆ!! ਤੇਰੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਨੇ ਚੰਦ ਚਾੜ੍ਹਿਆ...।

ਕਰਤਾਰ ਭਲਵਾਨ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਆਮ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਲਾਸਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ, ਸਿਰਤ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਤਨੋਂ, ਮਨੋਂ ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰ ਪਵੇ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਵੀ 'ਅਟਕ' ਉਸ ਨੂੰ ਅਟਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਅਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਰਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ ਲਈ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪਾਠ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਨਵੇਂ ਉਭਰਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਹੀ। ਇਸ ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਰਸਦਾਇਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਝਾਕੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅਨੰਦ ਲੈ ਸਕਣਗੇ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਚੈਪੀਅਨ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵੀ ਝੰਡੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਈ ਆਵੇ ਕੋਈ ਨਿੱਤਰੇ!

ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ-7

ਵਿਜੇਦਾਨ ਦੇਥਾ
ਅਨੁਵਾਦ: ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ
ਫੋਨ: +91-94642 51454

ਇੱਕ ਸੀ ਚਿਤੀ ਤੇ ਇੱਕ ਸੀ ਕਾਂ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੇ ਉਡੇ। ਉਡਦੇ-ਉਡਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਅੱਪੜੇ। ਉਥੇ ਚਿਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭ ਗਿਆ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਗਿਆ ਲਾਲ। ਚਿਤੀ ਕਹਿੰਦੀ, ਮੇਰਾ ਮੋਤੀ ਵੱਧ ਕੀਮਤੀ ਹੈ; ਕਾਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਮੇਰਾ ਲਾਲ ਵੱਧ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਜੋਹਰੀ ਕੋਲ ਪਰਖ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗਏ। ਜੋਹਰੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਲ ਪਰਖਿਆ, ਫਿਰ ਮੋਤੀ। ਲਾਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੱਸੀ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਦੀ ਸਵਾ ਲੱਖ। ਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੇਈਮਾਨੀ ਆ ਗਈ; ਬੋਲਿਆ-ਚਿਤੀ ਭੈਣ ਆਪਣਾ ਮੋਤੀ ਤਾਂ ਦਿਖਾ ਜ਼ਰਾ! ਚਿਤੀ ਸੀ ਵਿਚਾਰੀ ਆਲੀ ਭੋਲੀ, ਮਾਸੂਮ। ਮੋਤੀ ਝੱਟ ਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਂ ਨੇ ਕੱਢ ਕੇ ਉੱਚ ਵਿਚ ਮੋਤੀ ਫੜਿਆ ਤੇ ਉਡ ਗਿਆ। ਉਡਦਾ-ਉਡਦਾ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਦਰਖਤ ਉਪਰ ਜਾ ਬੈਠਿਆ। ਚਿਤੀ ਵੀ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਉਡ ਕੇ ਆ ਗਈ। ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ-ਕਾਂ ਭਾਈ, ਮੇਰਾ ਮੋਤੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇ। ਕਾਂ ਕਹਿੰਦਾ-ਦਵਾ ਹੋ ਇਥੋਂ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਮੋਤੀ ਕਦ ਲਿਆ? ਚਿਤੀ ਨੇ ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਪਰ ਕਾਂ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਮੰਨਣਾ ਸੀ? ਨਾ ਮੋਤੀ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਚਿਤੀ ਨੇ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਪਿੱਪਲ ਓ ਪਿੱਪਲ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾੜੇ ਕਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਕਿਉਂ ਬੈਠਣ ਦਿੰਨੈਂ? ਉਡਾ ਦੇ ਇਸ ਨੂੰ।

ਪਿੱਪਲ ਨੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੜ-ਖੜ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ-ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਉਡਾਵਾਂ ਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ? ਮੇਰਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੇ? ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਚਿਤੀ ਤਰਖਾਣ ਕੋਲ ਗਈ। ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ-ਮਿਸਤਰੀ ਜੀ, ਪਿੱਪਲ ਮੇਰੀ ਗੱਲ

ਵਿਜੇਦਾਨ ਦੇਥਾ (ਪਹਿਲੀ ਸਤੰਬਰ 1926-10 ਨਵੰਬਰ 2013) ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੌਲਿਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ 'ਕੀੜੀ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ' ਨਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਕੀੜੀ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ

ਹਾਥੀ ਸਰੋਵਰ ਕਿਨਾਰੇ ਗਿਆ, ਸਰੋਵਰ ਲੱਗਾ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ। ਹਾਥੀ ਭਾਈ! ਮੈਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿੰਨਾ।

ਅੱਗ ਬੋਲੀ-ਲਿਆਉ ਲਾਠੀਆਂ, ਹੁਣੇ ਜਲਾ ਦਿੰਨੀ ਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਨੂੰ ਬੁਝਾਉਂਦੇ ਹੋ? ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨ ਤਾਂ ਰਹੀ ਆਂ।

ਲਾਠੀਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ-ਦਿਖਾਓ ਕੁੱਤੇ ਕਿੱਥੇ ਨੇ, ਹੁਣੇ ਝੰਬ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਾਂ।

ਕੁੱਤੇ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਈ ਮਾਸੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਨੇ? ਲਿਆਉ ਹੁਣੇ ਵੱਢਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਬਿੱਲੀਆਂ ਚੂਹੇ ਖਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਕੱਟਣ ਲਈ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਰਾਣੀ ਬੋਲੀ-ਕੱਪੜੇ ਕੁਤਰਵਾ ਕੇ ਰੁੱਸਣਾ ਕੋਈ ਰੁੱਸਣਾ ਹੋਇਆ? ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਉਂ, ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰ ਰੁੱਸ ਜਾਨੀ ਆਂ।

ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਇਸ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ।

ਮਿਸਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਲੱਕੜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਦਿਖਾਉ ਕਿਹੜਾ ਹੱਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿੱਪਲ ਹੈ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।

ਪਿੱਪਲ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਾਣਾ ਕਾਂ ਮੇਰਾ ਕੀ ਲਗਦੈ, ਕਦੀ ਨੀ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦਾ ਅੱਗੇ ਤੋਂ।

ਕਾਂ ਫਿਰ ਕਾਂ-ਕਾਂ ਕਰ ਕੇ ਲੱਗਾ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ। ਮੈਂ ਆਲ੍ਹਣਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਆਰਾਮ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂਗਾ? ਬੁਲਾਓ ਚਿਤੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਦਾ ਮੋਤੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਹੁਣੇ ਦੇ ਦਿੰਨਾ।

ਚਿਤੀ ਆ ਗਈ। ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਦੇ ਦੇ ਮੇਰਾ ਮੋਤੀ।

ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਾਂ ਨੇ ਮੋਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਾ ਮੋਤੀ ਲੈ ਕੇ ਚਿਤੀ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਗਈ। ਬੱਚੇ ਮੋਤੀ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਚਿਤੀ ਨੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਮੋਤੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿੱਪਲ ਉਪਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਮਹਿਲ ਬਣਵਾ ਕੇ ਚਿਤੀ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ।

ਇਸ ਰੋਲੇ-ਗੋਲੇ ਵਿਚ ਕਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਮੋਤੀ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੋਂਦਾ-ਰੋਂਦਾ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪੁਛਦਾ ਫਿਰ-ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਲਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਤੇ ਲਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਰੋਂਦਾ-ਰੋਂਦਾ ਕਾਣਾ ਕਾਂ ਮਰ ਗਿਆ।

ਨੀ ਮੰਨਦਾ, ਪਿੱਪਲ ਵੱਢ ਦੇ।

ਤਰਖਾਣ ਕਹਿੰਦਾ-ਪਿੱਪਲ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਪਿੱਪਲ ਵੱਢਾਂ? ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਿਗਲਾ ਬੈਠਾਂ?

ਚਿਤੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਮਿਸਤਰੀ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਓ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਆਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ, ਕੇਵਲ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿਆਂ, ਇਹ ਕੀ ਇਨਸਾਫ ਹੋਇਆ? ਦਵਾ ਹੋ, ਸਮਾਂ ਜਾਇਆ ਨਾ ਕਰ।

ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਚਿਤੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਗਈ। ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਮਹਾਰਾਣੀ ਜੀ! ਰਾਜਾ ਮੇਰਾ ਆਖਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਰੁੱਸ ਜਾਉ।

ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿਉਂ ਰੁੱਸਾਂ? ਰਾਜੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ?

ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਚਿਤੀ ਚੂਹਿਆਂ ਕੋਲ ਗਈ। ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਚੂਹੇ ਭਾਈਓ! ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਕੁਤਰ ਦਿਉ!

ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਰਾਣੀ ਨੇ ਸਾਡਾ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਕੁਤਰੀਏ?

ਚਿਤੀ ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਬਿੱਲੀ ਕੋਲ ਗਈ! ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਬਿੱਲੀ ਮਾਸੀ! ਬੋੜੀ ਖੇਚਲ ਕਰ ਤੇ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾ!

ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੇਰਾ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਮੈਂ ਖਾਵਾਂ? ਚਲੀ ਜਾਹ।

ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਚਿਤੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਕੋਲ ਗਈ। ਕਿਹਾ-ਕੁੱਤਿਆਂ ਭਾਈਓ! ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਵੱਢੋ।

ਕੁੱਤੇ ਕਹਿੰਦੇ-ਅਸੀਂ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵੱਢੀਏ? ਸਾਡੀ ਕਾਹਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ?

ਚਿਤੀ ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਸੋਟੀਆਂ ਕੋਲ ਗਈ। ਕਹਿੰਦੀ-ਸੋਟੀਓ! ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟੋ।

ਸੋਟੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ-ਅਸੀਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ

ਕਿਉਂ ਕੁੱਟੀਏ? ਸਾਡੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ?

ਫਿਰ ਚਿਤੀ ਅੱਗ ਕੋਲ ਗਈ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਅਗਨੀ ਦੇਵ! ਸੋਟੀਆਂ ਮੇਰਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀਆਂ, ਤੂੰ ਸੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਾ ਦੇ!

ਗੱਲ ਮੰਨੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਿਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ।

ਕੀੜੀ ਮੰਨ ਗਈ, ਕਹਿੰਦੀ-ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਕਦ ਕੰਮ ਆਉਂਗੀ? ਦੁਖੀ ਦੀ ਬਾਂਗ ਫੜਨੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ

ਅੱਗ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿਉਂ, ਸੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੀ ਵੈਰ? ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਜਲਾਵਾਂ?

ਚਿਤੀ ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਫਿਰ ਤਲਾਬ ਕੋਲ ਗਈ। ਕਿਹਾ-ਤਲਾਬ ਵੀਰ! ਮੇਰਾ ਆਖਾ ਮੰਨ ਕੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵਾਰ!

ਤਲਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਅੱਗ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੀ ਵੈਰ, ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੀ ਲਾਗਾ-ਦੇਗਾ? ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਅੱਗ ਬੁਝਾਵਾਂ?

ਚਿਤੀ ਫਿਰ ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਹਾਥੀਆਂ ਕੋਲ ਗਈ। ਕਿਹਾ-ਹਾਥੀਓ! ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਤਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗੰਧਲਾ ਕਰ ਦਿਉ।

ਹਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿਉਂ, ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਗੰਧਲਾਈਏ ਤਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ?

ਉਡਦੀ-ਉਡਦੀ ਚਿਤੀ ਬੱਕ ਗਈ। ਆਖਰ ਕੀੜੀ ਕੋਲ ਗਈ। ਕੀੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ-ਜੇ ਤੂੰ ਹਾਥੀ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢੋ ਤਾਂ ਹਾਥੀ ਮੇਰੀ

ਧਰਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਦ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ?

ਚਿਤੀ ਕਹਿੰਦੀ-ਫਿਰ ਦੇਰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ? ਜਲਦੀ ਕਰ।

ਕੀੜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਕੀ ਲਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਕੇਸ ਧੋਤੇ। ਗੁੱਤ ਕੀਤੀ। ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਬਿੰਦੀ ਲਾਈ। ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਸੋਲਾਂ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰ ਕੇ ਛਮਛਮ ਕਰਦੀ ਹਾਥੀ ਦੇ ਕੰਨ 'ਚ ਵੜ ਕੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰ ਪਈ।

ਕੀੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹਾਥੀ ਬਰਬਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗਾ।

ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਨਾ ਕੀੜੀ ਭੈਣ! ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵੱਲ ਨਾ ਆ। ਦੱਸ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾਂ?

ਕੀੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਚਿਤੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਗੰਧਲਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਵਾਬ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ? ਹਾਥੀ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ। ਕਿਹਾ-ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣੇ ਜਾਨਾ, ਪਾਣੀ ਗੰਧਲਾ ਕਰ ਦਿੰਨਾ।

ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ

ਦੱਖਣ ਏਸ਼ਿਆਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ ਯਫਰਲੂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਐਟ ਦਿ ਕਰੌਸਰੋਡਜ਼' (ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚੌਰਾਹੇ 'ਤੇ) ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿਗੜਨ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਨਵੀਂ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਭਰਮ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਗੰਭੀਰ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਮੁਲਕ, ਆਲਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇਜ

ਆਪਣੀ ਵੱਕਤ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਮੀਆਂ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼ਾਹਿਦ ਜਵੇਦ ਬਰਕੀ ਨੇ ਜੋ ਜਾਇਜ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਅਰਥਚਾਰਾ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਮਾਇਆਸਾਜ਼ੀ ਵੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਅਮਰੀਕਾ) ਵਿਚ ਕਰਵਾਈਆਂ ਦੋ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦੇ ਪਰਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ-ਬਹਿਰੂਨੀ ਹਾਲਾਤ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਬਾਰੇ

ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਟੋਟਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਲੇਖ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੇਖਕਾਂ, ਅਕਾਦਮੀਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

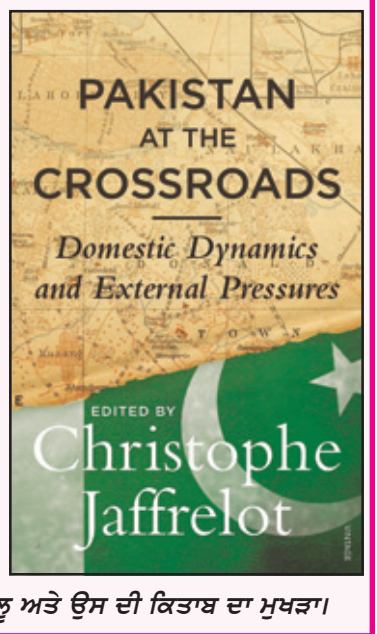
ਉਂਜ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜੋ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਭਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਦਾ ਖਤਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਖੁਦ ਨੂੰ ਘਿਰਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੋ ਗੁਆਂਢੀ ਮੁਲਕਾਂ-ਭਾਰਤ ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਨਾਸਾਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਨਿਭਾਅ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਲਮੀ ਮਾਹਿਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਲੋਂ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਗੁੱਟਾਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਇਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ; ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 9 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਗੁੱਟਾਂ ਹੱਥੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਨਿਸਬਤ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨੀਮ-ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਕਬਾਇਲੀ ਖਿੱਤੇ (ਫਾਟਾ) ਤੇ ਵਜ਼ੀਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਜ਼ਰਬ-ਏ-ਅਜ਼ਬ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸਫਾਇਆ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਕਰਾਚੀ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿਚ ਤਹਿਰੀਕ-ਏ-ਤਾਲਿਬਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ (ਟੀ.ਟੀ.ਪੀ.) ਅਤੇ ਹੋਰ ਇੰਤਹਾਪਸੰਦ ਗੁੱਟਾਂ ਖਿਲਾਫ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਰੋਜ਼ਰਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਰਾਹ-ਏ-ਨਿਜ਼ਾਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਤੇ ਸਿਵਲੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਲਸ਼ਕਰ ਜਾਂ ਜੈਸ਼ ਵਰਗੇ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਪਨਾਹੀ ਤਿਆਗਣ ਲਈ

ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਯਫਰਲੂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਿੱਠੁ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨ ਸਦਰ ਅਬਦੁੱਲ ਗਨੀ ਵਲੋਂ ਚਾਈ ਸਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ-ਪੱਖੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀ ਕਠਪੁਤਲੀ'

ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿਦਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ ਯਫਰਲੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁਖੜਾ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚਲੇ ਨਵੇਂ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀ 'ਚੌੜੇ ਸੀਨੇ' ਵਾਲੀ ਚੌੜਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਚੌਖੇ ਰਾਸ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਕਰਤੇ ਹੱਥੀ ਸਿੱਝਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਭਾਰਤੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪੇਤਲੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਅਰਕੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਪਹੁੰਚ ਆਲਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

ਭਾਰਤੀ ਅਕਸ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੀ ਹਿੰਦ-ਪਾਕਿ ਸਬੰਧ ਛੇਤੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਚੀ ਹੈ? ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਖਬਾਰ 'ਦਿ ਨਿਊਜ਼' ਵਲੋਂ

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਸਰਵੇਖਣ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਰਗ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਲੀਹ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ। ਖੁਦ ਸ਼ਾਹਿਦ ਜਵੇਦ ਬਰਕੀ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਵੱਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦੇ ਜੇ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਲਈ 'ਫਰੀਜ਼' ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਨਜ਼ਾਂ ਤੇ ਤਨਾਜ਼ਾ ਖੁਦ-ਬਖੁਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।' ਪਰ ਤਨਜ਼ਾਂ ਤੇ ਤਨਾਜ਼ੇ ਦੀ ਅੱਗ ਉੱਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਸੇਕਦੇ ਆ ਰਹੇ ਅਨਸਰ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਬਰਕੀ ਨੇ ਮਖਦੂਮ ਫਿਲੌਰੀ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ:

ਸਰਹੱਦੋਂ ਬਣੀ ਹੂਈ ਹੈ ਭਵੇਂ ਭੀ ਤਨੀ ਹੂਈ ਹੈ ਖੁੰਦਦਾਰੀ ਉਧਰ ਭੀ ਹੈ, ਖੁੰਦਦਾਰੀ ਇਧਰ ਭੀ ਹੈ ਫਿਰ ਭੀ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਅਪਨੋਂ ਜੈਸੇ ਹੈ ਉਨਹੋਂ ਛੁਨੋਂ ਕੋ ਮਨ ਹੋਤਾ ਹੈ ਹਾਥ ਬੜਾਨੋਂ ਕੋ ਮਨ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹਿਦ ਜਵੇਦ ਬਰਕੀ ਦੀ ਇਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ਾਇਰ ਅਤੇ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਰੂਬਰੂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ:

ਉਮੀਦ ਕੀ ਕਿਰਨ ਕੇ ਸਿਵਾ ਔਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਯਹਾ ਇਸ ਘਰ ਮੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਾ ਯਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਵਾਹਗੋ-ਅਟਾਰੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, 'ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਾ ਯਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ' ਰਿਸ਼ਤਾ-ਚਾਕ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੁਰੀਲਾ ਗੀਤ: ਸੌਂਗ ਆਫ ਸਪੈਰੋ

ਵਿਰਾਸਤ-ਏ-ਸਿਨੇਮਾ

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ
ਫੋਨ: +91-98554-04330

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਇਸ ਕਾਲਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਬਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਐਤਕੀਂ ਇਰਾਨ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਮਾਜਿਦ ਮਾਜੀਦੀ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਸੌਂਗ ਆਫ ਸਪੈਰੋ' ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗੀਤ ਵਰਗੀ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਾਜਿਦ ਮਾਜੀਦੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਫਿਲਮ 'ਬੀਐੱਡ ਦਿ ਕਲਾਉਡਜ਼' ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਸਟੂਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰ 'ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼' ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਿੱਤੇ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕਾ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਰਸਮਾਂ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਬੰਬਈ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰੂਰਤਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਜੁਰਮ, ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਗਰੀਬ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਜਰਿਮ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਅਨੰਤ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹਰ ਦੂਜਾ ਮੁਜਰਿਮ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਪਲ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਜੁਰਮਾਂ ਦੀ ਚੱਕੀ ਦਾ ਕੱਚਾ ਚਾਰਾ ਹੈ।

ਮਾਜਿਦ ਮਾਜੀਦੀ ਦੀ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਕਮਰ ਤੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਸੋਸਣ ਦੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਪਿਸਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਖਾਕਾ ਤੇ ਖਾਸਾ ਬਹੁਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਦਿ ਚਿਲਡਰਨ ਆਫ ਹੈਵਨ' ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਰਾਨ ਵਰਗੇ

ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿਹਾਤੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਗਰੀਬੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ 'ਤੇ ਮੌਲੂਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚਲਾ ਖੋਖਲਾਪਣ, ਇਕੱਲਾਪਣ ਅਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਰਬਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਜਿਦ ਦੀ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫਿਲਮ ਅਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਇਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਦਿ ਚਿਲਡਰਨ ਆਫ ਹੈਵਨ' ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਦੀ, ਪਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਬਣੀ ਫਿਲਮ ਹੈ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਪਰ ਇਹ ਫਿਲਮ ਬਾਕਸ ਆਫਿਸ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਜਿਦ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ

ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖੋਖਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਤੇ ਕਲਾ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫਿਲਮ ਮਹਿਜ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਦਿਲ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸੰਦ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋਵਾਂ ਮੁਲਕਾਂ (ਭਾਰਤ ਤੇ ਇਰਾਨ) ਦੀ ਸਿਨੇਮਾ ਅਤੇ ਕਲਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜਾਚ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ।

ਮਾਜਿਦ ਮਾਜੀਦੀ ਦਾ ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਬਹੁਤ ਵਿਲੱਖਣ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਲਮ ਦਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਪੱਖ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਨਾਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਲਾ ਵੱਧ

ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਦਿ ਸੌਂਗ ਆਫ ਸਪੈਰੋਜ਼' ਵਿਚੋਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੋਜ਼-ਮੌਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਾ ਹੈ।

ਫਿਲਮ 'ਦਿ ਸੌਂਗ ਆਫ ਸਪੈਰੋਜ਼' ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਕਰੀਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਹਿਰਾਨ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਤਰਮੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ

ਸੁਣਦਾ) ਦਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਯੰਤਰ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਟੱਬਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਯੰਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਯੰਤਰ ਲੱਭਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ, ਉਸ ਦੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੁਤਰਮੁਰਗ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਾਰਮ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਰੀਮ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਰੀਮ ਲਈ ਇਹ ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਡਿੱਗਣ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਦਿਹਾਤੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਉਹ ਤਹਿਰਾਨ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਉਪਰ ਕੰਮ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਲਈ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਵੇਹ-ਢੁਆਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਨ ਦੀ ਵੇਆ-ਢੁਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬੇਕਿਰਕੀ ਵਿਚ ਜਿਊਂਦਿਆਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾ ਪਨਪਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਰੱਦੀ ਅਤੇ ਕਬਾੜ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਘਰ ਭਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦੀ, ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਗੁੱਸੇਖੋਰ ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਵਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਲਾਲਚ ਇੰਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫਾਲਤੂ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਘਰ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਇਸ ਕਬਾੜ ਦੇ ਵੇਰ ਹੇਠ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਪਿਆ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਗੋਲਡਨ ਮੱਛੀਆਂ ਪਾਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਮੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੱਛੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਕਸਾ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਖਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰਾਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਊਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਰੀਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਿੰਦਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਵਾਪਿਸ ਮਿਲਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਫਿਲਮ 'ਦਿ ਸੌਂਗ ਆਫ ਸਪੈਰੋਜ਼' ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਕਰੀਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਹਿਰਾਨ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਤਰਮੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ) ਦਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਯੰਤਰ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਟੱਬਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਯੰਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਹਾਨ ਫਿਲਮ 'ਮੁਗਲ-ਏ-ਆਜ਼ਮ' ਦੀ 60ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ 'ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਮੁਗਲ-ਏ-ਆਜ਼ਮ' ਫਿਲਮ 'ਮੁਗਲ-ਏ-ਆਜ਼ਮ' ਦੀ ਸਟੂਟਿੰਗ ਮੌਕੇ ਕੈਮਰੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਪਰੀਆਂ ਬੇਹੱਦ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਸੇ ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ। ਮੰਜੁਲ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਕੇਸਵਾਨੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹਾਨ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਪਿੱਛੇ ਵਹਾਏ ਪਸੀਨੇ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਹੰਝੂ, ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਜੰਗ, ਜੋਸ਼ ਤੇ ਜਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਦਲੀਪ ਕੁਮਾਰ, ਮਧੂਬਾਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਕਪੂਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਇਹ ਫਿਲਮ 5 ਅਗਸਤ, 1960 ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦੀਆਂ ਬਿਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮਾਂ 'ਚੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਹੈ।

ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ 'ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਮੁਗਲ-ਏ-ਆਜ਼ਮ' ਵਿਚ ਫਿਲਮ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਕੇ. ਆਸਿਫ ਵਲੋਂ ਬਿਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤਹਿਤ ਤਣਾਅਪੂਰਵਕ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਟੂਟਿੰਗ ਸਭਿਊਲ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ

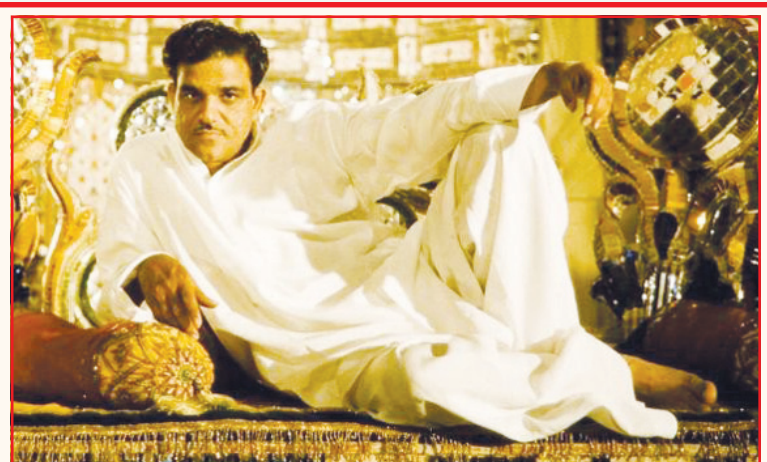
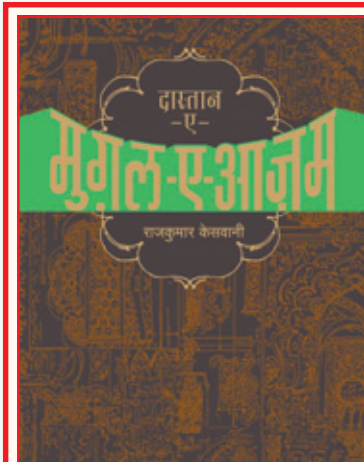
‘ਮੁਗਲ-ਏ-ਆਜ਼ਮ’ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ

ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰੌਚਕ ਕਿੱਸੇ ਅਤੇ ਟੋਟਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਇਹ ਫਿਲਮ ਮੁਗਲ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਸਲੀਮ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ

ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਲੀਮ ਦੇ ਅੱਬਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਇਕ ਨਾਚੀ ਅਨਾਰਕਲੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਉਸ ਵਕਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ,

ਜਦੋਂ 1944 ਵਿਚ ਕੇ. ਆਸਿਫ ਨੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਬਾਰੇ ਇਕ ਨਾਟਕ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਉੱਤੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ 1950ਵਿਆਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਫਿਲਮ ਨਾਲ

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਅਤੇ (ਸੱਜੇ) ਅਸਲ 'ਮੁਗਲ-ਏ-ਆਜ਼ਮ' ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਕੇ. ਆਸਿਫ।

ਸਬੰਧਤ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਤਾਜ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਨਾਰਕਲੀ' ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਮਤਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਤਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਨਾਟਕ 1922 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਨਾਟਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਸੇਟਜ਼ ਉੱਤੇ ਵੀ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕਈ ਫਿਲਮਾਂ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਮਤਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਤਾਜ ਦਾ ਜਨਮ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ 13 ਅਕਤੂਬਰ 1900 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਫਿਲਮ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। 197 ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੇ ਫਿਲਮੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਦਲੀਪ ਕੁਮਾਰ, ਮਧੂਬਾਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਕਪੂਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਰਗਾ ਖੋਟੇ, ਨਿਗਾਰ ਸੁਲਤਾਨਾ, ਅਜੀਤ, ਜਿਲੋ ਬਾਈ, ਜੋਨੀ ਵਾਕਰ, ਜਲਾਲ ਆਗਾ, ਬੇਬੀ ਤਬੱਸਮ ਵਰਗੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਫਿਲਮ ਵਿਚ 12 ਗੀਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਲਮ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। -ਆਮਨਾ ਕੌਰ

ਘਰਾਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਡੀਲ ਤੇ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਵਿਆਜ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਲੋਨ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ

Golden State Realty

Real Estate and Loans
Under One Roof

ਪਿਛਲੇ 33 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਜਨਸ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਸਮੂਹ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ

Selling Homes from Gilroy to Sacramento, CA

Call us before visiting new model homes to save big time.

Time to buy new home in Tracy, Manteca, Lathrop and Stockton

Lot For Sale: Ready to built lot for sale
34552 Karina Ct., Hayward, CA. Gated
community with great view. Asking Price: \$459k

Pinnacle Award Winner 2014, 2015, 2016 & 2017
Grand Master Award Winner 2012, 2013, 2018 & 2019

Anmol Singh Gill
REALTOR
Bre. # 02062952

Jaswinder (Jassi) Gill
M.Sc (PAU)
CA BRE# 00966763
Broker/Owner/Notary

Harjot Singh Gill
REALTOR
Bre. # 02036421
Ph: 408.413.8350

Rakesh Pabla
REALTOR
Lic no: 01507068
Ph: 408.531.5464

Call for Listing Special 2020

Ph: 510-304-9292 or 408-666-8279

Fremont Office:
86 Pilgrim Loop, Fremont CA 94539
Tel: 510-440-9292

Stay Home, Stay Safe

Visit us @ www.jassigill.com for hot listings

1. 33784 Sinsbury Way, Union City, CA 94588
2. 1472 Parkington Ln., Tracy, CA 95377
3. 3715 Horner St., Union City, CA 94587
4. 18470 Murphy Springs Ct., Morgan Hill, CA 95037

Recent Sales

5. 195 Valley Park Cir, San Jose, CA 95139
6. 19515 Mockingbird Hill Ln., San Jose, CA 95120

7. 2513 Squall Way, Stockton, CA 95206
8. 33787 Sinsbury Way, Union City, CA 94587

9. 4732 Zinnia Court, Livermore, CA 94551
10. 510 Quimby Ct., San Ramon, CA 94582
11. 33476 Morley Pl., Fremont, CA 94536
12. 2465 Fountain Oak Dr., Morgan Hill, CA 95037

Market is hot. Do not wait any more to buy home of your dreams. There are multiple offer situations on all under market homes. Act now before it is too late. Master of winners in multiple offer situation is waiting for your call.

Purchase Loan and Refinance

15 & 30 Yr Fixed Rates Are Still Better!!! 5/1, 7/1 ARM are also attractive Refinance Now At Zero Cost

Call Sukhveer (Sukhi) Gill Ph: 510-207-9067 CA BRE Lic.#01180969
DHMS, Loan Broker NMLS# 352095